

Expres

cultural

Apare sub egida Uniunii Scriitorilor din România

Anul V, nr 4 (52), aprilie 2021 • Apare lunar

24 pagini

Octavian Goga 140 de ani de la naștere

Ioan ȚICALO

Zâne de rouă

Zâne de rouă,
mă rog vouă,
să mă primiți
în pajiștea unde dormiți.

Drept lumânare,
aș vrea o floare.
Drept rugăciuni și tropare,
vântul să bată, iarba s-apece mai tare.

Voi, zâne bune,
zvârliți-mi un brâu,
să se facă râu
și să sune.

Apoi, sub torentul spumos,
îngropați-mă jos,
s-aud prin piatră,
ca și cum aș sta lângă vatră,
poveștile-acestui ținut luminos...

Așa mă rog vouă,
zâne de rouă,
să mă dezmiere
și-n moarte
zarea pământului verde.

Magda Isanos

Liviu Ioan STOICIU

Ce au de cântit împotriva Uniunii Scriitorilor

p. 3

Al CISTELECAN

Fata Veronicăi în rol de castelană

p. 11

Ioan HOLBAN

Poezia departelui Constanța Buzea...

p. 5

Theodor CODREANU

Basarabia între agonie și speranță

p. 12

Adi CRISTI

Poesis

p. 7

Adrian ALUI GHEORGHE

„Indulgențele” lui Ion Mureșan

p. 14

Mihaela GRĂDINARIU

Alice Botez ... I

p. 8

Adrian Dinu RACHIERU

Gabriela Adameșteanu și „literatura feminină” (II)

p. 17

Ioan ȚICALO

Octavian Goga – poetul

p. 9

Eugen MUNTEANU

Jurnal heidelberghez 1994 (IX)

p. 22

Cristina SCARLAT

Cassian Maria Spiridon pornind de la zero

p. 10

Constantin PRICOP

Direcția critică (XLV)

p. 24

Cine bate la ușă? Pune masca! - Nicolae Iorga

Director fondator și coordonator: Nicolae Panaite (npanaite@gmail.com)
Redactor-șef: Constantin Pricop (constantin.pricop@gmail.com)
Secretar general de redacție: Victor Durnea (victordurnea@yahoo.fr)

Colegiul de redacție: Radu Andriescu, Adina Bardeş, Gellu Dorian, Constantin Dram, Florin Faifer, Adrian Alui Gheorghe, Mihaela Grădinaru, Dan Bogdan Hanu, Emanuela Ilie, Gabriel Mardare, Cătălin Mihuleac, Flavius Paraschiv, Alexandru-Radu Petrescu, Gheorghe Simon, Liviu Ioan Stoiciu, Diana Vrabie

Liviu Ioan STOICIU

Ce au de cântit împotriva Uniunii Scriitorilor 3

Nicolae PANAITÉ

Alegerea 3

Constantin COROIU

Un epistolar îndrăgostit 4

Nichita DANILOV

(Poemul lunii) Vulturii orbi 4

Ioan HOLBAN

Poezia departelui Constanța Buzea... 5

Gheorghe SIMON

Chipul Smereniei 6

Adi CRISTI

Poesis Respirație artificială 7

Mihaela GRĂDINARIU

Alice Botez ... I 8

Ioan ȚICALO

Octavian Goga – poetul 9

Cristina SCARLAT

Cassian Maria Spiridon pornind de la zero 10

Al. CISTELECAN

Fata Veronicăi în rol de castelană 11

Dan Bogdan HANU

Suburbii subterane 11

Theodor CODREANU

Basarabia între agonie și speranță 12

Adrian ALUI GHEORGHE

„Indulgențele” lui Ion Mureșan 14

Adi CARAULEANU

„Teatrul înseamnă început, descoperire, minune...” 15

Gellu DORIAN

Revistele literare... 16

Liviu ANTONESCU

O carte de învățătură 16

Adrian Dinu RACHIERU

Gabriela Adameșteanu și „literatura feminină” (II) 17

Daniel CORBU

Cioran Bibliile nihilismului...18

Remus Valeriu GIORGIONI

„Generația în pulbere” 18

Magda URSACHE

Oameni din apă 19

Master X-Files

CIORANISSIMO 20

Flavius PARASCHIV

Lumea lui Porfiri Petrovici 21

Laurențiu ISTRATE

Fără sînge 21

Eugen MUNTEANU

Jurnal heidelberghez 1994 (IX) 22

Doru SCĂRLĂTESCU

De la musique avant toute chose 23

Constantin PRICOP

Direcția critică (XLV) 24

e-mail: exprescultural.iasi@gmail.com;

www: exprescultural.ro

facebook.com / expres.cultural

ISSN: 2537-5989

Persoanele sau instituțiile care vor să sprijine financiar revista pot depune sumele în contul:

RO04BTRLRONCRT0PC2450901 - Banca Transilvania Iași

Revista poate fi procurată din rețeaua de librării SEDCOM LIBRIS Iași, S.C. DIF PRESS S.R.L., precum și de la sediul redacției din strada Trei Ierarhi, nr. 2, et. 1, Iași, cod 700028

Abonamente

Pe adresa redacției, prin mandat poștal, în contul revistei.

84 lei / an + 24 lei taxe poștale,

42 lei / 6 luni + 12 lei taxe poștale.

Vă rugăm să scrieți pe mandatul poștal sau pe documentul de plată adresa poștală completă și perioada de abonare.

**Ilustrăm prezentul număr cu lucrări ale pictorului
Traian Mocanu**

*** Responsabilitatea asupra conținutului textelor
revine în întregime autorilor**

*** Rugăm colaboratorii să ne trimită textele până pe
data de 10 a lunii în curs; articolul trebuie să aibă
maxim 7000 de semne**

DTP: valcirca@gmail.com

Liviu Ioan STOICIU

Ce au de cârtit împotriva Uniunii Scriitorilor

Nu este de ajuns că interesele Uniunii Scriitorilor sunt grav afectate de restricțiile anti-Covid-19, de un an, mai trebuia acum să vină și grupul contestatar (nu pot să-i spun reformist, neavând nici un fel de acoperire în realitate) „Teodorescu-Iaru-Cipariu” să vină prin tribunal să-i pună sub semnul întrebării chiar existența. Se plâng, între altele, contestatarii Uniunii că nu e destulă transparență la Uniune? Dacă te uiți pe site-ul Uniunii, găsești tot ce te interesează (eu, de exemplu, numai de pe acest site mă informez; am toate datele la dispoziție; e acolo și bugetul anual, cu cheltuielile aferente; e acolo numele premianților sau doar al nominalizaților la premii, e până și lista celor ce primesc indemnizații de merit; ar fi fost culmea să fie publicată și lista celor ce primesc suplimentul de pensie). Spuneam că de un an Uniunea e afectată

serios de restricțiile anti-Covid-19, sursele ei de finanțare dispărând aproape: Casa Vernescu, subînchiriată legal unui cazinou, e teoretic închisă de „pandemie”, Hotelul din Căderea Bastiliei nu aduce decât bani puțini, nesemnificativi, timbrul literar e vărsat simbolic de edituri, e pe cale de dispariție. Nu mai funcționează decât legea finanțării revistelor Uniunii (bani veniți prin Ministerul Culturii de la stat; bani drămuți cu mare zgârcenie, angajații revistelor și ai Uniunii având salarii minime). S-a ajuns la limită, au mai rămas siguri doar banii

adunați din cotizații, care să mai acopere din cheltuielile curente ale Uniunii (inclusiv ajutoarele sociale, crescute în aceste vremuri de cumpănă, ce le traversăm). Citiți ultimul comunicat apărut după ședința de Consiliu al Uniunii din 30 martie, 2021: *A fost prezentată situația încasării cotizațiilor pe anul 2020. Dintr-un număr total de 2620 de membri, au achitat cotizația 2202 membri. A fost prezentată lista cu membrii propuși spre suspendare pentru neplata cotizației pe anul 2020. S-a supus la vot suspendarea acestor membri până când vor achita cotizația. S-a votat în unanimitate - ce vreți mai multă transparență? Sigur, se vor supăra cei suspendați conform statutului până vor plăti cotizația, dar... Apropos de statut și de excluderi din Uniune, Florin Iaru e revoltat că a fost exclus din Uniune - deși el face parte dintr-o altă „entitate” (intitulată „Asociația USB”, la care e vicepreședinte „ales” de grupul de contestatari) și a adus, și aduce în continuare prejudicii financiare incredibile prin procesele lui cu Uniunea, făcând totodată praf imaginea Uniunii. Scrie în statutul Uniunii clar: Art. 9. Calitatea de membru U.S.R. încetează în următoarele cazuri: b) prin excludere, pentru încălcarea prevederilor Statutului prin fapte care au adus U.S.R. prejudicii materiale, morale și de imagine grave. Deciziile de suspendare sau excludere sunt luate de Consiliul U.S.R. la propunerea Comisiei de Monitorizare, Suspendare și Excludere, care funcționează conform Regulamentului propriu (în acest Regulament propriu se adaugă: Excluderea din U.S.R. a unui membru pentru atac la persoană/ denigrare/ injurii la adresa U.S.R.). De ce e revoltat Florin Iaru că a fost exclus dintr-o Uniune care, prin procesele lui, a ținut să demonstreze că ea nu mai are statut de utilitate publică?*

Ultima declarație a lui Iaru (apărută în 26 martie, 2021): *Din cauza inconștienței, a nepăsării, a neglijării conducerii, ea (Uniunea) își pierde caracterul de utilitate publică. Adică nu mai are acces la sediu și la bani. Pentru că, atenție!, nu noi am decis aceasta, ci tribunalul. Tribunalul a constatat că persoanele respective (conducerea Uniunii) nu există, legal, în funcțiile pe care le dețin(eau). Ce să caute el într-o Uniune fără utilitate publică? La ce-i folosește să mai fie membru al unei asemenea Uniuni?*

În aceeași situație e Cristian Teodorescu (președintele acestei „Asociații USB”, entitate paralelă Uniunii), care susține pe mai departe că aleșii din conducerea Uniunii, începând cu N. Manolescu, nu sunt recunoscuți

legal, de ce? Numai fiindcă N. Manolescu (ales de membrii Uniunii!) și echipa sa nu s-au înscris în Registrul fundațiilor, asociațiilor și ONG-urilor! Deși Uniunea este exceptată, prin prevederile OG 26/2000, de la această înscriere, o repet aici: *Potrivit art. 85 din respective ordonanțe, „Persoanele juridice de utilitate publică - asociații, fundații sau alte organizații de acest fel - înființate prin legi, ordonanțe, decrete-legi, hotărâri ale Guvernului sau prin alte acte de drept public, nu intră sub incidența prevederilor prezentei ordonanțe, ci rămân supuse reglementărilor speciale care stau la baza înființării și funcționării lor”.*

Cum, necum, prietenii Uniunii sunt convinși că Uniunea

Scriitorilor va ieși mai întărită din această nouă „încercare” de compromitere a ei. Chiar dacă mai sunt o sută de procese împotriva Uniunii instrumentate de contestatarii numiți mai sus (la care se adaugă Ioan Vieru, alt exclus fiindcă a adus, cu rea-credință ieșită din comun, prejudicii materiale, morale și de imagine grave Uniunii), de pe urma cărora se așteaptă noi lovituri sub centură regretabile la adresa membrilor Uniunii. Ca și cum nu ajung necazurile cât casa provocate de „pandemia” din ultimul an „care nu s-a terminat”... Uniunea Scriitorilor („persoană juridică română de utilitate publică”) rămâne pe picioare, oricum - o *asociație profesională de creatori literari, nonguvernamentală și nonprofit, constituită în scopul de a apăra interesele de breaslă, economice, sociale și morale ale membrilor ei și de a-i reprezenta în raporturile cu autoritățile, cu alte asociații de creatori, cu persoane juridice și fizice din țară și din străinătate*. E o liberă asociere, un organism viu, cu membri care au opinii diverse, „de uz intern”, solidari înăuntrul Uniunii. E de neînțeles de ce cei ce nu doresc să intre în Uniunea Scriitorilor (în principal, tinerii „douămiiști”, prin agresivii Komartin-Vancu) se trezesc vorbind, total necredibili, atacând violent și criticând nedemn Uniunea ca atare, îndeosebi conducerea ei (alături eventual contestatarilor din „Asociația USB”, de care pomeneam). Își pot face propria ligă sindicală, de care Uniunea nu are de ce să se sinchisească. La fel, cei ce și-au dat demisia din Uniune (pot reveni oricând ca membri), derutați - a fost voința lor în acest sens, de ce tot cârtesc împotriva Uniunii?

8 aprilie, 2021, BV

Nicolae PANAITE

Alegerea

Alegerea lucrurilor bune este o rezultantă a discernământului și educației. Oricine are discernământ selectează grâul de neghină, oile de capre, va purta iarna și vara îmbrăcăminte corespunzătoare, nu va „strecura fânțarul și va înghiți cămila”.

Conform constituției României, nimeni nu-i îndreptățit să spună într-un mod autarhic cui va unde și când să se ducă și ce ar trebui să întreprindă, ce să privească și ce să nu privească etc. Sfaturile sunt una, iar obligațiile cu totul și cu totul altceva. Solomon spunea că „Înșelăciunea este în inima celor ce gândesc rău, iar bucuria pentru cei ce dau sfaturi de pace”.

Iată, că de un an și patru luni, exact cât se făcea armata odinioară - și îmi pare bine că sunt om cu armată -, ni se spune, uneori într-un mod ritos, că suntem obligați să purtăm cu toții mască! Oare dacă unor politicieni de la pupitrul puterii le-ar fi trecut prin cap să cântăm cu toții la solz de pește, pentru a pune pe fugă covidul, și s-ar fi legiferat, ce ar fi fost prin țară? Cântare și iar cântare, dar salvatoare... adică a României Cântare de azi!

Este știut, încă din grădina Edenului, că practicarea ozonoterapiei și bioterapiei a dat, de atunci și până acum, foarte bune rezultate în tratarea afecțiunilor aparatului respirator și nu numai. Ele întăresc ființa umană și o imunizează. Ozonoterapia și bioterapia sunt tămăduitoare și aducătoare de speranță. După cum se vede, purtarea măștii este tocmai pe invers: nu avem voie fără ea în parcuri, grădini, pe râuri, mări și prin munți! Absurdul pe care-l trăim și dimensiunea lui, vai!, sunt nemaîntâlnite până acum.

De când politicienii și miliardarii lumii, cei care nu sunt calificați în domeniu, dau ordin medicilor cum să-și facă datoria, pentru care s-au pregătit și au depus și jurământ? Miliardari și politicieni pasageri, lăsați medicii în pace să-și facă treaba cum știu mai bine! Nu-i mai intimidați, stresați și nu le mai trasați sarcini aiuritoare. Orică diagnostic îl stabilește medicul care este pregătit într-un anumit domeniu, după un set de analize ce, pentru a nu greși, uneori, trebuiesc repetate. Un diagnostic nu se stabilește în urma unui test neconvingător. Uitați-vă la situația ce o trăim astăzi: o problemă medicală este tratată de politicieni! Ce caută ei în problema Covid-19? Un posibil răspuns la această chestiune ar putea fi oferit de Giorgio Agamben în noua sa carte *Epidemia ca politică*.

Am auzit la radio un credibil formator de opinie care spunea: „Covid este boala ce trebuie tratată de medici și nu de miliardari, oligarhii să se ducă și să se ocupe de miliardele lor și să-i lase pe specialiștii, care au făcut școala de medicină, să se ocupe de viruși și de microbi”. S-a întors lumea cu susul în jos și cu josul în sus. Avem medici ca să-i asiste pe pe ei! Ce caută plutocrația pe pământul acesta să rezolve probleme de medicină? Câte facultăți de medicină au făcut oligarhii? Când ai bani cumperi pe toată lumea, și faci ce vrei; pentru tine nu există lege!!!

În ultimele luni a devenit clar că această criză Corona și abordarea ei îi schimbă pe oameni și transformă societatea. Timpul lumii noastre nu se îndreaptă spre pieire dar se îndreaptă spre destinația finală. Chiar și oamenii de orientare seculară și mass-media vorbesc despre o viitoare schimbare a vremii. Criza Corona, după cum spuneam, întoarce lumea cu susul în jos și cuprinde întreg globul. Ea marchează probabil începutul unei noi ere, spre o altfel de ordine mondială și spre o totală supraviețuire a oamenilor (în China, ea este deja atotprezentă).

Nimeni nu știe prea bine ce se întâmplă. De ce este totul așa cum este? Și de ce lumea întreagă este dată peste cap? Totul parte atât de complicat, încurcat, neclar și contradictoriu.

Fiecare răsărit de soare anunță că, în final, întinericul este întotdeauna cel care pierde. Nu trebuie să fugim în largul mării sau să cădem în diverse capcane. Trebuie să fim bine informați cu privire la situația actuală pentru a evita greșeli inutile.

Pe lângă decizii și metode înțelepte, și *trezvia* este foarte importantă.

Constantin COROIU

contexte

Un epistolar îndrăgostit

Revelatoare privind personalitatea lui *Marin Preda* este corespondența sa cu *Aurora Cornu*, ieșită din scena vieții la începutul acestei primăveri. Frapează în epistolarul îndrăgostit pe care îl evoc cu acest prilej, dincolo de intensitatea trăirii unei mari iubiri, frământările, neliniștile, incertitudinile celui obsedat de, ceea ce aș numi, parafrazându-l, *literatura ca o pradă*. Cu astfel de stări ne întâlnim și în epistolarul de-a dreptul prodigios *Liviu – Fanny Rebreanu*, dar la *Marin Preda* e o durere sufletească, uneori mistuitoare, ce nu există în misivele gospodarului de la Valea Mare. După multe decenii, de pe culmea unei alte vârste și a unei remarcabile experiențe existențiale ce-i permiteau să vadă lucrurile mult mai clar și să le judece cu seninătate, *Aurora Cornu* îl definea memorabil pe cel care îi fusese iubit și soț în frageda-i tinerețe: „Literatura! Singura soție și iubită a lui *Marin*, care nu l-a trădat niciodată – nedezmințită, fidelă și după moarte, veșnic răsplătitoare!”.

Într-o lungă epistolă, datată ianuarie 1955, când volumul I al romanului „*Moromeții*” fusese încheiat mai demult, *Marin Preda*, stăpânit de „un sentiment ciudat de neliniște”, îi scria soției sale că încearcă să-și explice și să răspundă la întrebarea: „... ce am gândit eu de l-am ținut atâta ascuns în sertar, fără măcar să-l recitesc?”. Asta, după ce constata că romanul este bine primit, că a plăcut celor care l-au citit. Răspunsul pe care și-l dă romancierul e, de fapt, o autoanaliză necruțătoare ce te duce cu gândul la alți mari scriitori care par să-și fi propus să demonstreze pe propriul suflet deschis adevărul dictonului: câtă luciditate, atâta dramă! Îmi vine acum în minte exemplul lui *Cehov* care nu credea în talentul său de dramaturg și îi spunea lui *Bunin* că la șapte ani după moartea sa nu-l va mai citi nimeni. Simptomatic mi se pare faptul că în textul amintitei epistole a lui *Marin Preda* apare de mai multe ori cuvântul *conștiință* cu trimitere multiplă: la sine, la eventualul cititor de azi și de mâine al romanului, la personajul central al acestuia. Confesiunea din care voi cita pe larg și-a găsit locul convenit în „*Jurnalul intim*”, alcătuit și editat de *Eugen Simion* și *Oana Soare*: „Eu știu acest roman pe dinafară, cu toate că nu l-am citit niciodată pagină cu pagină, până la sfârșit. Nu am fost niciodată tentat să fac acest lucru. Nu m-am simțit atras. Iată deci cheia care explică de ce nu l-am publicat și problema care mă neliniștește, dacă e bine să-l public sau nu. / Faptul mi se părea și mi se pare și acum că demonstrează viața scurtă pe care o are acest roman. / El a trăit pentru mine doar cât l-am scris... Tot așa, am gândit eu, va fi și pentru cititor. Îl va citi, îi va face bucurie, cum mi-a făcut și mie când l-am scris, și după aceea, după lectură, gata, cititorul îl va uita. Cititorul nu-l va purta în conștiință, cum poartă de pildă o carte ca *Ana Karenina*, sau *Moartea lui Ivan Ilici*, cărți care crestează sufletul, se implantă în el, îl schimbă și devine parte componentă a conștiinței umane... Eu nu pot să nu știu deci că *Moromeții* mei nu pot produce asemenea turburări și zguduirii ale conștiinței. De unde știu?

De-acolo că scriindu-l eu însumi n-am avut, n-am trăit asemenea turburare și n-am urmărit asemenea scop... Ceea ce am făcut eu în acest roman e numai expresia bucuriei de a exprima viața, dar nu și a efortului de a o crea...”

Peste ceva mai mult de un an și jumătate, când romanul apăruse, într-o altă epistolă îi relatea *Aurorei Cornu*: „Paul (Georgescu – *nota mea*) a citit, în sfârșit *Moromeții* și pretinde că și-a schimbat părerea aceea din februarie 1955 despre roman, în sensul că e mult mai bun decât se aștepta. Pretinde că va scrie. Croh (Crohmălniceanu – *nota mea*) și-a scris, în sfârșit, cronică sa despre același roman. Eu cu adevărat sunt indiferent față de *Moromeții*, nu-mi mai place ca ansamblu, cred că e greoi de citit și are semnificații puține la lectură. Sunt puțin deprimat că sunt atât de detașat de lucrarea mea”.

Scrisorile lui *Marin Preda* sunt file dintr-o cronică a unei „dragoste-primăveri”, cu expresia *Aurorei Cornu*, dragoste ce a fost „operativă”, cum a calificat-o expeditorul lor, doar câțiva ani. S-a spus că singurătatea nu e o chestiune de destin, ci de opțiune. La *Preda* pare a fi mai mult de destin, pe când la *Rebreanu* mai mult de opțiune. Ceea ce-i mărturisește *Aurorei Cornu* într-o scrisoare expediată pe când se afla într-o călătorie în Vietnam trădează, contrar aparențelor, un acut sentiment al însingurării: „N-am fost niciodată un însingurat, sufletul meu e populat de destine umane și de idealuri, dar soarta mea, ca om pândit de nenorociri și binecuvântat cu darul de a fi bucuros, este legată de tine și numai de la tine aștept un gând apropiat și bun”. La acel moment, starea de însingurat a scriitorului va fi fost poate ameliorată de elanul iubirii, dar nu și vindecată. Nici atunci și nici altădată. În fine, dacă pentru *Rebreanu* singurătatea - și aici trebuie să introducem o nuanță cioraniană, și anume să distingem că singurătatea și însingurarea nu sunt unul și același lucru, deși ele se intersectează - însemna de fapt o senină, premeditată, calculată retragere din cotidianul acaparator și risipitor în lumea ficțională, adică la masa de scris, luminată de o lampă cu gaz și învăluită misterios în fumul de țigară amestecat cu aburul de cafea, la *Marin Preda* este deopotrivă o stare sufletească și, am putea spune, o vocație. *Aurora Cornu* îi povestea lui *Eugen Simion*: „Am niște fotografii cu *Marin* în Grecia, în care el are aerul unui singuratic. El mă iubea și mă avea de nevastă, dar era singur. Era în jurul lui un aer de singurătate și un fel de luminozitate. Este foarte perceptibilă pe peliculă aura asta de aer clar în jurul lui și de mare singurătate”.

În eseu introductiv la „*Jurnalul intim*” al lui *Marin Preda*, *Eugen Simion* subliniază câteva trăsături ale portretului moral-psihologic al fiului lui *Tudor Călărașu* din *Siliștea-Gumești*, între care extrema pudicitate și finețea sufletească în relațiile cu cei din jur. Poate că pe unii, superficiali, îi surprinde această caracterizare. Ea este însă corectă, iar epistolarul îndrăgostit o atestă o dată în plus. *Marin Preda* avea așa-zicând în gena sa cultura imprecăției, care la el se conver-

POEMUL LUNII

Nichita DANILOV

Vulturii orbi

*Pasărea a coborât de trei ori din cer,
a fost un vultur. S-a așezat pe creștetul lui de fier,
pe umărul lui de fier.
Pe mâna sa dreaptă.*

*A spus: „Vei domni peste acest ținut nesfârșit,
peste această țară întinsă.
Brațul îți va fi de fier,
voința îți va fi de fier,
Legile drepte.”*

*A domnit în gol,
sub un cer gol,
într-o sală goală,
peste un ținut sterp,
peste o țară fără supuși.
Brațul îi era de fier.
Voința lui, de fier.
Legile aspre.*

*Apoi au venit alte păsări,
o groază de păsări. Erau tot vulturi.
Întâi i-au ciugulit ochii,
apoi l-au înălțat la cer.*

POEMUL LUNII

A domnit orb, într-o țară oarbă,
într-un timp orb și veșnic.
Brațul îi era de fier.
Legile aspre, voința lui – neclintită.

*Cerul a rămas gol,
sala a rămas goală,
țara în continuare pustie,
pământul în continuare sterp.*

*Doar brațul de fier
a căzut peste pământul stâncos,
scrijelind în piatră
aceste cuvinte:*

*„Am domnit într-o țară inexistentă,
într-un timp inexistent,
peste niște supuși inexistenți.
Voința mea a fost dreaptă,
legile mele au fost drepte.
Brațul de fier, ochiul neîndurător.
Numele meu a fost Deșert.
Legea mea: Zădărnice.
Timpul meu se va întoarce.”*

tește însă artistic, în linia vechilor cronici români sau a unor mari scriitori, în primul rând *Arghezi*. E de observat apoi, inclusiv în scrisorile intime, enormul simț al ridicolului. Cât privește ifosele, mofturile, iluziile de sine, pe acestea le veștejea cu umorul, ironia ori sarcasmul său, ca unul ce se revendica de la un cod moral milenar și, în plus, avea o admirație specială pentru înaintașul său *Caragiale* cu care se și aseamănă ca prozator. Circumspect și cu un enorm simț al ridicolului era autorul „*Întâlnirii din pământuri*”, nuvelă pe care *Petru Dumitriu* o considera prima capodoperă a prozei românești postbelice, și în ceea ce privește succesul literar. Succesul nu numai că nu-l smintea, dar îi sporea scepticismul, îndoiala de sine, nu o dată sfâșietoare. În intimitate, așa cum l-a evocat *Aurora Cornu* în convorbirile cu *Eugen Simion*, fiul *Moromeților* era generos, de o mare noblețe și o cuceritoare tandrețe, un „amant perfect” și „un soț excesiv de delicat”, era „omul pe care o femeie visează să-l găsească”. Spirit profund, el nu doar trăia iubirea, ci o și gândea, o problematiza, ca unul care avea o metafizică a iubirii și „sentimentul tragic al vieții”. Doveditoare și în acest sens sunt epistolele expediate din Indochina. Într-una dintre acestea se confesa *Aurorei*: „N-aș putea trăi departe de țară mai mult de o lună și fără tine. Nu voi mai pleca nicăieri fără tine, asta s-o știi... În al doilea rând, trebuie să-ți spun că la plecarea mea de acasă am rămas cu inima nedăruită și mă simt cu durere pentru tine fiindcă te iubeam așa mult și n-am avut o clipă destinată să te strâng în brațe și să-mi fac sufletul bun. Din pricina, poate, a

tinereții tale prea necoapte și în același timp totuși prea... să zicem, avizate, o pojghiță artificială răcește suprafața dorurilor mele pentru tine și miezul lor prea viu izbucnește apoi te miri când și tocmai când e prea târziu și îmi prilejuește dureri care nu se vindecă”.

Marin Preda își analiza sentimentele și avea o fină intuiție și o nobilă înțelegere a sufletului feminine. În „*Delirul*” există acea scenă antologică de dragoste, aș îndrăzni să spun unică în literatura română, din noaptea premergătoare plecării lui Ștefan la București. O noapte de dragoste care se sfârșește în clipa când „satul sări parcă în sus de țipete de cocoși...”. *Marin Preda* a surprins dimensiunea cosmică a iubirii. Cerul înstelat, iarba și țărâna, salcâmi, cu foșnetul lor înalt, discret și ocrotitor, veghează la tot ceea ce se întâmplă în acel loc neînsemnat de pe pământ într-o noapte parcă de început și sfârșit de lume.

Într-un interviu acordat ziarului „*Adevărul*”, *Eugen Simion* sublinia că *Jurnalul intim* al lui *Marin Preda* – „atât cât este – este foarte important” și pentru că el ne spune ceva despre suferința sa provocată de despărțirea de *Aurora Cornu* „care l-a părăsit pentru că (mi-a explicat ea mai târziu!) voia să facă, singură, o mare carieră intelectuală în străinătate. Să nu mă întrebați dacă a reușit sau nu, căci nu vă răspund...”. Ceea ce știm însă e că *Aurora Cornu* are cel puțin un merit ce privește pur și simplu literatura română: *Marin Preda* a publicat capodopera sa „*Moromeții*”, roman al cărui manuscris îl abandonase într-un sertar, la insistențele femeii care a fost marea lui iubire.

4

Expres cultural numărul 4 / aprilie 2021

Constanța Buzea - 80 de ani de la naștere

Poezia departelui

Între cele peste douăzeci de volume de versuri, tipărite de Constanța Buzea în aproape patruzeci de ani – **De pe pământ** (1963), **La ritmul naturii** (1966), **Norii** (1968), **Agonice** (1970), **Coline** (1970), **Sala nervilor** (1971), **Răsad de spini** (1973), **Pasteluri** (1974), **Ape cu plute** (1975), **Limanul orei** (1976), **Ploi de piatră** (1979), **Umbră pentru cer** (1981), **Cină bogată în viscol** (1983), **Planta memoria** (1985), **Cheia închisă** (1987), **Pietre sălbatice** (1988), **Ultima Thule** (1990), **Pastelul amoros** (1998), **Roua plural** (1999; 2010) ș.a. –, unul anume poartă un titlu ciudat: **Ultima Thule**, cartea publicată la cumpăna ultimelor două decenii din secolul trecut, trimite la un *topos* vechi, uitat într-o (post)modernitate care își strigă prezentul neurastenic și își țipă viitorul improbabil, bântuit de himere și coșmaruri apocaliptice: *Thule* era, pentru cei din vechime, tărâmul fabulos care marca limita de nord a lumii cunoscute (și poate că numele orașului și aeroportului din Groenlanda de azi tocmai asta vrea să aducă aminte: acolo, la Thule, vor fi ajuns cu imaginația oamenii de altădată). Thule e, așadar, *marginea*, un *topos* și o temă care conferă, în bună măsură, structura de profunzime a liricii Constanței Buzea: „marginea umblă/ pe lângă fluviu/ ca mama pe lângă fiu/ slava să fie a celui ce mie/ îmi lasă marginea/ citește și nu te speria/ că nu-ntelegi de la-nceput/ citește și a doua oară/ și-a unsprezecea oară stăruind/ și vei simți cum leagănul se mișcă/ în foșnetul unor azururi/ și stăruind te vei simți citind/ stând între omoplații unui înger/ cuvintele ce n-au fost scrise încă” (**Roua plural**). Nu degeaba i-au plăcut lui Nicolae Manolescu aceste „frumoase versuri”; poetei îi este hărăzită marginea, mai mult încă, *marginea marginii*, cum spune în poemul **el tu**, unde foșnesc azururi sau *marginea din de pe urmă*, cum scrie Constanța Buzea în **Litanii la diferențele magice**: acolo, la ultima Thule, în negurosul Nord, poeta, pendulând între imaginar și real, între trăit și netrăit, se amestecă printre locuitorii marginii: „Păduri zidindu-se vară de vară ca niște/ cetăți. În mijloc castele cu turnuri. Apoi/ ființe de lemn. Marginea umbrei cade/ stufoasă până-n pământ. Măcel de frunze./ De nepăsare depinde trecerea cu bine printre/ soldații foșnind. Apoi cetățile adâncindu-se/ în sine. Apoi alte fortificații și căi de acces/ pentru locuitorii marginei. Apoi, amânându-se/ vederea lor verde, secunde vor degera./ Apoi, creanga ce nu e. Între imaginar și real/ închid ochii, ca între trăit și netrăit,/ arborii neputând pleca singuri” (**Netrăitele** – 25).

Tema *insularității*, de la Eminescu încolo, ca și aceea a *marginalității*, trecând din poezia bacoviană la contemporanii noștri, s-au asociat mereu cu motivul literar al *închiderii*, al refugiului, al cercului protector, al spațiului securizant; insula lui Euthanasius ori provincia fixată în plumbul ploilor, după ecranul monotoniei și plictisului sunt astfel de figuri lirice care au făcut o tradiție – parte din imaginarul multor poeți de azi. În lirica din **Roua plural** și **Ultima Thule**, însă, Constanța Buzea sparge canonul și dezvoltă ceea ce aș numi o *poetică a departelui*; marginea e, în poezia autoarei **Netrăitelor**, departele, ea nu exprimă limita, închiderea, ci, dimpotrivă, orizontul mereu departe, de neatins, în visare și vrajă: departele e înainte de toate, în carte, în *cartea deschisă*, mai exact, în exercițiul scris/ cititului: „o carte deschisă/ cu literă arsă tocită/ pe mâini îmi rămân, pulberi vechi/ priveliștea mă înmărmurește/ ca între munți valea îngustă/ și râul misterios ca hârția/ acestui de liniște ceas/ citesc/ împăcată mă pierd în răsfrângeri/ în jungle de-argint/ cu ochii tăi caut și găsesc/ sensul cald ca o piatră și tare/ al textului/ visare și vrajă/ ruptură și foșnet/ scap cartea din mână moare/ pereții se-apropie iarăși” (**Pelerinaj** – 59).

Departele, tot mai departe, căutând un capăt care nu există, evadând dintr-un „timp scufundat timp distrus”, ieșind din secunda fragilă, ființa nu vrea decât o *plecare* „în taină singură și tristă” spre un țarm din trecut sau spre „imaginea insulară” din apele altui cer: departele e aducere-aminte și, deopotrivă, ceea ce nu se vede, dar se poate închipui prin *visul secund*. Iposta-

zierile departelui sunt numeroase și organizate aproape riguros în perspectiva explorării marginii, a ultimei Thule; capătul umed al tundrei, roua și mirosul ierbii din stepele ude unde se adună „cai de-un an în cete”, stelele și luna destrămându-se în largul mării descriu depărtarea care înconjură ființa, dându-i starea rară a ieșirii spre marginea (ne)știută: „atât de rar ne este dată starea/ de calm curat când ninge și-mprejur e/ o rariște de pini ori o pădure/ ca fumul ne-nconjoară de-

părtarea/ când printre trunchiuri țapii trec să-și mute/ puii și mângâiatele lor ciute/ încremenind de teamă când se-aude/ umbra mușcându-și marginile ude/ când mult iubindu-te aș vrea prosteste/ să te îndemn să-ți poruncesc privește/ acum nu mai târziu și nu pe fugă/ când mult iubindu-te răspund în rugă/ trădez rănită starea noastră rară/ de blând vânat adulmecat de fiară“. *A fi departe* e, într-un anume fel, *a nu fi*; acolo și aici, departe și aproape, într-un balans baroc, unindu-se, în **Ultima Thule**; *apropierea depărtare* e tot ceea ce caută sufletul „rupt de trup”, plângând, ningând sub cerul înstelat, într-o vreme nenăscută. Ieșirea din timp, în departe, în utopie, la marginea marginii, evadarea în/ prin scris-citit, eliberarea de sub „masca plânsă” sunt, în fapt, un *pelerinaj* dinspre niciodată spre mereu, dinspre atunci spre acum, fixat, adesea, în textul poemului prin jocul adverbilor, în durativ, în sugestia acțiunii niciodată încheiate: „n-aș fi putut spera copac al vieții/ să-mi duci verdele crud din primăvară/ pulberi și flori ce tandre adiară/ spre alt final decât cel al blândetii/ blând tu în tot și-n fiecare frunză/ duos ca pasărea ce vrea să moară/ de ea văzut în ultima ei oară/ miraculoasă masă-ntinsă-strânsă/ graal luminos la cina cea de ceară/ vizibil în priveliștea ascunsă/ din care păsări nasc și pururi zboară/ oricând acum mereu odinioară/ ia-mi din destin această mască planșă/ să fiu rănită și să nu mă doară”: nu ținta – verdele crud de primăvară, pulberi și flori, graalul luminos – contează, desigur, ci drumul până acolo, pelerinajul spre orizontul mereu departe al ultimei Thule.

Departele e căutat de Constanța Buzea, adesea, unde va în trecut, pe țărmul întinderii unui fluviu de piatră, în aducere-aminte. În fond, toată autobiografia lirică din ciclul **Netrăitele**, cu vacanțele la buncii de la Mărtinești, cu viața, de dinaintea nașterii fiicei, a mamei la Reni, cu drumul refugiului, în 1940, se circumscrie aceleiași poetici a departelui, într-un trecut dulce-amar-acrișor, precum gustul cleiului de cireș și de măr: trecutul e marginea, departele (ne)trăit în povestea știută ori, cu termenul lui Freud, în amintirile-ecran: „Apa e rea și puțină la Mărtinești./ O singură fântână cu apă dulce. Restul cu apă sălcie/ de nebăut. În gră-

dina bunicului sunt poame și pepeni/ zemoși, via e plină de aguridă care taie setea/ cu acreala ei. În casă e răcoare printre fuioare de in,/ de cânepă și lână țurcană. Prisma stă în umbra/ ghirlandelor de tutun pus la uscat. Laptele/ se mai afumă, păpușoiul fierbe-n cazanul de aramă,/ scrobul de ouă umple cu un miros înnebunitor/ nările celor flămânzi care se întorc de la câmp./ Se gătește la repezeală ceva, se pune de mămăligă,/ făina de porumb scapă printre degetele buncii/ care curând cheamă ajutoare la mestecat./ Se așază masa rotundă cu picioare scurte/ și scăunele pentru toată lumea./ O singură strachină la mijloc și lingurile de lemn/ pentru laptele covăsit. Cineva prinde o pasăre,/ altcineva o taie, mătușa o jumulește, fără ca eu/ să prind de veste ce se întâmplă. Pentru mine/ nu există nici o legătură între găina porumbacă/ și fierțura gustoasă în care moi cu mână/ boțul de mămăligă fierbinte“. Spre departele trecutului, la fel de misterios și de improbabil, acum, pe cât va fi fost ultima Thule, poeta pleacă de la poarta unei biserici de pe Calea Victoriei; și tot acolo se va întoarce după ce va fi experimentat marginea, țărmul trecutului; „De toate acestea,/ și de multe altele,/ rămâne să-mi amintesc/ restul anului,/ când revin în București./ Aici mă întorc/ la zilele mele astenice,/ la moțiala prin colțuri,/ la nopțile fără somn”: cerul departelui și prăpastia de aproape, înaltul și vacarmul vocilor, în raportul tensional dintre vacanțele la Mărtinești și viața în București, reprezintă esența ființei („Aproapele meu din vremuri acum e departe”) și, deopotrivă, teritoriul (ne)văzut, (ne)știut, (ne)trăit unde se (re)inventează utopia marginii; „Între văzute le aproximez/ celorlalte locul, și umbra neștiutelor între/ știute. Nu la fel stau lucrurile cu netrăitele./ Niciodată după, nu printre, ci înaintea/ trăitelor netrăitele sunt” (**Tripticul numărării**).

Despărțirea *trupului de suflet* este una din temele-pivot, fixate în metafore obsedante în poezia Constanței Buzea încă de la primele volume ale anilor '70; „trupul meu cunoaște un chin/ sufletul altul”, spune poeta în ciclul liric **Pelerinaj**; deseori, raportul e tensional („sufletul meu să se pună/ împotriva trupului meu”), pentru ca, în **Netrăitele**, Constanța Buzea să imagineze un oximoron de felul apropierea-depărtarea: „Trupsuflet, trupsuflet golplin,/ o stare ritmând variante în piscuri ce/ pururea țin triumphiuri cu sfere secante./ Trupsuflet, trupsuflet, golplin în haos,/ în cosmos neant e. Și nu e neantul senin/ deasupra masivelor pante“. În poezia departelui, trupul și sufletul se surpă unul în celălalt, sunt semnele marginii și închiderii, unul e *jos*, celălalt e *în înalt*, în cer și în haos: „duh între file ce nu-s/ decât fâșii de mireasmă/ foșnet de pergamente/ text înstelat la marginea lui din înalt/ mâini azurii răsfoind/ jos e un haos de voci înverșunate negând/ unghiul de sprijin/ gerul încheagă rugul topește/ cartea de plumb – îngerul treptelor/ desfigurat/ în valea plângerii/ în neistovită retragere pulberea iar/ se ia după suflet” – **Pelerinaj** – 62). Jos e „sufletul meu în pagini”, ființa e înlăuntrul fricii, al vântului, al tăcerii și tenebrei, al *fricii dinlăuntrul fricii*, își comandă un jilt în haos, ca „un colț de lume numai al tău”, e un vacarm al vocilor, e adâncul prăpastiei unde sunt plânsul și scrâșnirea dinților. Sus, nu încă în Eden, se simte respirația unui manuscris, „în focul ardorii și trudei”, ființa, ieșind din copilărie, lasă în urmă o „prăpastie în flăcări”, pentru ca, apoi, timpul să se împuțineze, iar sufletul să se înmulțească: „În vremea aceea trupul se împuțina iar/ sufletul se înmulțea rarefiindu-se în tot/ cerul”, spune Constanța Buzea în **Netrăitele**.

Această despărțire a trupului de suflet e a zilelor unui post prelungit care pregătește ființa pentru marea înfățișare cu Domnul; în toată poezia Constanței Buzea, relația cu divinitatea e una structurală, trecând dincolo de glazura, altfel obișnuită în poezia de azi, a prezenței unor simboluri christice sau a invocației numelor din Vechiul și Noul Testament: **Roua plural** pune în termeni foarte exacti, în alte învățături pentru Delfin, rostul rugăciunii; „o teamă/ o sfială/ ceva ce nu →

Chipul Smereniei

Smerenia e starea firească a sufletului, sălaș al păcii și al luminii interioare. E împăcarea cu sine, în vecinătatea cea bună a creației, nestânjenită de vreo părere sau de vreo imagine. Nici prin răgazul contemplației nu o putem cunoaște, oricât de senină ne-ar fi cugetarea, ea, contemplația rămâne expresie, o expresie fără chip interior. Smerenia e arta energiilor divine creative. E și asceză, dar și agonie, de a rămâne statornic și cucernic, să nu te părăsești, să stai cu tine, smerit în tine.

Smerenia e cu atât mai greu de dobândit, întrucât nu e nici metodă și nici practică. Nici rugăciunea nu ajută prea mult dacă e mecanică și repetitivă, rostită cu gândul aiurea.

Cel smerit nu-și poate cunoaște smerenia, altfel nu ar mai putea fi smerit, dacă își privește chipul din afara lui. Doar privind în interioritatea sa și recunoscându-se, numai așa poți fi tu cu tine, întru Hristos. E treapta supremă a identificării, când bați la ușa inimii lui Hristos și El te întreabă cine ești, iar tu îi răspunzi: Tu ești, Doamne! Nici cei smeriți nu se recunosc între ei, chiar între suflete aflate pe aceeași treaptă a cunoașterii. S-ar trezi atunci demonul curiozității bănuitoare, că ai avea ascunzături, în loc de taine. Smerenia nu ține nici de voință sau de renunțare la vreo dorință pământească. Nu e nici cunoaștere, nici împietrire a inimii, nici cădere în deșertăciune. Și cu toate acestea, smerenia are câte ceva din fiecare lucrare a Duhului.

Întâi de toate, smerenia nu poate fi afișată ca pe un merit sau o calitate în plus, față de cei simpli în duh, buni primitori și primenitori, prin coborârea Duhului asupra lor. În cele din urmă, smerenia e, în chip tainic, Chipul smerit al Creatorului față de Creația sa. Nu o lasă de izbeliște, nu o părăsește, dimpotrivă Dumnezeu se ține de cuvânt, făgăduința sa are întâietate față de cele amenințate cu învrăjbirea, cu mortificarea sufletului. Prin moarte o va salva de la pieire și prin suferință părintească își va jertfi Fiul. De la Dumnezeu Tatăl, până la pruncul Iisus, smerenia e chipul iubirii părintești. Smerenia e eliberare de gânduri și de păreri umilitoare. De la firul de iarbă înlăcrimată și până la firul de nisip, de la roua dimineții și până la aurora din zori, de la respirația tulpinii și până la ultima frunză în cădere, toate sunt chipuri ale smereniei față de creație, chipuri ale suferinței, așa cum lumina e suferința culorilor.

Smerita smerenie se adâncește și devine expresie a bucuriei, de eliberare de gânduri și păreri, fără să se vadă sau să se discute teoretic despre ea. E trăire în Duhul Adevărului. Smerenia e o permanență, o stare de trezvie continuă și o bucurie fără de margini, o vibrație neconținută. În schimb, starea de mândrie e stare drăcească.

Față de evlavie și de adiere a luminii, smerenia e o putere tainică pe care o primesc cei desăvârșiți. Fără ajutorul lui Dumnezeu nu putem avea acces la smerenie, prin închipuire, ci prin recunoaștere a neputinței noastre. Pe cel smerit niciodată nu-l urăște vreun om, nici nu-l rănește cu vorba, nici nu-l disprețuiește.

Smerita cugetare o întâlnim la Sfinții Părinți, după o neîntreruptă contemplare și după rugăciunea cea eliberatoare de sub arcele nevăzute ale mândriei și ale slavei

deșarte. Faptul de a ști și de a cunoaște despre cele înalte au o putere ispititoare de a te înșela cu păreri, cu idei, cu aparențe. Doar cei desăvârșiți sunt smeriți, față de Creație și față de Creator, după cum cel dintâi smerit e însuși Dumnezeu. Dumnezeu vede că ceva amenință creația sa, că alcătuirea omului e încălțită și amestecată, potrivnică, îndărătnică și apucată. Atunci, Dumnezeu nu stă pe gânduri și găsește calea directă spre om, adresându-i-se prin aleșii săi, Moise, David, Apostolul Pavel, prin încercări și prigoniri la care sunt supuși aceștia și la care nimeni nu ar rezista.

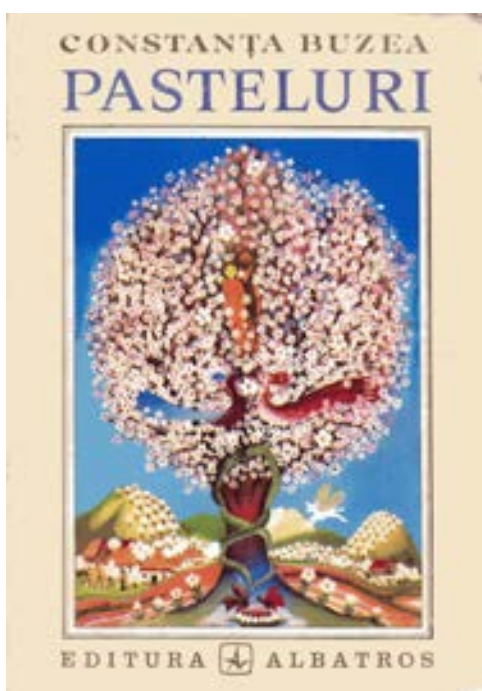
Smerita cugetare e o cale, dar și o țintă. Omul e supus vrăjmășiei, dar și duioșiei. Poate fi supus prin aparențe și înșelăciuni, prin fiicele Mândriei, sau poate fi ascultător, îndelung răbdător, urmând o cale strâmtorată, părintească și duhovnicească. De la Dumnezeu cel mult milostiv primesc smerenie cei cu inima curată, cei simpli, cei buni primitori, necărtitori, fără de răutate ascunsă. Pentru a fi buni primitori presupune curăție a minții, inimă curată, blândete și sfială față de Creație și de Creator.

Dumnezeu e smerenie și nu se arată în toată puternicia sa, întrucât l-ar surprinde pe om nepregătit și l-ar putea ușor înspăimânta. De la Dumnezeu primim Darul smereniei și îi răspundem cu frică. A fi smerit nu e un privilegiu și nu se impune ca putere și cu putere. Dimpotrivă, puțința e fericirea de a fi cu toată inima și cu tot cugetul ațintit asupra proniei cerești, având în centru pe Creatorul și măreția creației sale.

Cititorul smerit e cel care primește cuvântul viu, în rezonanță cu starea de pace și de evlavie a inimii, de curăție a minții fără de răutate. Smerit nu devii, smerit ești de la bun început, cu frica de a nu stânjeni, cu teama de a nu supăra pe Dumnezeu. Evlavie și blândețe, îndelunga răbdare de a primi ce e scris în cartea vieții și pentru tine. Smerenia e stăpânire de sine, frângere a voii tale și primitor cuviincios. Prima încercare e să te eliberezi de mândrie, să nu fii răzbunător chiar față de cei răufăcători și prigonitori. Zavistia fiind urgie și năpăstuire, ea nu poate fi biruită decât prin darul proniei cerești și al puterii de a îndura, de a primi Duhul Mângâierii în inima ta. Așa s-a întâmplat cu Moise. Înțelept și smerit, Moise eliberează un popor din robie, prin răbdare, ascultare și smerenie. La fel s-a întâmplat cu Prorocul și Împăratul David. Tot prin smerenie, după prigoniri și amenințări cu moartea, nerăzbunător și iertător, Moise va fi alesul lui Dumnezeu, prin simplitate, blândețe, prin smerenie și îndelungă răbdare. Smerenia e sufletul creației, apa vie a vieții, sălașul Duhului Mângâietor și al energiilor divine creatoare. Suntem înscrși în cartea vieții și de aici nu avem altă cale decât urmând calea adevărului și lumina iubirii.

Dumnezeu e Smerenie, dar și Iubire. Iisus e Smerenie, dar și Jertfire. Maica Domnului e Smerenie, dar și Tânguire. Sfântul Duh e Smerenie, dar și suspin și măhnire. Sfânta Treime e Smerenie desăvârșită, dar și sălaș părintesc al Păcii și al Împlinirii. Prorocii și Apostolii, Sfinții Părinți sunt Smerenie, față de Cuvântul rostit sau înscris în inima lor. Preotul, anahoretul și poetul sunt Smerenie, cucernici și biruitori asupra abisului uman.

→ vrea de la sine să treacă/ un înțeles un semn că dumnezeu/ te părăsește din iubire/ un semn în care trebuie să suferi/ un înțeles cu sâmburele tare/ ești singura lui ploaie/ plângi/ rugându-te vei învăța să chemi/ vei învăța să ierți să intri/ vei învăța să fii primit cu daruri/ În logica internă a poeziei Constanței Buzea, *rugăciunea* e forma ultimă de a explora ceea ce nu poate fi explorat, de a exprima inexprimabilul, de a imagina ceea ce numea într-un poem „marginea marginii” sau „marginea din de pe urmă”; departele capătă numele lui Dumnezeu, iar ființa din vers își (re)formulează *preajma*, atentă la tot ceea ce poartă semnele sacralului, de la creanga care înmugurește „plină de sfințenie” și gândurile din trecut care păstrează „urme sfinte”, până la trupul care trebuie să stea „fără păcat” în așteptarea plecării spre departe, până la „sfântul dor de izolare”, în sfârșit, până la această imagine excepțională a morților cărora li se dă clipa de înviere: „uscat e câmpul împrejurul meu/ cu greieri prinși de febra toamnei/ și care-mbătrânind/ cântă deasupra oului lor negru/ cântă în gol și umplu golul lumii/ cu sfântul dor de izolare/ înstrăinându-mă de mine/ atâta cât să nu mă doară tare/ mă-nnebunește setea lor/ sunt mulți sunt singuri și e lună nouă/ presimt venind un rece stol de flori/ ca o părere de amenințare/ că morții trec prin murmurul lor liberi/ că li se dă o clipă de-nviere/ și-atunci absorb smeriți puțină rouă/ dublând a greierilor se-

te-asurzitoare” (**citèra**). Rugăciunea e calea de acces spre înalt, spre departele îngerilor al căror leac e chiar „cântecul trist” al poetului sau spre orizontul Cînei „triste” unde se frâng felii de pâine, sub semnul crucii: „îngerii în cer și pe pământ” – aceasta e vrerea ființei care descoperă în răscrucea drumului imaginea răstignirii, dublând „suav, ca-n rai” formele muzicii și descoperind, prin credință, drumul spre cer: „în numele tău învie cuvântul/ eu în minune crezând intru în cer”, scrie Constanța Buzea în poemul semnificativ intitulat **lear**.

Invocația – o dovedesc poeți contemporani precum Ioan Alexandru, Daniel Turcea, Ioan Petraș, Constantin Hrehor, Ioan Pinte, Dorin Ploscaru sau Theodor Damian – e una din formele *lirice* ale rugăciunii, marcând (pe)trecerea, din spațiul sacru al amonului, *extra muros*, spre locul profan de afară; „o doamne nu ajung până la tine/ ci vino tu și ceartă-te cu moartea”, scrie Constanța Buzea în **Ultima Thule**, topind sarea împietrită în care a rămas Sara lui Lot, regăsind în dragostea dumnezeiască nu doar pierirea și minunea, ci *cunoașterea*, „dulcea cunoaștere celestă”: în invocație, poeta înfăptuiește îngemănarea iubirii cu învierea, descoperă graalul luminos al copacului vieții, giulgiul care „va da

vaier”, ispășirea păcatelor în „lacrimi de cînță”, cum scrie în **Pelerinaj**, face-re și firea, mântuirea de exterminare, lăcrimarul – un cuvânt care se va regăsi, peste ani, în poezia din **Lăcrimarul înflorit** al lui Ioan Petraș. Poezia Constanței Buzea crește între *rugăciunea de seară* și *rugăciunea din zori*: „se netezește șervetul de in/ pâinea se-așează în stânga/ și cana în dreapta/ între ele se lasă loc/ atât cât să încapă mâinile/ și fața în mâini/ ochii închiși peste plâns/ duhul în febră șoptind/ rugăciunea din zori/ nu trebuie decât puțină răbdare/ și ziua va trece cu bine/ nici o fărâmitură nu se va pierde/ fără să-și soarbă lacrima/ și loc cuvintele își vor găsi/ în rugăciunea de seară”. Acolo, în spațiul sacru al rugăciunii spre departe, eul poetic (re)găsește calea de comuniune în gând cu Dumnezeu: „De la tine până la Dumnezeu timpul viu/ ajunge să moară și să se nască din nou. Să se/ comprime, să se dilate, să nu mai fie ce este./ Și regăsindu-se ca dintr-o pierdere, să se/ retragă în altă dimensiune./ De la tine până la Dumnezeu distanțele se/ surpă și se ridică la loc, în vis, în somn, ca/ între celule îndrăgostite gata

să se unească în/ sfâșierea cu numele suflet. Suflet nou într-o/ durată de necontrolat./ De la tine până la Dumnezeu efemer gândul./ Dar gândul tău că El există contează și între/ voi un deșert înstelat e răsplata. Pajiști/ în rouă, preț ascultării cuviincioase către El/ a cărui valoare ți se arată în cerul propriului/ suflet./ Ți-e sete să spui, și îi spui: Doamne, eu trec/ nu te uita la mine. Privește-mi sufletul,/ el rămâne”.

Astfel începe Constanța Buzea ciclul liric al poemelor din **Netrăite-le**, descoperind puterea rugăciunii în viață, pentru o nouă geneză, asemeni părintelui Tătărâm „liturghisind”, la spovedanie, „în folosul sufletului meu obosit”, miluind un nevoiaș cu un „colac proaspăt”, în Sfântul Post, când „a posti după cuviință, chiar este una/ din dovezile ușoare că îl iubești pe Dumnezeu”, de Crăciun, când „tuturor ni se întâmplă/ ca o misterioasă întoarcere/ la sinele profund”, chiar și în îndoială, în tăgada argheziană, când „il simt pe Dumnezeu”: textul poetic însăși se fixează în Treime, „îngerii textelor” veghind întâlnirea „cu Tine”, mărturisind, mântuind, cuminecând: „Această liniște murmură/ și se vor înmulți curând ecourile/ măcinând./ Sfios iertare așteptând, postind/ într-o rănire pură cu numai apă și/ prescură,/ gustând cuvânt lăuntru cură/ în necuvânt alunecând în sus/ cu îngerul din gând./ Și, Doamne, fii cu mine când/ sufletul meu smerit îndură iluminare/ și căldură, mărturisind, cuminecând”: în durativul gerunziilor care încheie această admirabilă **Rugăciune** se află toată drama și toată superbia unei prezențe literare care a marcat în chip decisiv poezia noastră contemporană.

Respirație artificială

1. Caut în zadar o brichetă
să-mi aprind o țigară.
Întreaga planetă e-n flăcări.

2. Las ușa deschisă să intre lumina
în casa din care
a mai rămas doar ușa.

3. Te privesc adânc în ochi.
Lumea-i îngrămădită în mine
ca o șampanie dom Pérignon.

4. Soarele amestecat cu nisipul plajei
îți sculpează trupul
cu ochiul ispitei!

5. Vântul îți ridică fusta
nepermis de sus:
Un drapel pe catargul deșteptării!

6. Marea se apropie de țărm
ca lacrima
de colțul ochiului.

7. Porumbeii au ajuns să ciugulească plaja
Zborul lor amânat
îmbătrânește cerul.

8. Dezbrăcați pe plajă
suntem mai vii decât părem
în hainele de gala.

9. Cuvintele nu mai au nici un rost
când ochii sunt plini
de împrejurimi.

10. Liniile curbe
desprind trupul
din monotonie...

11. Valurile înspumate ajunse la mal
trădează marea ca fiind un vin spumat
(produs după metoda Champagne)

12. Ploaia mă ține de mână!
Tu cazi peste mine
ca o furtună.

13. Zgomotul inimii e viața însăși
Tăcerea începe liniștea
din moarte.

14. Ridică-te până la cer
Ai grijă să nu ajungi mai sus
Doar cosmosul îmi măsoară nimicnicia.

15. Sămânța face parte din floare
Copilul rămâne în noi
doar ca o amintire.

16. Merg pe jos mai profund decât aș zbura
Urmele pașilor mei țin minte
capcanele drumului.

17. Culegătorii toamnei sunt hoții de ieri
și flămânzii de mâine
cei care mai știu cum arată o pâine.

18. Țin minte trei cuvinte:
Eu te iubesc!
„Eu” putând fi oricine.

19. Nu-mi mai găsesc cuvintele
Le-am ascuns rătăcirii
vorbilor goale.

20. Când dormi visul face parte din tine
Apele ploilor revin în mare
asemenea rătăcitorului acasă.

21. Vorbim despre inimă
ca despre funie în casa spânzuratului
Te latră câinele jucându-se cu tine.

22. Stai cu ochii închiși mimând moartea
Pe geamul deschis auzi
Sfânta pomenire citită altuia.

23. Nori se ridică-n picioare deasupra mării
Marea cade-n genunchi
Între două valuri.

24. Ai urechile burdușite cu muzică
Șoapta mea de iubire
Îți urcă scărița atingându-ți ciocânelul

25. Pe sub ochi îmi trec fluviile subterane
Oceanul din inimă mă scoate
la suprafață

26. Te strâng în brațe
și iubirea îmi devine infinită!
O frunză îmi acoperă umbra.

27. Mă ridic să te privesc
și nu mai știu cum să cobor.
Prăbușirea mă învață să sper.

28. Întins sunt briza mării.
Ridicat aerul mă arde pe rugul redutelor.

29. Țin minte doar ceea ce nu-mi face rău.
Atacul de cord l-am scos la licitație.

30. Obosit sunt în cea mai bună formă
Odihna cioplește din mine
statuia voievodală a inutilului.

31. Treizeci de talanți e prețul corect al trădării
De aproape 2000 de ani omenirea nu a reușit
să-i mai adune odată.

32. Binecuvântează-mi Doamne răbdrea!
Doar un infinit de găleți mai am
să scot toată apa din mare.

33. Cu urechea lipită de calea ferată
Ascult cum trenul trece prin mine.

34. Verdele dă viață negrului mortal
Între viață și moarte se mișcă pensula
asemenea pendulului.

35. Durerea nașterii se pierde brusc
în bucuria atingerii pruncului.
Durerea morții nu dispare decât
printr-o nouă moarte
uneori aceasta fiind următoarea.

36. Ne naștem mai mulți deodată
Fără ca să ne dăm seama cine a fost primul.
Moartea nu ține cont de această ordine
surprinzându-ne!

37. Norii așteptând pe orizont
mănâncă hulpav Soarele.
Deasupra lor cerul însângerat
diluează lumina sinuciderii

38. Urc ultimele trepte
după care aș vrea să zbor
În urma aripilor se ridică
visul meu în lanțuri legat.

39. Pe fiecare plajă din lume
există o Doamnă în Negru.
Printre trupurile încinse trece dorul de casă.

40. Mă ridic pe vârfuri să văd
să văd cât de întinsă îmi este umbra.
Oceanul, indiferent care va fi acela
Îmi ajunge sub tălpi, val după val.

41. Femeile tinere invadează plaja
cum altădată erau cotropite popoarele băști-
nașe.
Durerea de gât întors
trasează drumul ispitelor!

42. Strada este partea ochiului
care curge la vale sau trece dealul
Întinderea câmpiei, în cele din urmă,
Devine o linie punctată.

43. Plictisindu-se de tine
carnea îți răvășește trupul...
Hoții chiar dacă nu fură nimic
Întorc totul pe dos.

(Din volumul aflat în pregătire
Respirație artificială)

Mihaela GRĂDINARIU

Alice Botez

Note de lectură: Spații, personaje și căutări în romanul „Emisfera de dor” I

Publicat în 1979, romanul *Emisfera de dor* are trama plasată în anii următori ai cuceririi Daciei de către împăratul Traian, pornind de la pretextul unui text-suport (motiv întâlnit și în alte scrieri ale lui Alice Botez): scrisoarea lui Plinius cel Tânăr, adresată lui Caninius Rufus, în care îl îndeamnă pe acesta să scrie despre cele două războaie daco-romane.

În cele cinci pagini de prolog, autoarea argumentează, pas cu pas, drumul pe care l-a străbătut de la idee până la întruparea acesteia în cuvântul scris: „Mirarea este o stare de prag. Și de cunoaștere: parcurgi un drum până la capăt, de unde poți să te întorci prevăzut cu privirea de ansamblu a căii străbătute ca întreg. Un asemenea drum am bătut scriind aceste pagini, victimă ușoară cronofagiei devoratoare, la rândul-mi însă am captat durata lecturii posibile – aceea pe care o vor consuma eventualii lectori – posibila ei repetare adunată constituind raptul, mica victorie asupra neiertătorului Cronos”, arătând, în același timp, necesitatea revalorificării legendelor amenințate de uitare: „...desigur că nu odată în cursul lucrării, urmărind multele filoane din care o asemenea legendă s-a făcut, am tulburat transparența apei matriciale. Dar, spre a i-o restitui, sub semnul cercului am pus tot materialul acesta fabulos – de nuanțe, faimă și tăceri”.

Romanul istoric, alternând planuri narrative cu planuri meditative, îl are ca protagonist pe viitorul împărat Hadrianus, „cel care se străduiește să convertească istoria în mit, conform unui scenariu al *mesagerului dac* și al *întemeierii*” (Aurel Sasu), alături de numeroase personaje mai mult sau mai puțin pregnante, toate contribuind însă la realizarea unui fundal istoric bine reliefat.

„După ce, în *Eclipsa*, prin simboluri grave, apocaliptice, într-un stil căutat, contorsionat, și-a comunicat în imagini grotești indignarea față de distrugerea tradiției în anii postbelici (*predania*, cu termenul lui Nae Ionescu), Alice Botez își ia răgazul întoarcerii într-o istorie cu materie de epopee: *tam fabulosa materia*”, consideră Elvira Sorohan, concretizând întreaga carte într-o formulă memorabilă: „metafora istoriei legendare”.

Textul abundă în elemente paratextuale, mărci cu funcția pragmatică de a explica intenția evocării și sursele ei istorice, după formula cu care Alice Botez ne obișnuise deja, în scrierile anterior publicate. Cele mai bine de 40 de pagini de *Note*, însumând o bogată documentație (date despre personalități, dictoane traduse din originale latine, informații geografice, date despre obiceiuri din viața de zi cu zi a romanilor ori despre sărbătorile calendaristice sau ocazionale) nu exclud, însă, elementele de legendar, conform aceleiași distinse cercetătoare Elvira Sorohan: „Declarat situată pe pragul dintre istorie și legendă, Alice Botez construiește, din perspectiva Romei, plină de imaginație, profilul unui rege hiperborean a cărui umbră îi obsedează, îi bântuie amenințător pe demnitarii Cetății eterne, chiar și după ce adversarul eroic fusese izgonit din viață”.

Cele mai interesante sunt notele referitoare la biografiile personajelor, care nu doar trec în revistă evenimentele principale, ci motivează rolul acestora în narațiune, indicând și texte contemporane sau anterioare întâmplărilor, ca indici suplimentari de culoare a epocii istorice.

Culoarea timpului și a locului este relevantă cititorului prin mărturiile de epocă, ale istoricilor și scriitorilor (Plinius, Juvenal), dar și prin tablouri vivante, pline de mișcare și culoare, de sunete și note olfactive, într-o simfonie textuală atractivă. Constructul narativ e întrerupt din loc în loc de scrisori esențiale, cu explicit rol lămuritor.

Toate aceste elemente aduc în lumină una din trăsăturile esențiale ale scriitoarei, numită de Dana Dumitriu *subtilitate*, într-o analiză publicată cu puțin timp înainte de moartea lui Alice Botez, în septembrie 1984: „Este atâta concentrare în orice demers al său, atâta dorință de a nu scăpa nici o nuanță, încât nu pot așeza literatura Alicei Botez decât sub suveranitatea subtilității. Ca orice scriitor cu profunde cunoștințe filosofice, critice, eseistice, este ușor terorizat de ideea că literatura nu poate face abstracție de experiențele inteligenței din alte domenii, ci trebuie să le valorifice, să și le asimileze. Cărțile ei fac parte din categoria celor dificile, nu în sensul că sunt greoaie, încărcate, ci în acela că nu poți să le citești ori când și oriunde. Ideal ar fi să le iei în mână în deplină liniște mentală și suflutească, și să nu întrerupi lectura până la sfârșit. Detaliile contribuie imens la coerența ansamblului, nimic nu e așezat la întâmplare, personajele și întâmplările lor au adânci sensuri ce se dezvăluie prin corelații nuanțate”.

Spațiile din acest roman par a avea o viață proprie, iar personajele contribuie doar la această existență de sine ca niș-

te anexe vii. Cel mai interesant topos al narațiunii e Cetatea eternă, „un oraș tentacular colosal, care îi uimește pe străini ca și pe provinciali, o adevărată metropolă diversă, eterogenă, îngroșată cu rândurile călătorilor, nenumărații pelerini aparținând tuturor neamurilor”.

Orașul e văzut în toată spațialitatea lui, pe verticală și orizontală, ca o îngrămădire haotică și fascinantă de edificii somptuoase și de „ulicioare strâmte, sinuoase, construite la întâmplare și întunecate chiar ziua din pricina bolților pe care le formează etajele înaintate a două case opuse”, într-o continuă expansiune a ridicării de noi construcții, a înfrumusețării celor mai vechi edificii, a dărâmării, a distrugerii în câte un incendiu devastator.

Viața cetății e înscrisă cu amară luciditate pe răbojul străzilor pustii în zorii zilei, când mulțimea, ca un singur organism colectiv, pulsatoriu, se potolește pentru o scurtă perioadă, pentru a o lua de la capăt: „Sfori, cuie, feștile arse, bucăți de cârnați, carne friptă, pâine, chiar podoabe ieftine, strivite, pierdute, par vii, mișcătoare, devorând privirile pe care le atrag. Un mesaj scris într-un limbaj primitiv, povestind despre viața tumultuoasă a cetății...”.

Contrastele Cetății eterne, de la elementele de arhitectură la oameni, se reliefează mai mult în zilele serbărilor triumfului, autoarea părand că vrea să-și ia revanșa față de descrierile convenționale din primul roman, mixând aici, pe pagini întregi, o bogăție de amănunte ale vizibilei stratificări sociale. Aceste discrepanțe sunt cu atât mai ușor de decipat în zilele festive, când granițele dintre locuitori se estompează părelnic: „...mai evidente în ocazii dintr-acestea când stau alături, purtați de același val, stăpânii și sclavii, săracii cu bogății împreună, cot la cot, mizerii, cerșetorii, cu parvenitii, abia trecuți în rândurile parvenitilor care fac avere”. Viața cetății e mereu la vedere, impunând o lipsă aproape totală de intimitate, o perspectivă ana-

morfotică, în care comunicarea e redusă doar la aparențe, iar oamenii devin experți în a purta măști. Interioarele sunt descrise detaliat, cu o bogată risipă imaginativă, bazată însă pe o minuțioasă documentare a istoriei epocii. Astfel, împăratul își desfășoară audiențele într-o „sală de curând decorată cu capete de zimbri și cu trofee barbare”, alături de o mulțime de arme dacice, pradă prețioasă dintr-un război abia câștigat, ale cărui ecouri nu s-au stins încă.

Spațiul se poate multiplica la nesfârșit, proiecțiile lui servind de fundaluri ale luptelor conștiinței involburate a lui Hadrianus: regiunea sălbatică a Spaniei, intrarea în termele lui Claudius, un donjon de trestii pe malul Danubiului, Atena discursurilor filozofice, o cămăruță joasă, alături de bunicul Marrulinus.

Călătoria inițiată prin cronotopuri cunoscute culminează cu descoperirea unui loc nou, necunoscut personajului, dar asemănător pentru lectori cu alte locuri, cele mai multe asemănându-se cu cele din *Cartea realităților fantastice*: „o sală circulară, slab luminată de câteva lampadare, abia risipind tenebrele, în mijloc, o singură coloană. Mă apropii: un arbore înalt până la bolțile nevăzute, purtând frunze metalice, pe fiecare sunt scene, acestea, trecute, viitoare sau altele, într-o neîncetată perindare, le privesc, avându-le intens în fața ochiului deschis luminii ascunse, prelungind contemplația dincolo de întreg ansamblul, în adâncime: gorgone, meduze, harpii, erinii, pentru tot ce ai săvârșit sau vei săvârși, monștri cu față hidoasă, cu față strălucitoare, cu față cumplită, cu față blândă, cu față respingătoare, mă înconjoară, dispar”. Spațiile acestea de trecere nu sunt de natură să-l împace pe erou cu lumea care-l înconjoară fără să-l înțeleagă, dar nici cu sinele zbuciumat: „Întotdeauna este ceva care mă desparte pe mine de mine însumi”.

Autoarea abuzează de descrieri supraabundente, întinse pe zeci de pagini, ale sărbătorilor fastuoase, serbărilor cu jocuri, prilej de „veselie mare și progresivă”, de aglomerare de măști și saltimbanci, de vânzători ambulanți, de oratori de ocazie, de hoți și de vestale, de sclavi și de ostași.

Participanții aparțin tuturor claselor sociale, toți se integrează curentului de veselie deșănțată, ca grupul pitoresc descris de Hadrianus cu luciditate rece, exponenți ai societății romane în disoluție: „tinere emancipate și tineri decăzuți, găunoși sau emfatici, tapajoși, costumați după diverse mode, precumpănind pelerinele orientale, colorate, mutrele, prostul gust, făcând semne de adorație Claudillei, salutându-mă cu respect exhibiționist unde tocmai respectul lipsea. Printre ei, desigur, se aflau și aceia care în for sau în terme, dacă vine vorba despre femeia pe care la ea acasă o adoră, strigă în gura mare: *habet lectu facile*”.

Naratorul înregistrează simultan, vizual și auditiv, atât desfășurarea bogatului convoi cu prada de război și prizonieri („săgeți barbare, săbii, lăncii, scuturi, pumnale, sulite, mormane aruncate în neorânduială, zdrândănind des, uneori violent, fiecare în parte alt zgomot, irepetabil și, împreună, huriu perpetuu, iluzoriu”, cât și reacțiile împăratului și a celor apropiați, la tăcerea captivilor („nu este zid de străpuns, nici munte de urcat, nici prag de trecut, ci o simplă cale deschisă numai nepăsătorilor de moarte”), o luptă surdă între „dangă-tul torențial” exterior și tumultul interiorității. Peste toate însă se înalță amenințător simbolicul stindard militar al dacilor, capul de lup cu trupul de șarpe.

Parada militară va fi urmată, seara, de banchetul festiv, alt prilej pentru etalarea unei bogății de amănunte, gastronomice, de data aceasta, mese însoțite de alocuțiuni care proslăvesc calitățile învingătorului, și de momente de divertisment. Participanții la banchet sunt surprinși în posturi diferite, unii supărați că trebuiau să refuze felurile principale de mâncare, din cauza respectului pentru împărat, care mânca foarte puțin, fiind nevoiți să nu se sature „nici cu aperitive din cele greu digerabile, și nici mâncăruri pretențioase, îndelung pregătite, așadar nici arici de mare, stridii crude, moluște, gallinae umplute, fripturi din cele rare, cu fazași, mistreți, vânat, nici sosuri groase...”, alții așteptând cele două discursuri, al lui Dion și al lui Tacitus, ca să le poată comenta și aproba cu voce cât mai tare, intrând, astfel, în grațiile împăratului.

Narațiunea e puternic dramatizată, grija pentru spectacularul sonor („Cui cer? Cine dă, chiar dacă nu are, cine făgăduiește când nu oferă? întreabă flautele, citerile, corul, în afară de goarne. La început șoptit, lent, insinuant, unduitoare, interogația se întinde ca undele unei ape liniștite brusc tulburate. Ropotul se frânge, se îndoaie, revărsându-și țipătul, în sfârșit răzbătând. Răspund goarneau: o lavă vulcanică, înfocată dinăuntru, aproape de finele erupției, atunci când târăște mormane, munți, case, curgându-și încetinirea distrugerii, amânata potolire”) sau vizual (luptele gladiatorilor cu fiarele sălbatice, spre fascinația publicului) întrecând, uneori, curgearea narativă.

Un alt element al decorului în permanentă schimbare este lumina, cu puteri apotropaice, singurul element în stare de a distanța protagonistul de zbuciumul interior care amenință să cotopească toată ființa: „Pornirăm tăcuți pe aleile acum scâldate în acea lumină umbrăoasă și totuși atât de clară conturilor esențiale, indicibil liniștitoare, care întotdeauna pe mine mă dispune la cel mai perfect echilibru al indiferenței. Venise ora aceea egală, care nu este nici a zilei, nici a nopții – o veghe aproape lucidă – când ambițiile mi se par vane, atunci vorbesc sufletului meu, în sfârșit împăcat de o reculeasă uitare”.

Personajele, foarte numeroase, se ascund sau se exhibă (de) sub haine potrivite cu starea socială, reflectată și în coafuri, încălțăminte, podoabe, parfumuri, mijloace de transport, număr de sclavi însoțitori. De asemenea, regăsim în romanul lui Alice Botez „pagini întregi despre moravuri, despre ritualuri specifice și legi care ritmează viața cetății și a imperiului” (E. Sorohan), constituite ale unei fresce sociale de amploare, în care sunt reprezentate toate stratele sociale.

Protagonistul romanului este Hadrianus, nepotul împăratului Traianus, al cărui portret se dezvăluie cu fiecare pagină parcursă, personaj care își asumă condiția rătăcitorului prin tre idei, fiind atras mult mai mult de partea spirituală decât de tendințele materialiste ale epocii. Obsesia lui Hadrianus pentru războaiele cu dacii se ramifică asupra a tot ce ține de istoria, reală sau imaginară, a acestor locuri, el începe săculeagă informații de la puținii martori disponibili despre cele două campanii militare, despre sfârșitul lui Decebal, despre sora acestuia, prizonieră la Roma, despre bătălii desfășurate în teritorii ostile, în care parcă și elementele naturii se împotrivesc armatei romane, amintind de eminesciana *Scrisoarea III*. Martorii oculari (Tiberius, Bicilius) se completează unii pe alții, rezultatul fiind construirea, din frânturi și detalii semnificative, a unei legende paradoxale despre un popor în genunchiat, care rămâne, totuși, de neînfrânt.

În însemnările lui Hadrianus revin constant termeni din sfera semantică a visului cu încărcătură negativă (viziune, coșmar), cu funcția de a anticipa gradual isteria colectivă declanșată de ideea că regele Decebal nu a murit, că a fost văzut pe străzile Romei de câțiva martori credibili, că, în cea de-a patra zi a serbărilor triumfului, sub masca de lup a sclavului dac Bargathes, l-a omorât pe gladiatorul invincibil până atunci, Severus.

Îndoiala cu privire la soarta lui regelui dac se mărește exponențial pe zi ce trece, chiar actanții principali încep să se clatine în convingerile lor: „...dacă cel pe care l-am găsit noi sub stejar nu era regele și dacă eu am purtat în traistă capul altui dac care și-o fi luat viața acolo. Când am ajuns în tabără, tu știi că nimeni nu s-a mai uitat la cap, nimeni nu l-a privit în față, cu gândul să-l recunoască. Soarta războiului era doar hotărâtă, ultima rezistență înfrântă, prizonieri făcusem destui...”, iar autoarea dozează magistral stările alternative de certitudine și îndoială.

Octavian Goga – poetul

Și cum, sub tâmpla mea fierbinte,
O lume veche-mi reînvie,
Nu câte-au fost îmi vin în minte,
Ci câte-ar fi putut să fie.
(O. Goga – *Cântă moartea*)

Octavian Goga – poetul

Ultima poezie, ultima strofă și momentul de o impresiune luciditate al bilanțului final înveșmântat în diafană expresie poetică. Judecătorul aspru al propriului traseu pământesc, O. Goga rămâne fidel până la capăt tradiției creștine, considerându-se gol de fapte bune. Doar așa, trecerea, lăsând în urmă orice urmă de orgoliu, se va învălui în *Lumina lină* a Dumnezeirii.

Până atunci însă, suntem în fața unui om zbuciumat care a văzut lumina zilei pe 1 aprilie 1881, la Rășinari, într-o așezare legendară, în cimitirul căreia se odihnește apostolul neamului românesc din Ardeal, Andrei Șaguna, unde a poposit trei zile peregrinul Mihail Eminescu, venit de la Sibiu cu o epistolă de la Nicolae Densusianu și primit părintește de Ion Bratu, bunicul dinspre mamă al lui Octavian. (Gellu Dorian – Emil Iordache, *Pașii Poetului*) Născut „nu ca fiu de țaran curat ci de popă”, după expresia lui George Călinescu (*Istoria literaturii române de la origini până în prezent*), un popă, Iosif Goga, fost învățător care trăia aproximativ tot ca un țaran.

O. Goga avea să treacă de la Liceul unguresc din Sibiu la cel românesc din Brașov, pentru ca apoi să-și continue studiile în cadrul Universității din Budapesta (1900 – 1904), unde *subt zidurile ei reci și sure, patru ani de zile s-a plimbat revolta mea* (apud G. Călinescu, *op. cit.*), revoltă îndreptățită și manifestată pe urmele înaintașului său ilustru întru apărarea nației, M. Eminescu. Autorul *Lucașfărului* și-a manifestat indignarea din cauza atitudinii magnaților care credeau că ar fi putut să maghiarizeze „până și pietrele”, scriind scandalizat în „Federațiunea” din 5/17 aprilie 1870: „Un insolent are cutezanța de a spune în camera Ungariei *cum că națiunea română nu există* (s. a.). I se răspunde că există și nimic mai mult.” Palma este insuportabilă, iar Poetul reacționează, în continuare, ca patriot, fără menajamente. Pășind pe urmele unei declarații aparținând lui O. Goga din volumul *Însemnările unui trecător* (*Viața care curge dinaintea mea mă cheamă, îmi zbuciumă inima și-mi înfierbântă templele. Problemele ei mă agită, chiotul ei mă tulbură, războiul ei nu-mi dă odihnă.*) ne determină să constatăm că există o neîntâmplătoare și izbitoare asemănare între el și M. Eminescu, ceea ce l-a făcut pe G. Călinescu să-l califice pe autorul *Cântecelelor fără țară*, în aceeași monumentală lucrare, drept „poet național, totodată și pur ca și Eminescu”. De altfel, Goga avea să-și aducă aminte că, la vremea studenției, era o adevărată desfătare să-și întrețină spiritul cu versuri din Eminescu sau Coșbuc: *În camerele de studenți, când ne bătea la temple sângele adolescenței, când respingeam otrava bine preparată a unei civilizații străine, strofele lor ni se înfigeau ca vârful de cuțite în nervi, cântau în toată făptura noastră în vremea disertațiilor savante și ne reintegrau în ideea de rasă cu o putere elementară.* (*Mustul care fierbe*) Cele două calificative ale divinului, „național” și „pur”, rămân valabile, fiind confirmate de operă, oricât ar deranja pe vajnicii culturnici ai marxismului cultural.

Primul volum al lui O. Goga – *Poezii* – (1905) are în deschidere, emblematic, o *Rugăciune*, publicată inițial în „Lucașfărul” din Budapesta. E de semnalat că poetul de la Rășinari cere, pe de o parte, cu sfială, așezat în genunchi, mângâierea și povața Creatorului, mărturisindu-și neputința omenească (*Eu în genunchi spre tine caut:/ Părinte, orânduie-mi cărarea!*), iar, pe de altă parte, pășește în literatură cu o forță urieșească, de nestăvil: *Sădește-n brațul meu de-a pururi/ Tăria urii și-a iubirii;/ Dă-mi cântecul și dă-mi lumina// și zvonul firii ndepărtate;/ Dă-i raza soarelui de vară/ Pleoapei mele ostenite.* Acestui crez literar, de o limpezime

cristalină, îi lipsește doar chiotul haiducului, rămas în versurile lui Șt. O. Iosif. Goga își asumă dintru început suferința unui întreg popor de plugari, poemele sale devenind *Cântarea pătimirii noastre* și, ca urmare, *La voi aleargă totdeauna / Trudit-mi suflet să se-nchine.* (*Plugarii*) Aici, jalea dublată de neputință se adună în torente subterane, fie catalizând creația populară de o impresionantă frumusețe și prospețime (*Când doarme plugul pe roțile,/ În pacea nopților de toamnă,/ La voi aleargă Cosânzeana,/ A visurilor noastre doamnă,/ Vin crai cu argintate coifuri/ Și-n aur zânele bălaie:/ Atâta strălucire-ncape/ În bietul bordeiaș de paie.*) fie convertindu-se într-o magmă vulcanică, în așteptarea momentului de teribilă cutremurare (*Ci-n pacea obidirii voastre,/ Ca-ntr-un întins adânc de mare,/ Trăiește-nfri-coșatul vifor/ Al vremilor răzbunătoare*). Stihuitorului i-a rămas deocamdată doar strigătul sfâșietor de durere purtat de undele Oltului.

Evocat, în plin romantism, într-o echilibrată compoziție de Grigore Alexandrescu, râul-martor al faptelor eroice săvârșite de un neînfricat domnitor, se mândrește cu numele voievodului de o exemplară demnitate, în fața căruia s-a închinat și măiastra pană a lui Eminescu: *Mircea! Îmi răspunde dealul, Mircea! Oltul repetă.* *Acest sunet, acest nume valurile îl primesc, [...] (Umbra lui Mircea. La Cozia)* În schimb, O. Goga creează imaginea unui bătrân viguros cu buza arsă, însetat de libertate, purtând, paradoxal, aceleași valuri și, totuși, altele, fiind depozitarul răvășirii și al năzuințelor neîmplinite: *În cetățuia ta de apă/ Dorm cântecele noastre toate/ Și fierbe tănuita jale/ A visurilor sfărâmate.* Este rostită aici exasperarea unui popor oprimat în așteptarea înfrigurată a unei izbânzi din partea celui ce ar fi putut să fie viteazul Făt-Frumos, chemat de poet la o furie izbăvitoare: *Te-a-ncins cu lanțuri împăratul./ Ca unda ta strivită, gemem/ Și noi, tovarășii tăi buni,/ Dar de ne-om prăpădi cu toții,/ Tu, Oltule, să ne răzbuni!* E interesantă mărturisirea poetului din *Fragmente autobiografice* precum că aceste versuri au izbucnit privind Dunărea, în condițiile vuietului înăbușit din sufletul studențimii române: *Poezia Oltul s-a născut la Budapesta și vă pot spune, ca un element de curiozitate literară, că am scris-o înainte de a vedea Oltul. Am înghebat-o având în față Dunărea, și în spate mișcarea haotică a unei capitale, care voia să mă strângăzeze.* Poezia a răsunat într-o seară, la apariția volumului, conform lui O. C. Tăslăuanu, în restaurantul „Gambrinus”, fiind

citită de I. L. Caragiale, alături aflându-se Ion Gorun și George Coșbuc. Reacția dramaturgului e de un entuziasm nereținut: „Mă, da' știi că are talent!”, după care nu s-a putut lăsa până nu a isprăvit volumul, reluând, în noapte, admirativ, fiecare creație.

O. Goga, în desfășurarea vigurosului său talent, pare să fie arhanghelul obidiților vremii, pregătindu-și trâmbița răzbunătoare. Versurile sale acumulează imagini terifiante, un exemplu elocvent fiind construcția vizuală din *Clăcașii*. Într-o atmosferă de vîpie insuportabilă ce aduce aminte de Coșbuc, se derulează secvențe cutremurătoare imprimate pe retina autorului: *Vă pot spune că așa am plimbat eu imaginea clăcașului român pretutindeni: am dus-o cu mine, m-a persecutat prin muzeele din Berlin și am scris această poezie, Clăcașii, în grădina de la Charlottenburg. Am cântat simțirea mea, cu atât mai veridic, cu cât eram mai departe de țară, fiindcă o duceam în sângele meu. (Fragmente autobiografice)* E posibil ca Ion Negoițescu să fi avut dreptate afirmând în a sa *Istorie a literaturii române* că lui O. Goga robia poporului român, chinuit cu o inimaginabilă sălbăticie de „pajura cu două capete”, să-i fi adus în memorie de cea babiloniană a israeliților, cu observația că în Ardeal stăpânii de drept au fost transformați în sclavi: *Erau atâția-n slujba lor de clacă/ Cei osândiți să plângă și să tacă:/ Moșnegi slăbiți, ce scris-aveau pe frunte/ Zădărnica petelor cărunte;/ Bărbați sfârșiți, cu sufletele moarte,/ Cu tot amarul unei vieți deșarte./ Și-n lung șirag, femeile trudite,/ Cu ochii stinși, cu sânul supt de trudă,/ Înaintau în cale, gârbovite/ De munca lungă, vitregă și crudă,/ Cum se târa poporul mut de umbre/ Părea o ceată tristă de-ngropare,/ Și arșița cădea ucigătoare/ Pe-a secerii sclipire nendurată.* Peste acest tablou zguduitor al clăcașilor, de proporții apocaliptice, va răsa, prin pana poetului-profet curcubeul mesianic al speranței – copilul alăptat de o mamă epuizată: *E solul sfânt... înfri-coșatul crainic,/ Izbăvitor durerilor străbune.* E clar, poetul nu s-a putut împăca nici un moment cu nenorocirea în care se zbăteau frații lui și frați buni ai frunzelor din codru, cântecele sale „fără țară” fiind o acumulare de otravă (un leit motiv al creației sale poetice): *Pesemne veacuri își topiră/ Al urii uragan de lavă/ Și-n stropii tăi îmi plămădiră/ O veche, tainică otravă. (Sângele) Trecutul* (un alt titlu de poezie, vol. *Din larg*, publicat postum în 1939) – *tâlhar scăpat de sub zăvor* – recheamă în creația de mai târziu cu aceeași vibrație lirică, întrucât sufletul său nu s-a vindecat niciodată de patima celor ce au umplut *țintirimele* Ardealului, patria străveche a românilor: *De-aceea urlă și se zbate/ Durerea-n cântecele mele,/ Doar din al veacurilor caier/ Mi-am împletit eu biciul urii,/ nestinsul vremurilor vaier/ Mi-a scris blestemu-n cerul gurii!... (Strămoșii, vol. Din umbra zidurilor, 1913)* În cazul acesta, e greu de acceptat aserțiunea lui I. Negoițescu din lucrarea citată, potrivit căreia „În poezia lui O. Goga, cea de tinerete, cea adevărată, arde o flacără mare, dar cu arderea foarte scurtă”. Din fericire, flacăra sa lirică se vedește de neos-toit, având dublă semnificație antitetice, *iubire* pentru poporul oprimat (*Zidit din lacrimi și dezastre,/ Eu am vestit o lume nouă,/ Voi mi-ați dat vaierele voastre,/ Eu v-am dat inima mea vouă – Am fost... , vol. Din larg*) și *ură* față de nelegiuitul stăpân (*Cu două ciocuri nesătule/ În inimă tu ne-ai străpuns*), așa cum se reflectă și în poema *Pajura cu două capete* din volumul *Cântece fără țară*. Angajarea lui poetică nu poate fi pusă la îndoială nici o clipă. Goga își poartă la oraș povara „pătimirii” și clocotul din sufletele unite în tăcuta răzvrătire a semenilor, căci până și în *În țintirim dorm munți de lavă/ Închiși subt lespezi de mormânt,/ Un cuib de ură și otravă/ E-n orice bulgăr de pământ. (În țintirim, vol. Din larg)* Impresionantă această unitate între cei plecați sub glie, cei rămași, pământul și poetul inveninat din pricina unui întreg râu de lacrimi măcinând inimile neamului său, iar sămănătorismul poetului, de care s-a tot vorbit, e doar o aparență.

continuare în pagina 15

Cristina SCARLAT

cartea de poezie

Cassian Maria Spiridon pornind de la zero¹

„glonțul turnat pentru inima mea
umblă rătăcind prin lume
mă caută fără odihnă
închis în dosare
cu trei sau patru agrafe
prin care legea a căzut la-nvoială
să fie ștanțate câteva grame de plumb”
(Cassian Maria Spiridon, „Glăsuirea bufonului”)²

I. UN STUDIU DE CAZ. CENZURA IDEOLOGICĂ ÎN ANII 80

În 1979, Cassian Maria Spiridon primea premiul de debut în volum, poezie, la concursul organizat de Editura Junimea din Iași, pentru placheta *Pornind de la zero*.

Cazul autorului nu este singular, cenzura ideologică a vremii mutilând, cum bine se știe, până la extrem voci care se ridicau, dacă acestea nu se flexau în ramele impuse de cutumele contextului social: schimbarea totală a macazului parcursului individual și exersarea compromisului ideologic, departe de credințele și cutumele individuale ale autorului care voia să-și audă vocea în agora comunistă. Cassian Maria Spiridon, însă, nu a exersat compromisul ideologic (drept urmare, în 14 decembrie 1989 a fost arestat de Securitate, în calitate de organizator și participant la mișcarea revoluționară anticomunistă, Iași, și eliberat pe 22 decembrie). Cartea de debut, și ea, a apărut într-o cu totul altă structură decât cea gândită inițial de autor atunci când s-a înscris la concurs. Dintre cei cinci câștigători ai concursului, Cassian Maria Spiridon a fost ultimul publicat, după șase ani de tergiversări, fără a exclude și amânarea *sine die* a publicării. Amânarea s-a datorat faptului că autorul nu a acceptat compromisul includerii în volum, cum cereau cutumele vremii, a unui text dedicat *partidului și conducătorului suprem*.

Cenzura vremii (conducerea de atunci a editurii) „a hăcuit până la nimicire conținutul volumului.”³ După „operarea” manuscrisului de către redactorul șef al editurii, Virgil Cuțitaru – în vederea eliminării unor posibile „șopârle” - , autorul este pus de către directorul editurii, Andi Andrieș, în fața propriului manuscris *pregătit* astfel pentru publicare, în doar 18 pagini „cu tot cu pagina de gardă, pagina de titlu, sumar etc.”⁴ A rămas, în final, mai puțin de un sfert din manuscrisul premiat, textele reținute fiind și ele *măcelărite*: cuvinte precum *sînge, delir, cenușă, fantomă, inger, Mitropolie* au fost eliminate. Cuvântul *Mitropolie*, de exemplu, din „Poem uman”, a fost înlocuit cu *Palat*. Abuzul nu s-a oprit aici, autorului sugerându-i-se și schimbarea titlului volumului. Pentru că titlul propus, *Glăsuirea bufonului*, făcea referire, cel puțin în mintea autorului, la *conducătorul suprem*, editura cedează și acceptă titlul inițial, *Pornind de la zero*. Autorul menționează că „fără îndemânarea tehnoredactorului Mihai Bujdei ar fi fost imposibil ca volumul să depășească starea de broșură și să fie o carte de 56 de pagini – e drept, foarte rarefiate.”⁵

Ediția din 2015 a volumului de debut este una reparatorie. Volumul apare așa cum a fost scris în anii '70, într-o reeditare necenzurată, având inserate toate informațiile ediției din 1985 (primele pagini ale ediției princeps), „pentru a sublinia tergiversările editurii.”⁶

Prin ediția reeditată, autorul ne propune „un studiu de caz”⁷ despre ce a însemnat, printre altele, practicarea cenzurii ideologice la acea vreme.

II. PORNIND DE LA ZERO

Cartea din 1985, deși într-o formulă mult redusă față de cum a fost gândită de autor, apărea „densă sub raport tematic, vie din punctul de vedere al trăirii poetice, bine scrisă, frapând prin *dicțiunea* clară a ideii și prin ritmul frazei poetice” (Ioan Holban)⁸, trasându-se, chiar de aici, coordonate, tehnici și mărci ale autorului recunoscutibile în volumele ulterioare. Printre ele, Ioan Holban remarca „intenția de a produce *versuri în vers*, procedeu păstrat și în cărțile următoare, după modelul din epică al romanului în roman.”⁹ Cassian Maria Spiridon „valorifică” și „rafinează”, după aprecierea criticului, acest procedeu: „pasul foșnitor / glasul mamei prevestind / hainele zdrențuite de glorie / amintire a rănilor / cultivate în creier / rădăcină a suferinței

/ sunt tot mai puțini cei care trebuie să moară / tristețea te macină / ții timpul cu degetele înțepenite / chemi gândul negru / totuși turla bisericii / plopii străjuind la intrare (brazii) furați pentru pomul de crăciun al / copilăriei” („Poem închinat mamei mele, Maria Spiridon”) (pp. 22-23)¹⁰.

„Glăsuirea bufonului”, textul cu care se deschide volumul de debut, reluat și în antologia *O sută și una de poezii* (2020)¹¹ rămâne, dacă privim / citim retrospectiv, dinspre multele volume publicate de autor între cele două borne temporale, 1985 - 2020 - spre volumul de început, o carte de vizită, poemul inaugural al unui destin (poetic) care-și lasă urmele fulgurant vizibile de-a lungul textelor care-i marchează etapele, parcursul: „mă locuiesc oarecum cu indiferență / îmi ocup trupul / îmi ocup carnea / trec prin spațiu / fără adieri sau valuri de frig / în urma mea / nici o hirtie nu se ridică-n picioare / pipăi golul / sau trec prin el (...).” Este poemul – radiografie al autorului, cum foarte bine poate fi poemul unei generații. Scriam cu altă ocazie că textele lui Cassian Maria Spiridon, în deplin spirit postmodern de altfel, pot fi flexate în diverse rame, funcție de unghiul și grila prin care cititorul operează actul lecturii: biografic, social, istoric, mitologic etc. Exercițiul permis și de structura textelor, așezarea în pagină, bornele

de separare a versurilor și dirijarea înlanțuirii lor în totul textului. Cum remarca și Ioan Holban, „barele de separare a versurilor și cele care indică raporturi în limitele acestora se confundă, constituind un mod expozitiv de prezentare a materiei lirice și un mod tensionat de receptare a acesteia: *prezentarea* autorului și *receptarea* cititorului nu sunt fapte corespondente.”¹² Cititorul poate jongla pe centrarea sensului, găsindu-i repere plecând de la pauzele logice și psihologice. Poemul, ca majoritatea, poate fi citit în diverse instanțe. Bufonul poate fi aici autorul – poet, care, înainte de a fi autor – poet este o ființă istorică, socială. „Umbra bolnavă de rău” pe care o poartă după el poate fi „lovită cu pietre”. Sunt pietrele istoriei care ghilotinează libertatea, la toate palierele ei. Poemul, culmea, scăpat de sub bisturiul cenzurii ideologice este, poate, cea mai clară și vibrantă imagine în oglindă, încifrată inteligent, a realității descrise în volane și ghirlande austere de limbaj, căci o altă marcă a lui Cassian Maria Spiridon este exprimarea riguroasă, dezbrăcată de ornamente sofisticate, care fascinează, paradoxal, în ciuda acestui fapt, cu crearea, instantaneu, în imaginația cititorului, a unor tablouri precis proiectate: „important e / primul pas / mâine voi afla ușa camerei / smulsă / hârtii împrăștiată pe toată câmpia / lebede lipsite de zbor / pete pe fața nevăzută / poeme sinucise.” (p. 14) E ca un haiku de imagini, sobru, matematic, cu imagini puternice, însă, proiectate extraordinar. E o trimitere clară la încorsetările ideologiei comuniste, la privarea de libertate, coordonată cu limite, care, mai mult decât, poate, în cazul cetățeanului obișnuit, pentru sensibilitatea unui artist, a unui poet, care lucrează tocmai cu dezmărginitele, cu spațiile largi, impunerea unor grile / borne / limite / grilaje înseamnă tocmai confiscarea zborului lebedelor și sinuciderea poemelor. Încorsetat în măști strâmbe și improprii, artistul trebuie să caute, din spatele lor, pentru a respira, canale, subterfugii de exprimare, de mascare / îmbrăcare a trăitelor pentru a le scoate, în orice variantă posibilă, distorsionată dar nu compromisă, în lume. Camuflarea sensului devine, astfel, un joc de deconstrucție / construcție în actul lecturii. Cititorul este gura de aer care face poemele să respire și-i justifică, martor, autorului existența. În aceeași idee, Emanuela Ilie remarca faptul că aproape „niciodată nu ai senzația, citindu-i poemele, că realitatea diurnă ori cea direct biografică este materia lirică primă, trecută *tale quale* în textele încărcate totuși, paradoxal, cu un coeficient sporit de subiectivitate.” Confesiunea sa biografică este „aparte, (...) prelucreează în materie sensibilă doar detaliul semnificativ, experiența – aproape întotdeauna dramatică – ce dă sens atât biografiei reale, cât și celei poetice.”¹³

Volumul este structurat în trei secțiuni: „I. Pornind de la zero”, „II. Leme”, „III. Alternanța memoriei sau viața continuă”. Titlurile poemelor, ele însele, se structurează într-un text aproape de sine stătător, configurând universul liric al autorului și fulgurații despre diapazonul trăirilor: „Cine nu iubește”, „Cu umărul dezgolit”, „Poem uman”, „Despre fiziologia aparatului digestiv”, „Pornind de la zero” (I). Textul care dă și titlul volumului este, în ciuda stării de expresie, a inventarului de în contra, unul optimist: „1. de la zero pornind / cu măsură / cu palmele răsucite / întoarse / cu ochii deschiși / cu spinările drepte / pe linia ploii / de la zero pornind / cu gura închisă / cu încredere / cu disperare / pornind și pornind / într-o mie de sensuri / - afită se pot întâmpla” (p. 36)

Al doilea grupaj ne oferă, pur și simplu, o expoziție de tablouri fără titlu, care ne trezesc și ne solicită simțurile din perspective inedite: „dansator pe sticlă pisată înghițitor de săbii / nebărbierit dezmoștenit rege al ruinei / bea pentru des-ființare” (p. 56). Sau: „pe malul Oceanului / în ținutul Copacilor Nelinștiți / între masele nopții / duc sacul de nervi / ca pe Sfînta Scriptură / ca pe un bocet din Summer” (pp. 62-63). Tablourile au reverberații impresioniste și-și atrag cititorul într-un balet de senzații: „treceam prin mijlocul orașului / o ființă ciudată în configurația străzii / o ființă stranie / eram singurul plin de noroi / pe bocanci pantaloni peste tot / străzile orașului curate / pregătite pentru primăvară / mă urmăreau priviri contrariate / (nu-nțelegau amestecul de om și de pământ)” (64).

Al treilea grupaj continuă serial expunerii de tablouri. Chiar dacă multe din textele acestei secțiuni sunt intitulate *cânturi*, senzația cititorului la contactul cu ele este, fără echivoc, aceea de *tablouri*: tablouri cântate, tablouri care respiră din materia vitală a autorului, din amestecul sângelui lui cu trăilele, văzutele, filtratele lumii, tablouri plânse, tablouri răsturnate ca brazda de pământ pe câmp, tablouri vii, pătimașe în dedesubturi care se ascund și nu se ascund vederii: „prin țevi conducte flexibile nipluri / racorduri subtile / vine lichidul venos // o fetiță trece pe stradă / lovind umbra de zid // pământ mîncăm / înghițim tocana vitală / creieri viscere degete gheare (...)” („Cîntul I”), (p. 73). Sau: „mă năru / crescătoria de pești moluște crustacei / amibe / teribile / fosilizate / noduli fero – nichel / petrol / nesfîrșit ca zumzetul / cercetez catacombele” („Cîntul IV”), (p. 83). O amintire reminiscentă a pregătirii de inginer a autorului, care a lăsat loc poetului, trenându-i prin vene, pasager, un fel de vechi panașuri, austere însă, în care să-și încarce trăirile, ca pe-o plastilină („pământ”) căreia încearcă să-i dea forma care să le exprime. Or: „îmi ride în nas Poezia / hăcuită ca pleava cînd o aruncă batoza pe arie / (peste țărani aprinși de căldură / plini de praf și sudoare)” („Din memoria mașinii”) (p. 106).

Lectura, chiar și pe sărite, din Cassian Maria Spiridon este, cert, o plesnire a simțurilor: văz, auz, miros. Un excurs cu toatele lumii tale și un transfer în toate ale lumii văzutele și simțitelor și trăitelor și filtratelor autorului. Un balet alambicat, un eșafodaj care nu știi unde duce, sentimentul cert fiind, însă, că te-ai trezit dintr-o stare rectilinie, uniformă, și începi să respiri, citind din texte, condus de simțurile „accesate” prin lectură, ca o linie care desenează electrocardiograma autorului.

„Deși poetul recurge adesea la poeme lungi, scintilația, fragmentarismul exprimă cel mai bine ideile sale, căderea, disiparea, vremelnicia, dualitatea, destinul tragic. Imaginea pe care o atribuie omului / sieși este aceea a unui Iisus terestru, care suferă fără perspectivă, fără misiune. Poemele sunt încărcate de previziuni sumbre, de reprezentări neguroase, deprimate, ale supliciului existențial, ale alienării.” (Paul Aretzu)¹⁴

După ce-l vei fi citit, îți vei configura o altă alură a lui Aladdin, moldavul, din peștera cu povești și cărți, multe cărți, din str. I. C. Brătianu, Iași. Și te vei întreba *de unde și cum* zâmbetul continuu care-i luminează ochii și fața cu care te întâmpină și-ți vorbește, indiferent de diapazonul la care trebuie să fie racordat subiectul discuției. Sub marea în aparență calmă, de înțelept moldav, se zbcuimă văzutele și nevăzutele lumii, filtrate și pătimaș și și auster, în texte care le filtrează, oximoronic.

¹ Cassian Maria Spiridon, *Pornind de la zero*, Editura Charmides, Bistrița, 2015. Ediție necenzurată a cărții de debut apărută în 1985.

² *Idem*, p. 14.

³ Cassian Maria Spiridon, *Notă la Pornind de la zero*, ed. cit, p. 7.

⁴ *Idem*.

⁵ *Idem.*, p. 8.

⁶ *Idem*.

⁷ *Idem*.

⁸ Ioan Holban, *Poezia lui Cassian Maria Spiridon*, în vol. Cassian Maria Spiridon, *O sută și una de poezii*, ed. cit., p. 5.

⁹ *Idem*.

¹⁰ Ediția 2015.

¹¹ Cassian Maria Spiridon, *O sută și una de poezii*, Editura Academiei Române, București, 2020, Antologie, notă biobibliografică și selecția referințelor critice aparțin autorului. *Prefață* de Ioan Holban.

¹² Ioan Holban, *idem*.

¹³ Emanuela Ilie, *Dicționarul critic al poeziei ieșene contemporane*. Autori. Cărți. Teme, Editura Institutul European, Iași, 2012, pp. 303.

¹⁴ Paul Aretzu, *Istoria unei mîntuirii amănate*, *Scara din bibliotecă*, Editura Ideea Europeană, București, 2007.

Al. CISTELECAN

siluete

Fata Veronicăi în rol de castelană (Valerie Micle Sturdza)

După cum sună dedicația – „închin această încercare literară soțului meu Mihai ca semn de cel mai profund devotament” – te-ai aștepta ca Valerie să-i închine boierului Sturdza madrigaluri, ode, imne, hymeneuri ori baremi declarații absolute. Când colo, nici pomeneală de așa ceva în volumașul ei.¹ Ce-i drept, poate Dimitrie, unul dintre copiii - recunoscuți - ai beizadelei Vițel, nici nu le-ar fi meritat. După câte ne informează Elena Vulcănescu,² Dimitrie Mihai Popovici Sturdza era al doilea soț al Valeriei (prima fiică a Veronicăi Micle – n. 1866, Iași, d. 1929, Boureni -, cea despre care tot felul de ageamii duc vorba că ar fi fiica lui Eminescu), cel dintâi fiind avocatul Nicolae Gh. Nanu. Cu Nanu, Valerie se mărită în 1892 și se pun imediat serios pe treabă; fac repede doi copii (prin fiica Graziella ne-au parvenit scrisorile editate de Christina Zarifopol-Illias în *Dulcea mea doamnă/Eminul meu iubit*) - și bine că s-au grăbit că altminteri îi prindea divorțul din 1896, după separarea din 1895. Până la primul mărițiș Valeria a avut o carieră de scenă demnă de luat în seamă. A debutat pe ea (adică pe scenă) - cu succes, se zice -, în 1886, după cursuri la Conservatorul de muzică din București (cred că altul nici nu era). De aici pleacă la Paris și urmează acolo Școala de Belcanto, cântând, vreme de cinci ani (cu numele de artistă Valerie-Nilda), în spectacolele divei Elena Theodorini și devenind astfel, zice Elena Vulcănescu, „artistă la care Veronica visase”. Cum Theodorini lasă scena pentru dragoste, cariera lui Valerie-Nilda se întrerupe, dar după divorț revine pe scene pariziene. Nu pentru multă vreme, căci în 1902 îl va naște pe viitorul Grigore Căpitan Dimitrie Sturdza, în 1903 se mută la Boureni (la moșia pe care fie a cumpărat-o ea, fie i-a dăruit-o Dimitrie Mihai Sturdza), unde în 1904 și oficializează căsătoria cu soțul Mihai. Merge bine cât merge, dar apoi urmașul beizadelei își aduce o țiitoare și Sturdzoiaca (luase ceva proporții, așa că țărani s-au adaptat) rămâne cam singură. Ani, destui, de nefericire și boli; nici după moarte n-a avut liniște, căci prin anii '60 un tractorist îi jefuiește mormântul.

Dar nu de tristețe și jale sunt versurile Valeriei (alinată acasă Greierele, pe când sora mai mică, Virginia, era Fluturele). Nici n-ar avea cum să fie, pentru că Valerie nu face lirism confesiv, deși face unul (vag) biografic (un fel de proiecție biografică), unul în care se înfățișează ca boieroică visătoare și iubitoare de istorie glorioasă. Pe istorie se și bizuie Valeria, profitând de faptul că trăiește pe meleaguri îmbibate de mituri și legende, în locurile pe unde a descălecat însuși Dragoș, făcătorul Moldovei.

Versuri largi (în a căror metrică se mai și împiedică), de castelană iubită de toată lumea, și de săteni și de natură, scrie Valerie, pretextând că-și narează o zi plină de evenimente. Evenimentul inaugural e, firește, plimbarea ritualică, în care castelana coboară din înălțimile ei și e întâmpinată cu bucurie peste tot, și de poiana spre care merge, și de fetele care păzesc viței „ce pe deal încet se urcă” și de copilașii cari-i „sunt așa de dragi.” Doar niște țigănuși care fură lemne din pădurea ei se sperie de ea, dar, magnanimă și simțitoare, castelana îi liniștește numaidecât cu vorbe generoase: „eu le zic: să stați pe loc,/ Știu, acasă-i vatra goală, n-aveți lemne, n-aveți foc;/ De găsiți în sacii voștri, vre-o doi hribi și pentru mine,/ Eu ași face târg pe dată, și v-ași da cât se cuvine,/ Și ghiچی voi, dinainte, n-am nevoie să vă spun,/ Că vă dau zahar și pâine, și pachete de tutun”. Ba chiar mai mult – îi trimite la propria stână pentru a fi dăruți cu caș și urdă. Necum să-i pedepsească, îi răsfață. Valerie coboară de la

castel de parcă bunătatea însăși ar cobori în lume. Ținta ei e însă poiana unde o așteaptă „moș Chihaia cel bătrân”, „isteț român”, care, mai stimulat cu câte o „ceașcă de rachiu” (Valerie nu s-a dus cu mâna goală, firește), îi povestește iarăși și iarăși isprăvile lui Dragoș (e o poveste de care Valerie nu se satură). După audiția de legende Valerie e trezită din visări de clopotele „de la Boura, din vale”, care o vestesc vesel „că de-acasă ni trimete coșuri pline cu merinde.” Nu e o surpriză, pentru că Valerie a pregătit totul pentru a serba cu poporul, în poiană, „pomenirea morților”, cum e „obiceiul strămoșesc”. Așa că se adună grabnic ciobani și pădurari, țărani și călugări, tineri și bătrâni, cu toții dornici să contribuie la sărbătoare. Care se ține strict după tipic: „Lumânările s-aprindem, de-acum slujba să se-nceapă,/ Astă pioasă amintire tot românul s-o priceapă./ Toți să v-așezați la mese, fără multă chibzuială,/ Să purtați cum se cuvine creștineasca rânduală”. O și poartă, întocmai cum se cuvine, „golind cu toți paharul”. Pe când tocmai le-au golit, sosește în poiana veselă și pioasă însuși „părintele Ghiron-te, egumen la micul schit”. Adunarea se smerește o clipă, până termină părintele Ghiron-te de povestit despre istoria schitului, ridicat la îndemnul direct al Sfintei Fecioare. Se urmează mai destins apoi, cu poveștile bătrânilor despre boierii din vechime și despre „toată nobila simțire din a lor mare epocă”. Era simțire nobilă pentru că atunci

românii luptau fără să aștepte nici o recompensă, pe când în războiul tocmai terminat au luptat – vitejește, nu-i vorbă – pentru pământ, ceea ce, zice Valerie, pătează patriotismul ideal: „cum, al vostru sânge nobil cu pământ vi l-au plătit?/ Din a noastră mândră fală, din ai noștri verzi stejari,/ Reușit-au ei să facă păcătoși de mercenari!” Reforma agrară o doare pe Valerie, dar nu pentru că i s-a ciuntit moșia, ci pentru că ea pătează idealismul jertfei pentru țară, aducând astfel eroilor „neagră ocară”. Bătrânii o aprobă din toată inima, dar tinerii „dau din umeri și se uită printre gene.” Asta pentru că în democrație „multe li-au tot spus”, încât „nu mai știu acum pe lume ce e bine, ce e rău”. Așa că boieroica își dă năduful pe față: „Cine-a zăpăcit poporul, să nu-l ierte Dumnezeu!”. Năduful social pierde însă sub vraja naturii, atât de narcotică încât „la atâta frumusețe” Valerie rămâne „fără cuvânt”. Tare-ar fi vrut Valerie să-i fie dat și ei „darul sacru de poet”; căci de i-ar fi fost dat, „cărți întregi eu aș fi scris”. Așa însă, a scris doar una.

Și chiar și pe asta doar pentru că nu era încotro, căci, într-o iluminare cam tardivă, Domnul însuși, după ce i-a deschis ochii („ochii mari mi i-ai deschis”), i-a poruncit, direct, să scrie („mi-ai poruncit să scriu”). A fost eveniment de cotitură, căci din acea clipă Valerie devine altă ființă, cum se întâmplă la convertiri: „Parcă simt o ușurare, parc-acuma m-am născut,/ Și reneg, cu umilință, erezia din trecut”. Una peste alta, cum zice Elena Vulcănescu, „cu toată lipsa invenției și a închipuirii epice, poeta răsfoiește istoria trăită și povestea curge ca o doină dedusă din bocet.”³ Poate că locul lui Valerie era, într-adevăr, pe scenă. Pe hârtie nu prea se descurcă.

¹ Valerie M. Sturdza, *Din preajma mea*, Tipografia Iosif Bendit, Folticeni, 1920. Mulțumiri BCU Cluj pentru ajutorul bibliografic.

² În *Convorbiri literare*, nr. 8/2009. Din articolul Elenei Vulcănescu vom extrage cele câteva date biografice. De la el au pornit, mai aducând unele completări, și Ion Ionescu Bucovu în *Veronica Micle, ingerul blond al lui Eminescu* (2016) și Gheorghe Pârlea, în însemnările de pe blogul său „Cuvintele de după tăcere”, 17 mai 2020).

³ Elena Vulcănescu, *op. cit.*

Dan Bogdan HANU

Suburbii subterane

Post(st)ări (secțiuni contemplative prin actualitatea de proximitate).

* ...necroloage înlănțuite în rafale...R.I.P. Coco...leoaica superbă, luminoasă, maiestuoasă, pedantă, o blazonardă discretă, unul dintre supraviețuitorii emblematici ai cartierului, poate cea mai veche (până ieri) dintre cei rămași... Celebră, asta e avantajul lor, al membrilor noștri de familie care locuiesc pe străzi și pe lângă care noi, cei din blocuri și curți, rămânem niște anonimi. Lucru vădit, heraldica locului (cadrlaterul Arcu – Bacinschi – Străpungerea Silvestru – Gării), a mai pălit puțin. Pleacă unul după altul, într-un șir ce seamănă tot mai apăsător cu un cordon, o baricadă de protecție pentru noi, pentru înțelegerea noastră cea de pe urmă...ca și cum ar simți că trebuie să mute atenția virusului venetic și abraș, să-l deruteze, să-l zăpăcească pentru a-l îndepărta de noi. De noi, care în aceste timpuri ne-am distanțat și mai mult de ei, iar când ne apropiem, o facem doar pentru a-i alunga. Dacă nu aș fi mers alaltăieri pe la ea (trecuse printr-o aventură urâtă în ultimele două luni, n-o mai văzusem de câteva săptămâni), ar fi fost o despărțire prea îndepărtată și neclară. Ave ape grumaz o salbă de ganglioni inflamați până la erupție, de răni deschise... Sunt covârșit, îmi vor lipsi nemărginit mângâierile acelea cu care o surprindeam în nesfârșitele-i sieste solare, când traversam special pe celălalt trotuar, ca pentru un ritual mai mult decât necesar. Ne lasă singuri, pesemne flerul lor le spune despre vremurile ce stau să vină, ceva mai deslușit decât nouă... Ne vom înțeți (auto)cunoașterea, vom înțelege cine ne-au fost cei mai devotați și apropiați, în pofida distanțelor de orice fel, fie și sociale. Și sper că vom ajunge până acolo unde ne vom căi. Drastic. Nu putem permite „luxul” ca un rău atât de nemotivat să sălășuiască în noi, suntem mult prea fragili.

* Dar, dacă...legea asta se prelungește, așa, taman vernacular, încă vreo 4 ani sau, cine știe, într-un lanț de mutații și bagă în vi-goare o samă de efecte secundare (sindromul Buñuel, de pildă!) și pe KWJ îl va paște incapacitatea de a mai ieși de la Cotroceni? Ce bis la ghinion, pe bietul om! (25.03.2020)

* Răsfoiesc copleșit, fascinat „Fața văzută și nevăzută a muzicii”, a domnului Costin Grigoraș. O operă din cap până-n picioare, deopotrivă documentar artistic și roman-fluviu, polifonic, care subîntinde o viață. Și în care imaginea naratorului-exeget emerge anamorfotic, ca un mozaic alcătuit din suma personajelor sale. Coloana sonoră a planiglobului, în toată diversitatea și vâltoarea ei proteică. Căci, autorul nu este doar un avizat comentator al fenomenului muzicii rock, în înțelesul ei cel mai extins, ci al muzicii în evoluția ei diacronică, pe paliere diferite. Dl. Costin Grigoraș este un virtuoz (se putea altfel?), un Gaudi al exegezei muzicale. Te pierzi, de-a lungul și de-a latul celor peste 2000 de pagini (cu font mic!), printre dantelării, arabescuri, volute, arcaturi, dublate neverosimil, aproape fără abatere, de o nebănuită rigoare sistemică, cu meticulozitate epistem(at)ică. Rătăcești printr-un muzeu cu o arhitectonică arborescentă, acaparată de sentimentul că nu trebuie să-ți scape nici un culoar, nici o sală, nici un cotlon. Reverență, chapeau, domnule Costin Grigoraș! (25.03.2020)

* Prin '98 – '99 scriam un fel de poeme conceptuale (reziduale), fixate în aparență apăsătoare a unei matrici abstracte sau doar aride. Era, de fapt, o tentativă de scanare scripturală a absenței în care, mai mult sau mai puțin, m-am scăldat mereu. Încercam să conceptualizez absența, o înfățișare familiară a abisului, reversul tăcut, complementaritatea care ne paște dintotdeauna și, prin forța naturii noastre și a lucrurilor, devine tot mai intensă... Privesc spre doi dintre „gemenii” aceluia timp (poeme datând din 27.03.1999), unul s-a strecurat, nu știu cum și a ajuns să fie prezent în cel de-al doilea volum al meu („Portret în cuțit”, Editura Vinea, 2001), celălalt, așa zicând defavorizat, nu neapărat și cerșetor, iese la lumină abia acum, după 21 de ani. Lumina oxidează.

* Dacă tot ni se interzice să ieșim, măcar să intru și eu în rând cu lumea... Privesc o fotografie din timpurile când ni se recomanda să nu ieșim din rând și să nu ne izolăm de grup și de acolo mă salută o cătană îngândurată, în ipostază cvasi-umană, de stană... (martie 1982, undeva între Dej și Bacău). La anii (încă) 19, precum indicativul cu mult mai celebrului companion viral al zilelor de-acum... (28.03.2020)

* Silogisme, tranzitivități, inferențe... Am aflat, în sfârșit, locul (geometric) de taină unde se întâlnesc statul de drept și statul paralel. Este statul acasă. Corolar: deci statul paralel nu este suficient de paralel, adică este fals. Pe de altă parte, prin contagiune, întretându-se cu o ficțiune, nici statul de drept nu iese bine din povestea asta. Totuși, insistând cu spălătul pe mâini, poate iese. Cu creierele s-a rezolvat deja, fără să apară nicăieri termenul „pandemie”, ceea ce, să recunoaștem, pare o performanță în sine, fie și involuntară.

Theodor CODREANU

Basarabia între agonie și speranță

Istoriografia basarabeană se dovedește a fi revigorată de o nouă cercetare masivă, în două volume, semnată de Galina Martea, *Basarabia – destin și provocare*, I, Chișinău, Editura Pontos, 2016, cu o prefață de Iurie Colesnic (308 p.), pentru ca în anul pandemiei de coronavirus să apară vol. II, cu subtitlul *Filozofia identității moldave în anii de independență 1991-2020*, prefață de același Iurie Colesnic¹, Iași, Editura Tipo Moldova, 2020 (449 p.). Prefătorul este unul dintre cei mai buni cunoscători ai istoriei Basarabiei, observând, în cazul Galinei Martea, echilibrul dintre *inimă și minte*, cum ar spune Eminescu, dintre sufletul îndurerat de basarabeancă și răceala filosofului și omului de știință: „Copleșită de firescul sentiment, siropos, dulceag, de nostalgie, specific neamului nostru, ea ne cercetează discret, cu ochii savantului, care nu pregetă să pună diagnoza cea mai dureroasă, dar cea corectă” (p. 9).

Cine este Galina Martea? S-a născut într-o familie de învățători eminenți din comuna Cornești, județul Ungheni, Xenia și Vladimir Sârbu, la 30 iulie 1959. A parcurs o carieră universitară de doctor în științe economice, cu specializări și-n managementul educațional, exercitându-și competența de specialist principal și consultant ca șef al sectorului de cercetare-doctorat-învățământ universitar la Ministerul Educației și Științei din Republica Moldova (1990-2006). De amintit, apoi, cariera universitară la Institutul de Științe ale Educației, Universitatea de Stat din Moldova, contribuind la promovarea reformelor din sistemul educațional, iar ca economist, la elaborarea proiectului privitor la strategia de susținere a dezvoltării întreprinderilor mici și mijlocii, din partea Ministerului Educației și Științei. A dobândit numeroase titluri și distincții naționale și internaționale, precum cel de membru titular al Academiei Româno-Americane de Științe și Arte (2016), membră a Societății Regale de Literatură din Marea Britanie, membru al Uniunii Jurnaliștilor Profesioniști din România etc. Totodată, s-a remarcat ca poetă, eseistă, jurnalistă, prozatoare și critic literar, atât în revistele importante din Basarabia, cât și-n cele din România, din „diaspora” și din străinătate (cu precădere, publicații americane). Editorial, a debutat cu volumul de versuri *În lumea mea* (Chișinău, Editura Lyceum, 1993), continuând cu cărți de poezie, proză, eseistică, publicistică, filosofie, apărute în Republica Moldova, România, Olanda, în total – peste treizeci de volume de autor și în coautorat. La 51 de ani, într-o conjunctură de criză politică, familială și de sănătate, părăsește țara și se retrage în Olanda, la cei doi copii ai săi, Ion și Daniela, unde își continuă activitatea de cercetare și de creație, rodul cel mai important fiind masiva carte *Basarabia – destin și provocare*. Notele de față vor încerca să conștientizeze o *transversală* în cel de al doilea volum axat pe *filozofia identității românității basarabene*. Ținta aceasta determină și originalitatea demersului doamnei Galina Martea. E vorba de o sinteză între proza de tip eseistic, angajată afectiv, și conceptualizarea identitară a destinului acestei provincii izolate de matricea națională românească, timp de două veacuri, exceptând perioada interbelică. Un demers dificil, proiectat de autoare în trei părți: *I. Omul și societatea acestuia – dependență de nonvalori și sacrificii*; *II. Teorii ce ar putea contribui la salvarea poporului român basarabean*; *III. Învățători pentru omul societății basarabene, dar și pentru orice individ din astăzi lume*. Aceste trei secțiuni sunt străjuite de două poeme: *Țara mea cu nume „durere, răbdare...”* (moto la partea întâi) și *Limba română – imnul identității* (epilog la partea a treia), volumul cumulând, în total, 57 de eseuri tematice, din diverse perspective conceptuale, concepute însă ca variațiuni pe aceeași temă.

Spuneam că tocmai cel din urmă aspect determină specificul investigațiilor Galinei Martea, existând și o metaforă filosofico-teologică centrală, aceea a antitezei netransfigurabile (în cazul de față) dintre *lumină* și *întuneric*, altfel spus, o „antiteză monstruoasă” (Eminescu), marcând destinul tragic al Basarabiei. Nu întâmplător primul capitol se referă la *Teoria despre lumină raportată la viața umană. Basarabia – între lumina răsăritului și asfințitului. Existență prin laboratoriu* (sic!) *întunericului*. Laitmotivul *lumină-întuneric* străbate întreaga carte, asigurându-i unitatea descifrabilă în fiecare oglindă conceptuală, ca recurență obsedantă, amplificată contrapunctic, având drept țință drama identitară a Basarabiei, încât se acoperă deplin titlul prefetei lui Iurie Colesnic: *Parabola identității*. Sub impactul antinomic intră următoarele concepte politice, sociologice, morale, istorice etc.: *independența, românitatea, moldovenismul, suveranitatea, identitatea, dezastrul, oropsirea, obscenitatea puterii,*

obscurantism și cultură, limba română-limba moldovenească, populismul, demagogia, democrația, disperarea, ferocitatea umană, migrația, trădarea intelectualilor, violența împotriva copiilor, educația, tradiția, familia tradițională, corupția, alegerile, mortalitatea infantilă, unirea, Centenarul Marii Uniri etc. Multitudinea perspectivelor este coroborată cu labirintul spectral al luminii: „Orice lumină, cu diverse nuanțe, creează

viață și produce vizibilitate în spectrul zilei și al nopții. Lumina, cu o complexitate de fenomene și radiații electromagnetice, se dispersează într-o diversitate enormă de categorii și forme, acestea fiind definite după efectele produse” (p. 18). Lumina, ca în gândirea poetică și filosofică a lui Eminescu (suntem „gheme de lumină”, scrie poetul în *Fragmentarium*), dar și a lui Lucian Blaga, are subtile implicații geografice transbordate în *matrice stilistică*, în *ființa și ființarea* unui popor, ca și a indivizilor umani: „Ca urmare, viața fiecărui individ corelată în mod direct cu viața socială este aceeași lumină care produce efectul prin radiația unor unde luminoase puternice sau mai puțin puternice în existența acestora din urmă, astfel viața umană fiind dependentă de intelectul și de puterea proprie prin care acționează. La acest subiect al vieții umane și sociale se asociază și teoria luminii prin care există unele popoare în dependență de așezarea lor geografică” (p. 19).

Luminile de care beneficiază un popor și indivizii acestui neam sunt generoase, în evantaiul cuprins între lumina taborică și luminile artificial create de om. În acest evantai, Galina Martea, distinge, ca și alți istorici și gânditori, lumina murdară, oprinatoare, a imperiilor răsăritene (cea rusească zămislită în „laboratorul întunericului”, resimțită copleșitor de Basarabia, ca abatere de la normalitate) și lumina civilizației și culturii vestice. Pseudolumina se arată direct fie la oprimatori, fie de la administratorii corupți ai unui popor: „În consecință, o atare categorie de conducători devalorizează puterea și personalitatea luminii divine, nemijlocit dând naștere și sens unei noi lumini, – o lumină nefirească ce este compusă din fantezia și ipocrizia lor, menită pentru existența respectivei comunități. Tendința acestor administratori sociali este de a elimina complet lumina firească a divinității, fiind înlocuită de o lumină de altă natură și anume: *o lumină contrafăcută cu capacitatea de a ține în întuneric omul societății, făcându-l în timp să nu-și mai poată dezvolta intelectul uman în procesul evoluției*” (p. 20). Într-un asemenea univers al involuției a fost împinsă provincia românească dintre Prut și Nistru, începând cu anul 1812. Spațiul geografic însuși se vede deformat, neantizat, răsfărâgându-se în ADN-ul populației: „Totul este stabilit din unghiul luminii imperfecte și nefirești care nu oferă omului posibilitatea reală de a-și obține independența deplină, demnitatea de om, de personalitate și identitate umană autentică într-un mediu social” (p. 21). Procesul a fost conceput și consolidat sub țarism și adus la deformări grotești sub regimul sovietic. Cu toate acestea, arheitatea românilor basarabeni, deși acoperită de cenușa groasă a istoriei, a rezbucnit la viață în anii 1988-1990, finalizându-se cu Declarația de Independență de la 27 august 1991. Totul părea să se reazeze în matca românismului, prin

schimbările petrecute în anii 1991-1994, până ce lumina murdară a istoriei („Murdară este raza-i ca globul cel de tină”, spusesese Eminescu, în *Împărat și proletar*) a început să se „revanșeze”, izbucnind infernala „antiteză monstruoasă” dintre lumina firească și lumina „obscură” adusă de cuceritori în mentalul colectiv. În 1994, puterea a fost luată de agrarieni, moștenitorii direcți ai comunismului sovietic. Degringolada politică și, mai ales, economică au determinat o ruptură profundă în organismul social, situație descrisă cu metafora bastonului cu două capete: „unul reprezentând satisfacția deplină a cetățeanului față de principiile schimbărilor de după 1991, iar altul este insatisfacția poporului față de procesele economice și sociale ce decurg cu multă dificultate în defavoarea întregii societăți” (p. 25). Incapacitatea administrativă a clasei politice a produs, pe de o parte, nostalgia după economia centralizată (recte după regimul sovietic) care asigura o minimă supraviețuire materială omului de rând, iar pe de alta, înstărirea unei minorități rapace, incapabilă să readucă lumina valorilor naționale promise de Declarația de Independență.

Răul distrugător de ideal național s-a declanșat încă din 1992, odată cu războiul din Transnistria, încât noua Republică Moldova s-a văzut în fața autonomiilor etnice: Transnistria (resuscitare a vechiului proiect strategic stalinist din 1924), cu capitala la Tiraspol, și Găgăuzia, cu capitala în orașul Comrat. Independența se dovedește o ficțiune, încât, sub președinția lui Vladimir Voronin, noua Republică Moldova pierde, în Constituție, numirea limbii de stat – română, denaturată în „limbă moldovenească”; se elimină și imnul de stat *Deșteaptă-te, române*, iar autohtonii, deși majoritari, se văd autonomizați în moldoveni și români; populația ajunsă la limita sărăciei își caută salvarea economică în alte țări, producând fenomenul migrației masive, peste care s-a suprapus mentalitatea de *emigranți*, cum i-a numit un filosof și sociolog român, Horia V. Pătrașcu¹, pe cei care încă n-au părăsit țara, dar care amenință că sunt porniți oricând s-o abandoneze, în semn de răzbunare pe cleptocrata clasă politică. Galina Martea semnalează fenomenul (cu toate că nu-l numește astfel) și pentru Basarabia actuală, recurgând la sondaje sociologice internaționale: „Conform sondajelor sociale 80-85% din persoanele apte de muncă vor să abandoneze țara, iar majoritatea tinerilor vor acest lucru, considerând țara natală ca cel mai nefericit mediu social, luând în considerație indicatorii progresului social și al politicilor publice existente. La acest capitol, Republica Moldova în plan mondial este considerată «ca cel mai nefericit stat din lume»” (p. 129), asemenea și cel mai puțin vizitat stat din lume, încât publicația britanică „Financial Times” scria, cu ironie, că Moldova „E destinația perfectă unde scapi de turiști”.

Se știe că primele temeuri identitare ale unei națiuni sunt limba, conștiința unității etnice, unitatea religioasă, tradițiile și obiceiurile, cultura, toate concretizându-se în capacitatea de a crea o statalitate puternică, durabilă. În latinitatea estică, miracolul identitar a răzbătut, în istorie (a se vedea cunoscuta carte a lui Gheorghe I. Brătianu, *O enigmă și un miracol istoric: poporul român*, 1940, prima ediție, în franceză datând din 1937), într-o „mare” slavă, prin miraculoasa conservare a unității lingvistice, cu toate urmările de rigoare. Întăietatea limbii, în acest miracol, este observată și de străini, exemplul emblematic fiind al lui Antonio Bonfini (secretar la curtea lui Matei Corvin, în 1486), din care citează și actualul președinte al Academiei Române, Ioan-Aurel Pop², în cartea cu titlu grăitor – *Veghea a supra limbii române*: „Înecate sub valul de barbari (coloniile romane, n.n.), ele totuși emană limba română și, ca să nu o părăsească nicicum, se împotrivesc cu atâta stăruință, încât îi vezi că luptă nu atât pentru păstrarea intactă a vieții cât a limbii. Căci cine nu s-ar minuna – dacă ar sta să socotească deseale puhoiae ale sarmaților și goților și, de asemenea, ale hunilor, vandalilor și gepizilor și incursiunile germanilor și longobarzilor – că s-au mai păstrat încă până acum la daci și geți rămășițele limbii romane?”

Minunea aceasta s-ar putea invoca cu atât mai mult în cazul românilor dintre Prut și Nistru, cei izolați de matricea stilistică românească în urma invadării, la fel de cumplice, a slavilor țaristo-sovietici, care au decis, prin vocea lui Stalin, că în Basarabia se vorbește nu limba română, ci „moldovenească”, soră a limbii ruse, nicicum mădular al limbilor romanice. Decizia dictatorului a consternat până și pe intelectualii care s-au văzut în postura de „colaboraționisti” ai regimului sovietic. În 1953, când își dădea duhul malefic Tătucul, Mihail Sadoveanu s-a întâlnit la Moscova, la →

→ un congres al scriitorilor, cu Emilian Bucov, care fusese pus în fruntea breslei basarabene. Acesta, siderat de bătaia împotriva limbii române de la Chișinău, i-a împărțit spaima marelui Sadoveanu, rugându-l să intervină pe lângă lingviștii sovietici de seamă pentru a repune lucrurile în matca lor firească. Sadoveanu notează în jurnalul inedit (16 decembrie 1953) publicat la Iași, în 2005: „A venit la mine Emilian Băcov cu care am stat îndelung de vorbă despre frământările de la Chișinău în ce privește limba moldovenească despre care unii moldoveni ar vrea s-o diferențieze de cea românească, pentru nu știu ce interese. Încercările de a da drept limbă deosebită moldovenească, expresii și cuvinte rostite provincial, e lipsită de seriozitate”². Autorul *Baltagului* a vorbit, atunci, cu câțiva mari lingviști de la Moscova, Viktor Vinogradov (1895-1969) și Ruben A. Budagov (1910-2001)), care i-au dat dreptate, dar s-a dovedit că nu savanții onești decid soarta popoarelor și a limbilor. Cu toate acestea, scriitorii din Basarabia au continuat să lupte pentru limba română. După retragerea trupelor sovietice din România (1958), în anul 1959 poetul Victor Teleucă scria *O altă limbă mai frumoasă nu-i*, pentru ca tot el să-l reconfirme pe Antonio Bonfini, într-un eseu închinat limbii române, *Car frumos cu patru boi*, publicat postum: „Sunt convins că nicăieri în lume nu s-au scris atâtea poezii despre limbă ca la noi în Basarabia. E clar de ce. Starea critică a limbii. Printr-o lege odioasă era sortită pieirii pentru a fi înlocuită cu alta. Într-un fel sau altul, poeții noștri au câte una, două, trei și mai multe poezii la această temă”³.

Biruința identitară lingvistică părea să fie o realitate istorică odată cu Declarația de Independență, la nivel statal, deci. Asta însemna, implicit, că – după model german – o veritabilă independență trebuia să ducă la reunificarea cu Țara-mamă, premisă creată și-n Congresul Statelor Unite, unde se aprobase Rezoluția senatorilor Larry Pressler și Jesse Helms din 28 iunie 1991, care deschidea calea recunoașterii dreptului Basarabiei și României să-și hotărască liber soarta, respectiv dreptul la reîntregire. Dar curând basarabenii se vor trezi că independența și suveranitatea sunt cuvinte aruncate doar pe hârtie (p. 35). Evenimentul nu s-a produs, ceea ce a fost resimțit, de politica americană, că adepții teoriei moldovenismului exprimă voința majorității, că basarabenii nu se mai recunosc ca români, încât, după un sfert de veac, ambasadorul SUA la Chișinău, James Pettit, a respins ideea reunificării, întrucât cele două state nu se mai recunosc aceeași națiune! Mai mult de atât, Republica Moldova s-a dovedit incapabilă a păstra unitatea teritorială, dezbinându-se în trei autonomii! Galina Martea insistă asupra acestui crud adevăr în mai multe capitole (disecând conceptul artificial de *moldovenism*), cu atât mai mult relativ la consecințele asupra limbii, în capitolul *Identitatea limbii române în ținutul moldav*. Toată lupta scriitorilor basarabeni pentru renașterea națională, pentru „recunoașterea deplină a limbii române”, ca fiind „cel mai de preț tezaur al poporului român” (p. 147) se spulbera în noile vânturi ale istoriei. Înțelegerea acestui fapt devenea „ceștiune de existență” (cum spunea Eminescu, în 1878) a românismului în Basarabia și nu numai (vezi teritoriile românești înglobate barbar în actuala Ucraină). „Odată cu prezența limbii române în cadrul țării – consideră Galina Martea – devenea tot mai rezistentă și unitatea națională a românilor basarabeni, respectiv, renaște sentimentul autentic față de întreaga complexitate a valorilor naționale românești, valori care se axau pe limba de comunicare vorbită, tradiții și cultura, credința, ideologia etc. (...).

Toate aceste fenomene au existat în mod unitar până în anul 1994, după care acțiunile ulterioare au schimbat radical cursul evenimentelor și esența lucrurilor, limba română devenind din nou un obiect de vânzare-cumpărare din partea unor demnitari de stat care erau străini idealurilor naționale românești” (p. 148). Asta în ciuda faptului că, în două rânduri, Curtea Constituțională a Republicii Moldova a decis că prioritate, în denumirea limbii de stat, o are Declarația de Independență (p. 150-151).

Proiectul de lege cu privire la modificarea art. 13 din Constituție, în favoarea limbii române, a fost respins de Parlament, sub cupola moscovită antinațională a președintelui Igor Dodon („o clasă politică cu origini comuniste, promotoare a socialismului sovietic”, p. 151), probabil nu întâmplător chiar în preajma Centenarului Marii Uniri, la 1 noiembrie 2018. Falși istorici, de aceeași speță, schimbaseră (de la 1

septembrie 2002) și predarea Istoriei românilor, reducând-o la *Istoria Republicii Moldova: din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre*, având girul Editurii Academiei de Științe și avizul Ministerului Învățământului, Tineretului și Sportului. Conform acestei logici aberante, „savanții” moldoveni atinși de o ideologie maladivă, antinațională, trebuiau să interzică istoricilor români de a-l revendica pe Ștefan cel Mare, de exemplu, în organicitatea *Istoriei românilor*. Aidoma, intrați în spațiul „literaturii moldovenești”, Creangă și Eminescu se cuveneau excluși din literatura română! „Ca urmare, – zice cu „blândețe” Galina Martea – aceasta reprezintă o nouă tentativă de a denigra limba și istoria română, valori sacre pentru neamul românesc” (p.152). Atrage însă atenția că e nevoie de o altă mentalitate a clasei politice devenite inamicul numărul unu al propriului popor, un inamic „deosebit de periculos”, gata să îngroape națiunea: „în caz contrar, societatea basarabeană riscă să se piardă în negura vremii sau să revină... la tot ceea ce a avut până” în 1990 (p. 155). Totuși, există speranță: „Din fericire, clasa intelectuală, scriitorii, tineretul studios promovează insistent cultura autentică română, iar limba română vorbită de către ei este un exemplu bun de urmat pentru întreaga societate basarabeană” (p. 156-157). Destinul limbii române devine o *axis mundi* a destinului Basarabiei, *lumina divină* sub semnul căreia autoarea și-a conceput studiul de caz.

Partea a doua a cărții Galinei Martea caută soluții doctrinare și pragmatice de ieșire a Republicii Moldova din starea de stat eșuat. În primul rând, soluția trebuia să fie nu o declarație de „independență” ambiguă, cu urmările știute, care au împins noul stat spre dezastrul reîntoarcerii sub guvernare comunistă și moscovită, statut aberant de cvasigubernie. Soluția era cea germană, a reunificării imediate, în spiritul deciziei din Sfatul Țării de la 27 martie 1918. Basarabia nu se afla în situația Țărilor Baltice, ci a celor două Germanii, fapt recunoscut, în 1991, de Rezoluția Larry Pressler și Jesse Helms. Numai că acest document crucial a fost ascuns de ochii opiniei publice, fiind scos la iveală abia în 2016 de către primul ambasador român în Republica Moldova, Aurel Preda. Faptul arată, pentru România, că rostul revoluției din Decembrie 1989 a fost deturnat/furat de cei care au pus mâna pe putere ca moștenitori ai comunismului „reformat” de tip Silviu Brucan și George Soros, primul străin care a adus în țară noua „biblie” cu titlul *Pentru o transformare a sistemului sovietic*⁴. Altfel spus, românii au cunoscut atunci nu Rezoluția americană din 1991, ci cartea lui Soros, scrisă în 1990 și publicată, stranie coincidență, la Editura Humanitas, în

foarte dezorientat și nelămurit în tot ceea ce vrea și în tot ce trebuie să facă” (p. 356).

Pentru asta e nevoie ca „ambele state românești (...) să se așeze la masa tratatelor/dialogurilor în modul cel mai civilizat pentru a găsi soluția cea mai potrivită în a revendica această problemă nespuse de stringentă a națiunii române” (p. 356-357). Va fi, desigur, un proces de mare dificultate, dar cu mult mai realist decât visul unor politicieni ca Maia Sandu, câștigătoare, în 2020, a președinției Republicii Moldova, de a crede într-o integrare în UE fără a fi unită cu Țara-mamă. (Soluția e fezabilă, în stadiul actual, doar la nivel abilitate diplomatică!). Perspectiva primirii de noi state în UE este, acum, nesigură pentru un viitor greu de evaluat în timp. Integrarea europeană cea mai realistă este Reîntregirea. Dificultățile economice ale procesului, desigur, foarte mari, vor fi însă profitabile pentru ambele părți, în perspectiva unei națiuni puternice, la nivel european și nu numai. Galina Martea dedică pagini importante problemei, pornind de la cercetarea realizată de Departamentul geoeconomic al Fundației Universitare a Mării Negre (FUMN), coordonată de Petrișor Peiu. Concluziile investigației s-au formulat în cartea semnată de Dan Dungaciu și Petrișor Peiu, *Reunirea. Realități, costuri, beneficii*, București – Chișinău, Editura Litera, 2017. Este vorba de o cercetare lucidă, de economie armată matematic, verificată și-n cazul reunificării Germaniei, după cum scriu Dan Dungaciu și Petrișor Peiu: „...costurile reunificării se raportează întotdeauna la mărimea PIB-ului, pentru că ele sunt asociate reducerii diferențelor de performanță economică; modelul cel mai adecvat și mai apropiat probabilității reunificării a celor două state românești este cel german, realizat în 1990; costul reunificării ar părea să fie mare, dar privit în contextul economiei unei națiuni este suportabil; beneficiile reîntregirii sunt net mai mari decât costurile: în cazul României și Republicii Moldova, evoluția în următorii 25 de ani se comprimă în doar 15 (un plus de eficiență de 40%); și, nemijlocit, există un plus de PIB, respectiv, de PIB/locuitor, datorate creșterii dimensiunii pieței și a creșterii importanței geostrategice a țării” (Apuđ, p. 375).

Pregătirea populației pentru asemenea transformări trebuie să aparțină educației, maturizării morale și politice a clasei conducătoare, împreună redând demnitatea de națiune reîntregită (p. 377), ceea ce va duce și la stoparea migrației în masă de pe ambele maluri ale Prutului (p. 378). Totul depinde, în ultimă instanță, de „întărirea și protejarea unității și identității naționale românești” (p. 379). Rolul primordial, în consens cu transformările economice integratoare, îi revine, după opinia Galinei Martea, educației: „În acest joc al existenței anume sistemul de învățământ este eroul principal al schimbărilor și transformărilor evolutive, fundamentate pe identificarea personalității individului și societății” (p. 394).

În spiritul coordonatei educaționale, ultima parte a cărții Galinei Martea se constituie ca un fel de „carte de învățătură” de felul celei a lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie, deși, spre deosebire de ilustrul model, în ansamblu, stilistica autoarei suferă de o anume prolixitate, alimentată/augmentată și de împrejurările evoluției limbii române din Basarabia, prin bilingvism și izolare istorică, despărțită fiind, atâta amar de vreme, de organicitatea, de splendorile la care a ajuns limba română prin marii ei scriitori, filosofi și istorici. Asta face ca o carte

atât de amară și de lucidă, ca *Basarabia – Destin și provocare*, să fie de o actualitate urgentă și, în felul ei, un eveniment editorial.

¹ Iurie Colesnic (n. 12 august 1955, Dereneu, raionul Călărași), scriitor, politician, istoric, este unul dintre autenticii intelectuali ai mișcării naționale din Basarabia, autor al lucrării în 10 volume *Basarabia necunoscută*, serie publicată începând cu anul 1993.

² Horia V. Pătrașcu, *Idealul valah*, Editura Contemporanul, București, 2017.

³ Cf. Ioan-Aurel Pop, *Veghea asupra limbii române*, București – Chișinău, Editura Litera, 2020.

⁴ Mihail Sadoveanu, *Pagini de jurnal și alte documente inedite*, Editura Junimea, Iași, 2005, transpunere dactilografă și ordonare cronologică de Constantin Miu, Maia Miu, și Olga Rusu, cu o introducere și note de Constantin Ciopraga.

⁵ Victor Teleucă, „*Car frumos cu patru boi*”, Editura „Universul”, Chișinău, 2011, p. 28. A se vedea și Theodor Codreanu, *În oglinzile lui Victor Teleucă*, Editura Universul, Chișinău, 2012, capitolul *Destinul limbii române*, p. 81-97.

⁶ George Soros, *Pentru o transformare a sistemului sovietic*, vezi traducerea românească la Editura Humanitas, București, 1991.

1991! Consecința: cele câteva decenii de rătăcire identitară și statală a Republicii Moldova,acompaniate și de prăbușirea catastrofală a economiei din ambele state, prăbușire care a dus la cel mai mare exod de populație de pe ambele maluri ale Prutului. Iată de ce Galina Martea preconizează întoarcerea la spiritul deciziei din Sfatul Țării, din 27 martie 1918, scoțând în evidență inițiativa lui Nicolae Dabija de a înființa, în preajma Centenarului Marii Uniri (27 martie 2016), Sfatul Țării II, menit să reia procesul istoric organic: „O altă direcție pentru societatea basarabeană nu poate fi, indiferent de faptul că mulți dintre guvernatorii și locuitorii țării nu doresc acest lucru. Iar eroarea gravă care s-a produs în 27 august 1991 (așa cum au demonstrat-o specialiștii din domeniu, spunând: odată cu destrămarea URSS, R. Moldova nu a trebuit să-și declare independența, însă a fost necesar să declare uniunea cu România, astfel realizând procesul real de reîntregire a neamului românesc cu patria-mamă) trebuie reparată acum, în mod urgent, cu atât mai mult că societatea moldavă actualmente se regăsește la răscruci de drumuri, poporul fiind

Adrian ALUI GHEORGHE

„Indulgențele” lui Ion Mureșan

Că poezii mai lasă poezia deoparte și scriu proză, nu poate să fie o surpriză prea mare în epoca noastră când este promovată ideea de text literar, care șterge granițele dintre liric și epic. Surpriza mare este când ei lasă (vremelnic) uneltele poeziei și le înșfacă pe cele ale publicisticii. De ce o fac? Nu pentru că vreun demon al publicisticii i-ar înghionti, nu pentru că ceva irepresibil i-ar mânia din interior spre exterior ca să se exprime. Nu! Poezii lasă uneltele sensibile ale poeziei și le apucă pe cele ale publicisticii din necesitate. Din enervare. Din disperare. Din civism. Ne-am fi imaginat poezii, poate, după poveștile romantice, niște plutitori pe apele nelese ale realității, ale istoriei, neatenți la „materialitatea” lumii. Realitatea ne arată însă alte fațete ale acestor buni cetățeni, care sunt poezii. În cultura și în istoria noastră exemple vin mult mai de departe. Eminescu a fost un redevabil publicist, un model greu de atins; Alecsandri s-a implicat cu tot cu pană în istoria patriei. Mai încoace, Ana Blandiana este un exemplu de poet cetățean care arde pentru ca-

cuprinde „sărăcia, nevoile și neamul”, învățătoarea din sat îl contrazice „radical”, spunând copiilor că „patria este frumoasă și bogată”, că este „buricul pământului”, este cornul abundenței. Punând în balanță cele două definiții ale patriei, poetul publicist conchide că „definiția lui Eminescu mi se pare concretă, și dureros de evidentă, iar definiția doamnei învățătoare, a optimistei doamne învățătoare, generală și abstractă. În fond, bogăția și sărăcia au aceeași valoare gramaticală.”

În alt text, patria este definită ca „memoria locului, o țesătură de amintiri, de cronici, de legende, de urme de viață în pământ și în cărți. Țara și patria sunt ca două discuri care stau unul deasupra altuia. Ca o coloană vertebrală în care o vertebră stă peste cealaltă. Ca bărbatul peste femeia sa.” Această introducere „marca Ion Mureșan” nu este gratuită, ea avansează un subiect dureros: războiul secesionist din fosta Iugoslavie, de la sfârșitul anilor nouăzeci, când „sărbilor le-a fost alungată patria din țară.”

cu o neîmpăcare asemănătoare ratării căii de intrare în paradis. Întreb și eu, ce ar fi fost „mitul Nichita Stănescu”, fără pre-scriitorii din jurul lui?

Multe nume de personaje politice sau mondene, dintr-o panoplie națională, intens mediatizată, au dispărut de multă vreme din spațiul public, ele se mai regăsesc doar în articolele de presă. Le-au dispărut identitățile concrete, s-au transformat în personaje. Irinel Columbeanu, Oana Zăvoranu, colecții de maneliști, coțcari, potlogari, Adriana Bahmuțeanu, Fane Spoitoru, cocalari, Jean de la Craiova, Vadim Tudor, Ogică etc. etc. au mai rămas doar în „conștiința paginii de ziar” dizolvându-se în acizii emanați de propria mediocritate, de impostura obraznică.

„Indulgențele” lui Ion Mureșan se citesc cu plăcere cu care prin fața ochilor și a minții răscolite de amănuntele trăite și „revăzute” se derulează un spectacol cu de toate: farse, umor, paradoxuri, anecdote spumoase, tristeți colocviale, amărăciuni vesele, sperări și dispe-

rări. Cartea este și o cronică extrem de vie a unei istorii care nu și-a rezolvat încă „așteptările” cu care a fost trăită. Și dacă din această perioadă prin care a trecut România, „descrisă” secvențial în carte, ar rămâne doar această „cres-tomație” de texte, oricare individ „parașutat din univers” ar putea să își facă o impresie și să aibă o imagine apropiată de ceea ce s-a întâmplat de fapt în spațiul nostru „in-

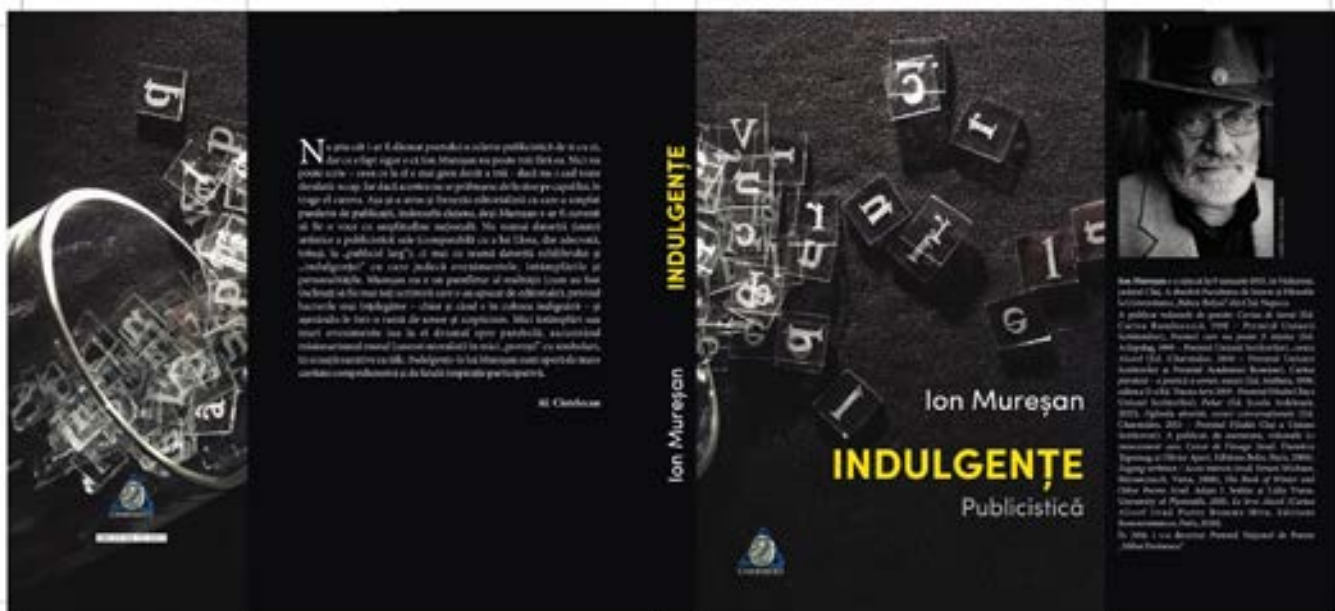
tens mioritic”. Mai mult, față de publicistul de profesie, *poetul publicist* se implică emoțional până la durere, până la lacrimă.

Nu lipsesc din carte paginile de poezie, secvențele poetice care dau măsura unui talent care pare că se risipește în publicistică. În fapt, după părerea noastră, publicistica este cea care îl provoacă pe poet. Un text se numește „structura gunoiului” și este avansată ideea că structura și calitatea gunoiului spun multe despre o comunitate, despre o societate, prin extensie. Spune poetul Ion Mureșan, ajutându-l pe publicistul cu același nume: „Ne putem privi în gunoi ca într-o oglindă. Până la urmă el e pielea noastră de care am năpârlit. E coaja mărului. El, gunoiul, e dovada că lumea e făcută din bucăți detașabile. Că lumea e demontabilă. Prin resturi se întrevește întregul. Căci întregul este producător de resturi. O dată la șapte ani, până și ultima celulă din pielea omului e înlocuită cu una nouă. Cea veche – la gunoi!”

Dacă l-am chestiona pe poet și dacă el ar fi sincer până la capăt, am afla că publicistica l-a marcat „pe poet” în mod considerabil, că verbul jurnalistic are un dinamism care nu lasă poezia să devină/ redevină le-neșă.

Titlul „indulgențe” nu exprimă, nici pe departe, o atitudine indulgentă a autorului asupra lumii pe care o „abordează”, sensul este mai apropiat de ceea ce înseamnă indulgență în Biserica Catolică. Aceasta este o iertare obținută de credincios prin sacrificiu sau chiar prin cumpărare, după o mărturisire completă, neipocrită. Critic adesea cu realitatea românească, Ion Mureșan pare să își cumpere astfel „indulgențele” care să îl absolve de păcatul de a nu fi putut vorbi altfel, triumfalist poate, despre lumea noastră.

Piatra Neamț, 7 aprilie, 2021

La acest bal însă, al poezilor care au practicat și mai practică încă și publicistica de anvergură, îl trecem (în aplauzele cititorilor!) pe Ion Mureșan. Volumul de publicistică „Indulgențe”, apărut recent la Editura „Char-mides”, adună peste 150 de pagini de articole, selectate din presa vremii noastre, apărute în ziare și reviste de după 1989, atât din Cluj Napoca, cât și de la nivel național. Selecția a aparținut autorului, evident, care a ales doar textele care își păstrează o oarecare actualitate, care stărnesc „melancolia” autorului dar și a cititorilor, după cum o spune el însuși într-un „cuvânt înainte”.

După lectura cărții, e greu de precizat temele care l-au preocupat mai mult pe autor, pentru că o realitate imediată atât de succulentă în subiecte de interes, cum a fost și cum este încă societatea românească, nu te lasă să te manierizezi, nu te lasă să te plictisești, să calci în același loc. De asta, nu de subiecte ducem noi lipsă, ci problema este ce să selectăm din cele multe care ne sunt la îndemână, care ne dau peste mână.

Am căutat să văd în carte, din multe texte de sensibilă atitudine, care este relația „cetățeanului poet” cu patria, de exemplu. Din multe abordări, am ales doar câteva. Patria este, într-unul din textele lui Ion Mureșan, „o mare gumă de mestecat”, pe care o molfaie unul sau altul, cu treabă sau nu, iar în altă parte este prilej de polemică între Mihai Eminescu și ... învățătoarea din sat. Dacă Eminescu spune că patria este suma care

România „din manele” nu este, cum s-ar crede, o continuă sursă de enervare pentru urechile sensibile muzical, ci reprezintă o formă primitivă de capitalism, variantă românească, care cultivă „fantoma îmbogățirii miraculoase” și ele sunt „un barometru de mentalitate”, lucru perfect adevărat. În altă parte România este asemănată cu o crescătorie de pești pe vreme de ploaie. Stropii căzuți pe oglinda apei agită peștii într-un hal fără de hal, când ei se adună în cârduri și sar să vâneze „muștele lichide”. În curând însă oferta de hrană bogată picată din cer se dovedește pentru ei „o falsă alarmă de bunăstare.”

O temă de actualitate în orice vreme este cea care face referire la literatură. Astfel, aflăm de la Ion Mureșan, care a preluat o idee încredințată de Petru Poantă, că pe lumea asta avem pre-literatură făcută de pre-scriitori. Ce sunt pre-scriitorii? Ei sunt precum „compostul în grădina de legume”, mențin și stimulează interesul pentru literatură și pentru carte în orice condiții. Cine sunt pre-scriitorii? Pre-scriitorii sunt toți scriitorii în faza lor de debut, când sunt în stare să iubească literatura mai mult decât se iubesc pe ei înșiși. De cele mai multe ori pre-scriitorii sunt cei care iubesc literatura, se jertfesc pentru ea, dar nu sunt capabili să scrie mai nimic, cel mult o îngână, își iau poze convenabile „de scriitor”. Pre-literatura este, în toate aceste cazuri, acea băjbăială, acea căutare, acea rătăcire pe care le provoacă pre-scriitorii. Diferența dintre scriitori și pre-scriitori este aceea că primii nu mai caută, propun niște certitudini, pe când ceilalți nu au curajul să meargă pe drumul lor, se înghesuie pe căi bătătorite sau calcă, pur și simplu, pe loc. De cele mai multe ori însă, pre-scriitorii vorbesc mai mult și promovează mult mai eficient literatura decât scriitorii propriu-ziși, sau își trăiesc ratarea

Adi CARAULEANU

nostalgia duratei

„Teatrul înseamnă început, descoperire, minune...”

~în dialog cu Adina Bardeş~

„Când nu joc o perioadă mai mare de timp, mi-e dor de scenă ca de copilărie...”. Au trecut aproape 30 ani de la acest titlu („Opinia”, iunie 1994) care captează parfumul de intensă nostalgie al conversației de atunci cu Florin Faifer. În ce fel rămâne acest titlu relevant acum, când pandemia a pus un stop brutal activității în teatre?

Copilăria înseamnă început, descoperire, minuni. Atunci vezi pentru prima dată soarele, luna, zăpada, florile, păsările... Le vezi, te îndrăgostești și nu mai poți trăi fără ele!

Teatrul înseamnă început, descoperire, minune. Acolo poți vedea pentru prima oară idei, relații, vieți (alte vieți), costume, spații de poveste în care trăiești și nu mai poți trăi fără ele!

Nimeni nu ne va putea fura, pur și simplu, nici copilăria și nici teatrul pentru că amândouă sunt veșnice și de nedespărțit. Vor răsări, iar și iar, în fiecare ... primăvară, indiferent cu ce va ploua pe Pământ!

Nu numai ca actor, ca Societar de Onoare al Teatrului Național din Iași, dar și ca director artistic al teatrului vreme de două decenii ai trăit și ai văzut consumul fizic și spiritual, dilemele, interogațiile care pun în lumină vulnerabilitățile actorilor, sensibilitatea lor desprinsă dintr-o zonă de necunoscut parcă evocată, pe un prag fragil al emoției, și de titlul celui mai recent volum de poezie al dumneavoastră, *Clovn rănit*. Într-un interviu publicat în 1994 în „Cronica”, preluat apoi în *Faldurile Mnemosynei*, Florin Faifer spunea: „Între mine și mulți dintre [actori] există, sper să nu mă amăgesc, o relație de simpatie. Îmi place să asist la repetiții; cu o nuanță, cu o sugestie, particip și eu la miracolul care se înfiripă”. Ce v-a rămas în amintire, în sialul acelei delicate și afectuoase aplecări faiferiene către lucrul actorilor?

L-am cunoscut pe „misteriosul domn FF” prin Val Condu-rache. De la început m-a „izbit” firea lui timidă. Dar era o timiditate „specială”. Din colțul lui de observator privea, aparent distrat, de fapt pătrunzător, tot ce se întâmpla în jurul lui. Aparent retras, participa cu toată ființa la fiecare fapt din clipa respectivă.

Ca secretar literar al Teatrului Național din Iași și apoi consilier artistic al managerilor, a însoțit trupa noastră în două deplasări peste graniță, în Germania și Slovacia. Cu ce bucurie în ochi și în suflet a privit și ... primit, undeva în Munții Pădurea Neagră, la izvoarele Dunării, hotărârea mea de a face o mică barcă din hârtie și de a-i da drumul pe apă pentru a ajunge ... în orașul meu natal, undeva pe malul stâng al fluviului. S-a amuzat copios când l-am sunat pe fratele meu din Calafat să-i spun că i-am pus o cutie de bere nemțească într-o barcă ce va sosi peste câteva zile pe plaja noastră de acasă. A râs în hohote (mă rog, vorba vine) când, la Budapesta, în drum spre țară, venind din Slovacia, șoferul autocarului a greșit ... strada, iar noi, câțiva actori, împreună cu o parte din băieții de la tehnic, a trebuit să mutăm la propriu un autoturism ce ne stătea în cale, blocându-ne drumul. Demonstrație de forță!

La examene, vizionări, spectacole stătea totdeauna în ultimul rând ... lateral, alunecând uneori, cuprins de emoții, de pe scaun, spre amuzamentul nostru. Părea retras, sfios aparent, dar cu dor de prieteni, de relații, așa l-am simțit eu! Cred că vedea și diseca lumea mai bine din singuraticul lui loc, indiferent care sau unde ar fi fost acela. În facultate a fost nelipsit de la examenele mele de semestru sau licență. Lucram Sha-

kespeare, în anul al doilea și, după examen, am primit un sms de la el, care spunea doar atât: „Adi Carauleanu – contemporanul nostru”. Spun asta pentru a arăta generozitatea prietenului meu Florin Faifer. Dedicățiile date pe cărțile lui sunau cam așa: „Veșnic tinerilor Doina Deleanu și Adi Carauleanu, cu prietenie caldă pentru înzestrarea lor, care nădăjduiesc să aibă parte de încă multă recunoaștere” sau ”Pentru Doina și Adi, cu prietenie” sau „Pentru Doina și Adi, în prag de sărbători”!

Era foarte generos cu actorii în ceea ce observa și scria, dar, când greșeau, observațiile erau de un extraordinar comic acid. Nu te puteai supăra pe el. M-a îndrumat spre doctorat și era entuziasmat de felul în care îl „simțeam” eu pe Cehov. Sunt convins că și din cauza asta au apărut poeziile mele. De aceea, mai jos, am să-i transmit una dintre ele, ultima, numai pentru el!

Mi-e dor de Florin! Mi-e dor de zâmbetul lui, privindu-te-n ochi, de nu știai ce spune sau ascunde! Dar sigur era ... de bine! Era de foarte bine, zâmbetul lui sugubă, cu o mie de sensuri. Mi-e dor de Florin „mustăcind” tandru, în veșnicia lui și știu că citind toate astea, acolo în nemurirea lui, și pentru a mă enerva ... prieteneste mă întreabă: „așa m-ai văzut tu pe mine?”.

Vă provoc la un joc în fulguranța unei clipe – ce întrebare despre Florin Faifer v-ar plăcea să vă fie pusă și care ar fi răspunsul la ea?

Unei actrițe, criticul i-a scris o dedicație pe prima pagină a unei cărți: „Actriței X, cu multă prețuire și sfială datorată farmecului ei”. Întrebare: Se poate vorbi

de Florin Faifer ca despre veșnicul și misteriosul îndrăgostit? Răspunsul meu ar fi așa:

Fata din pod: Când eram eu mic și prost/ Și mâncam gutui de post/ m-am urcat în miez de șoapte/ în podul casei – deșarte/ acolo se dezbracă ea/ și dă buzna-n mintea mea/ printre trosnete de lemn/ din godinul meu solemn/ a fost prima mea femeie/ din uimirea-mi – orhidee/ și zâmbea sub țigla mea/ din podul ce-mi prevestea/ mare/ ploaie/ vânt/ cuvânt/ soare/ umbră/ frunze/ cânt/ zile/ grile/ gând – uimit/ ușurare – infinit (decembrie 2020)

Poate acest dialog cu alunecările lui înspre ludic e pus nu numai sub semnul teatrului, ci mai ales sub cel al unor modele umane care continuă să stârnească o îngândurare, o scăpărare de melancolie și care în felul lor te îndeamnă să reflectezi asupra unor moduri de a exemplifica fără stridențe o artă a trăirii. Glisând înapoi către un prezent care iscă și el interogații – în alte registre – v-aș întreba ce mecanism de susținere interioară vi s-ar părea acum important?

Eu, care sunt „cu capul în nori”, nu accept decizii, verdicte, principii, nu înțeleg ce înseamnă: „numai așa se face!”, „hei, ești pe dinafară!”, „fă așa și o să fie bine!”

Trăim vremuri ciudate. Periculoase. Altfel de vremuri, parcă pierdute... în Univers. Așa că aș spune asta: azi, cel mai important lucru este, iertați-mă, adaptabilitatea! Spun așa pentru că am descoperit frica!

urmare din pagina 9

De remarcat că natura întreagă se află, alături de oameni, într-o suferință fără leac, pricinuind poetului încă o dată să scape o lacrimă de tot amară, ca în această poem aproape bacoviană, cu titlul *Trandafirii* din volumul *Ne cheamă pământul: Nemângâietele flori bolnave*,/ *Voi albi și galbeni trandafiri*,/ *V-a scris o jalnică poveste*/ *Ursita nenduratei firi*. De fapt, O. Goga se află, prin lirica sa de factură socială, în mijlocul arheității românești și nimic nu-l poate clinti de acolo, de-ar fi să amintim doar poezia *Bisericiuța din Albac* sau *Profetul*, aparținând volumului *Din larg: Am fost proroc, pe drumul din pustie*,/ *Când zilele mureau*, *nemângâietele...? Am fost proroc, izvor de apă vie*,/ *Toți m-au băut, de friguri și de sete*. Aflat în atmosfera nu tocmai prietenoasă a orașului, el trăiește din plin calvarul Țării Ardealului („Țăranii formează o comunitate și orașenii o societate”, afirmă răsădit Petre Țuțea în *Între Dumnezeu și neamul meu*), având, de bună seamă, conștiința menirii în calitatea sa de creator, ca în *Poetul* din ultimul volum: *El nu-i canar de colivie*,/ *Nici câine paznic de ogradă*,/ *Nici cal de ham, bun de corvadă*,/ *Nici vultur de menajerie...*

Ca atare, arareori versurile sale se pătrund de o tainică lumină, ca o năzuință către liniștea și pacea sufletului. Ca orice poet îndrăgostit, a cântat în versuri suave sentimentul dător de viață, iubirea la el fiind o stare molcomită, cu maximă rezonanță sufletească, în absența oricărui cuvânt, ceea ce amintește de Eminescu: *Mai ții tu minte noaptea-nțâie*,/ *O noapte umedă, albastră...*/ *În pacea ei înfiorată*/ *Vorbea numai tăcerea noastră...* (*Tăcerea ta*, vol. *Din umbra zidurilor*) Că iubirea are caracter veșnic, e un truism, dar că o clipă de intensitate și de contopire în uitare de sine poate căpăta dimensiune eternă, o poate exprima doar un poet, răpit de un moment unic: *Și poate-odată, într-o sară, tot ca acuma de albastră*,/ *Când noi vom fi de mult țărână, vor poposi doi inși la mare*,/ *Neștiutori s-or prinde-n brațe, se vor strivi-n îmbrățișare*/ *Și nu vor înțelege, bieții, că strâng la piept iubirea noastră*. (*Aeternitas*, vol. *Din umbra zidurilor*) Având o profundă sensibilitate și pătruns de farmecul toposului din vremea copilăriei, cu firescul ei senin, poetul a inserat în primul volum pastelul *Sub o brazdă de otavă*, amintind din nou de Eminescu: *Codrul cântăreții-și culcă*,/ *Doarme trestia bolnavă*,/ *Dorm doi pui de nevăstuică*/ *Sub o brazdă de otavă*.

O stare de nepătimire îi induce și memorabila Unire de la 1918, când, în sfârșit, lumea românească, având convingerea că „de la Râm ne tragem”, a putut răsufla ușurată, într-o încercare disperată de a-și lua soarta în propriile mâini bătătorite și schingiuite până atunci de veneticul acaparator. Pentru poet, rămân totuși vii urmările nefaste ale trecutului, aidoma urmelor lăsate de culele bătute într-o scândură. E vorba de poezia *Vita nuova*, volumul *Din larg*, din care cităm primele două strofe: *Te-am dărmat. Hotar de-odinioară*,/ *Brâu împletit din lacrimi și din sânge*,/ *Veriga ta de foc nu mă mai strânge*/ *Și lanțul tău a încetat să doară*// *Trecutul însă tot se mai răsfrânge*,/ *Ca un paiangen tainic mă-mpresoară*/ *Și-n inima mea fulgere coboară*/ *Din zilele ce mă-nvătau a plânge...*

La O. Goga ne întâmpină, într-adevăr, un „lirism colectiv”, după cum se exprimă Nicolae Manolescu (*Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*), însă peste poate să admitem că „Nicio emoție din rândul celor strict individuale ale modernilor nu răzbește” din versurile sale, pentru simplul motiv că cititorul e luminat de flacăra unui poet autentic, pentru care metafora e la loc de cinste. Moda unui pat procustian intrat la apă în judecarea unui poet e o gravă eroare, ca și așezarea acestuia într-o sală a oglinzilor strâmbe.

Credem că Theodor Codreanu, referindu-se la aspectul discutat, l-a așezat pe poet la locul cuvenit: „Din pricini ideologice, lui Goga nu i se recunoaște consistența lirismului, eroare pe care n-ar fi făcut-o Maiorescu, cel ce l-a propus pe autorul *Oltului* la premiul Academiei în 1905.” (*Istoria canonică a literaturii române*) E drept, suntem în 2021, la 140 de ani de la nașterea poetului și la peste un secol de la propunerea ilustrului critic al „Junimii”, cu o constatare ce-i face cinste atât poetului de la Râșinari, cât și lui Maiorescu: O. Goga e o voce lirică de o impresionantă forță energetică, ivit necesarmente pe firmamentul literaturii române, pentru a rămâne acolo întru eternitate.

Gellu DORIAN

Despre presa botoșăneană de ieri și de azi

Când e vorba de o tradiție oarecare în arealul Botoșanilor, în mai toate domeniile ce țin de educație, implicit cultură, presă, jurnalism, acestea fac „apanajul ocazional” al celor care au preocupări fie statistice, fie de evidență constatativă, în a marca importanța orașului din Țara de Sus în rândul localităților importante care chiar au însemnat ceva în cultura acestei țări.

Presa botoșăneană, despre care sau asupra căreia nu mi-am alocat o atenție aparte, a fost una ce a ființat aici de prin prima jumătate a secolului XIX, de la foile de pripas și mercuriale la ziare cu program editorial definit. Poate cel mai aplicat în presa culturală, cu profil de magazin, în acele vremuri să fi fost, la începuturi, Scipione Bădescu, în ziarele sau revistele căruia a publicat și Eminescu (se știe părerea acestuia despre literatura ce se făcea la Botoșani, în comparație cu pastrama și covrigii de Botoșani!). Nu este în intenția mea să fac o analiză documentară a fenomenului, ci doar să-mi exprim câteva opinii față de un parcurs și așa cu destul de multe sincope față de alte regiuni culturale intense ale țării, în care presa de orice profil a înscris capitole importante în istoria genului.

După tot felul de foi și „ziare” scoase pe piață de diverse mofturi și necesități de manifestare în domeniu, la un moment dat, în perioada interbelică, existau la Botoșani peste 40 de publicații, de la cele de informații și opinii la cele culturale, mai toate efemere sau mofturi ale unor familii înstărite, cu vagi pretenții intelectuale. Urme prea mari nu au lăsat în istoria culturală a orașului, așa cum să zicem că a lăsat Prințul Roșu, Callimachi, un urmaș de fanariot, în jurul căruia, așa cum era moda, se adunau cei cu ideologii de împrumut, progresiste pasămite, cum ar fi cele marxiste sau mai târziu bolșevice. Și așa ziarele ce apăreau în ilegalitate la Botoșani, părinții vestitului „Clopotul”, ziarele „Raza”, „Horia”, „Cloșca” și „Crișan” și alte sporadice gazetărești cu sediul pe Strada Muzicanților, în apropiere, pe Blăna-rii lui Tudorel Copistul, grămatic de secol XVIII, care a copiat *Irodotel de la Coșula*, încredințat de un boier de prin Vaslui, fac profilul unei tradiții perdante a presei locale. În timp ce presa culturală, cu profil de magazin, se pierde în diverse titluri care, nici ele, nu au avut viață prea lungă, și nici nu au lăsat urme serioase în istoria locului, cum, să zicem, a lăsat celebra revistă „Unu”, înființată de Sașa Pană la Dorohoi, chiar dacă a apărut doar un singur număr.

După cel de-Al Doilea Război Mondial, când comuniștii au răsturnat situația la alegerile din 1947 și au schimbat regimul dintr-unul democratic în altul totalitar de influență bolșevică, nu s-a mai pus problema apariției la Botoșani a vreunei reviste. Asta până în ianuarie 1983, când, printr-o stratagemă a lui Lucian Valea și a lui Gheorghe Jauca, a luat ființă la Botoșani revista „*Caiete botoșănene*”, care a apărut timp de opt ani în patru pagini în corul revistei „*Ateneu*” din Bacău, unde era redactor Sergiu Adam, care a găzduit curajos acest supliment realizat întru totul la Botoșani. Din această revistă s-a născut actuala revistă „*Hyperion*”, care este, astfel, în al treizeci și nouălea an de apariție, fiind cea mai longevivă revistă din istoria presei culturale botoșănene. Dar înaintea revistei „*Caiete botoșăne*”, a apărut în cinci numere publicația culturală „*Amfitrion*”, editată de Biblioteca Județeană „*Mihai Eminescu*”, în perioada 1981-1983. A existat și un samizdat, „*Nord*”, scos în mare taină la un gheștender, pe care-l manevram eu la aceeași instituție, Biblioteca Județeană „*Mihai Eminescu*”, la care lucram.

În decembrie 1989, „*Clopotul*”, care în anii '70 scotea săptămânal două pagini literar-artistic de calitate, cu colaboratori prestigioși din întreaga țară, a devenit pentru un număr „*Clopotul poporului*”, apoi s-a transformat în „*Gazeta de Botoșani*”. Asta la nivel de presă cotidiană. Hebdomadare au apărut imediat: „*Atitudinea*”, cea mai reformatoare ca poziție în cadrul noilor schimbări, dar cu viață scurtă. Apoi cu viață și mai scurtă, „*Foto-reporter*”, „*După Babel*”, ca mai târziu să apară, cu un format mare, „*Curierul de Botoșani*”, cu viață scurtă, din păcate, și el, sau suplimente ale unor publicații naționale, cum ar fi „*Jurnalul de Botoșani*”, acum un simulacru online, cu răfuiele personale ale redactorului șef, fără nicio miză, ori ziare regionale, cu pagini dedicate Botoșanilor, „*Evenimentul de Iași*” sau „*Informatorul Moldovei*”. Iar din 1995, mi se pare, „*Monitorul de Botoșani*”, cotidian consecvent, totuși inconstant în orientare, care, în realitate, a scos de pe piață celelalte publicații, printre care „*Gazeta de Botoșani*”, care avea în componență pe mai

toți ziariștii profesioniști ai vechiului cotidian comunist „*Clopotul*”. Unii ziariști de la fostul oficios și-au făcut și ei la rândul lor, când au rămas fără loc de muncă, propriul ziar: Train Apetrei, Vasile Timofciuc sau Elena Condrei, ale căror titluri nici nu le mai țin minte, atât de importante au fost în contextul istoriei recente. La astea se poate adăuga „*Gazeta creștină*”, mult timp coordonată de un fost ziarist de la „*Clopotul*”, Radu Căjvăneanu. Mai toate publicații terne, cu suflu restrâns, trăind din publicități sau mici afaceri electorale – rețeta cea mai consistentă în ingrediente de acest tip având-o, evident, „*Monitorul de Botoșani*”.

Dacă unele publicații de după 1990 au fost coordonate sau gândite de ziariști profesioniști, unii expirați, alții lehamesiți de fosta lor îndatorire de partid, orientându-se spre funcții politice sau administrative, altele, cum ar fi „*Monitorul de Botoșani*” sau „*Jurnalul de Botoșani și Dorohoi*”, au în coordonare „ziariști” proveniți din alte profesii, după metoda națională, înși ale căror profesii nu mai erau convenabile, productive, în economia de piață, orientându-se spre jurnalism, ce părea a deschide punți spre zona de influență și aducătoare de venituri babane peste noapte. Prin urmare, la această oră, în afară de „*Botoșăneanul*”, ziar online, care este coordonat de un jurnalist profesionist, toate celelalte publicații, fie pe suport de hârtie, fie online, sunt conduse sau au în componența redacțională „jurnaliști” reorientați profesional, cei mai mulți fără licențe în domeniu. Dar asta pare a fi o modă în presa din provincie, mai puțin în cea din București sau din marile orașe, unde nu poți lucra în presă dacă nu ești calificat. De aici și lipsa deontologiei profesionale în presa din provincie, implicit și în cea din Botoșani.

Îmi este și greu să enumăr acum toate ziarele pe suport electronic care apar la Botoșani, sunt destul de multe și pe același calapod. Ceea ce pot constata e faptul că unii așa-ziși jurnaliști, care s-au reorientat spre unele administrații locale, au devenit fie consilieri personali ai primarilor, ai președinților de Consiliu Județean, fie „polițiști” locali, în așa fel încât rezultatele priceperii lor de sondare în mase și influențare-manipulare se văd în rezultatele de la alegeri – mai peste tot pe unde au fost astfel de consilieri, primarii au pierdut la recentele alegeri.

Au mai existat, desigur, și alte forme de presă, tip magazin, cu apariții sporadice, fără ISSN-ul, care să le fi înregistrat cu act de naștere și existență.

Am lăsat la urmă presa culturală din Botoșani. Și aici au fost după 1990 câteva publicații care au dispărut așa cum au apărut, unele dorind să repună în circulație titluri de reviste renumite din perioada interbelică, altele inventive și frumos colorate, însă dispărând la fel ca libelulele de pe oglinda unui bulhac; ori, așa cum se știe, o alta, revista „*Luceafărul*”, revistă de tradiție a Uniunii Scriitorilor din România, cu o istorie de necontestat în istoria literaturii române (an de înființare 1904), a devenit proprietate prin „patent înregistrat” sub o siglă generală la OSIM a unei societăți comerciale sau asociații culturale botoșănene, care a dus-o în derizoriu, la un nivel amatoristic jalnic, cu apariție sporadică online.

Din toată istoria presei culturale botoșănene, cea mai longevivă, aflată în al 39-lea an de apariție fără întrerupere, este revista de cultură „*Hyperion*”, prima revistă botoșăneană ce apare sub egida Uniunii Scriitorilor din România, cu un profil cultural de reală instituție de cultură, cu mic sprijin pentru tipar de la administrația județeană prin Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „*Mihai Eminescu*”. Revista „*Hyperion*” (asta până în decembrie anul trecut!) a preluat în decembrie 1989 activitatea suplimentului literar „*Caiete botoșănene*”, apărut în 1982 la Botoșani, în corul revistei „*Ateneu*” din Bacău, timp de 8 ani, adică 84 de numere. Atunci, în decembrie 1989, și-a schimbat numele în „*Hyperion*”, alternând un timp ca apariție și denumire, cu apariții săptămânale, ca supliment al „*Gazetei de Botoșani*”, iar apoi cu apariții trimestriale sau lunare în cumul de trei numere trimestrial, așa cum apare și în prezent. Este, astfel, o instituție recunoscută pe plan național, care face cinste orașului și județului, însă mai puțin apreciată pe plan local, dar aici orice revistă de cultură din țară are ecou foarte redus, deși tradiția culturală a acestui loc, mereu invocată, ar trebui să atragă ca un magnet orice act cultural de marcă.

Liviu ANTONESEI

O carte de învățătură

După cum spune vorba veche și înțeleaptă, prietenul bun la nevoie se cunoaște. Mi-a confirmat-o recent Mircea Gheorghe, prozatorul și eseistul bucureștean stabilit acum aproape treizeci de ani în Canada, de unde însă ne trimite ba un roman, ba o carte de poezii, ba una de eseuri. Acum ceva vreme, când mă plângeam de starea de atunci – acum se mai ameliorează – a vederii mele, care mă adusesese în imposibilitatea de a mai citi fără lupă cărți tipărite, mi-a făcut o sugestie extrem de bună – să-mi procur cărțile în format *pdf* și cu ajutorul unui program pe care mi l-a indicat, *The*

Calibre, să le transform în *epub*. Așa am făcut și am constatat că eu, fanul cărților pe hârtie, risc să mă îndrăgostesc de noua manieră de lectură. Și pe bună dreptate, am trecut pagina electronică pe fond negru, literele apar scrise cu un alb-gălbui și le pot mări după dorință, am ajuns să pot citi și fără ochelari, ceea ce nu s-a mai întâmplat în ultimii vreo zece ani.

Odată acomodat cu noua manieră de lectură, mi-am spus că, la prietenie, se răspunde tot cu prietenie, așa că prima carte citită așa a fost *Bucuriile și capcanele lecturii* (Ideea Europeană, 2020), da, o carte de Mircea Gheorghe, pe care o aveam, în format *pdf* de câteva luni. Pe vremea aceea însă, pentru că altele erau condițiile oculare, mă gândeam să-mi procur un exemplar pe hârtie. Bun, am citit-o acum electronic și n-am simțit nicio pierdere! De altfel, ca și autorul acestei fermecătoare cărți, și eu cred că suportul pe care este așezată o carte este indiferent, tot carte este și săpată în piatră, scrijelită pe plăcuțe de argilă arsă, desenată pe piei de animale, pe papirus, tipărită pe hârtie sau cu pixeli în spațiul virtual. În fapt, cartea de hârtie e recentă și acoperă o foarte mică parte din istoria universală a cărților.

Această carte, repet „de învățătură”, o minunată carte de învățătură a lecturii, este alcătuită din mici capitole, care pot fi publicate și citite și ca eseuri independente, tratând despre istoria cărții, avantajele și bucuriile pe care le provoacă lectura acestora, în general recunoscute de toată lumea, dar și despre primejdiiile acestora, despre care se vorbește mai parcimonios. Mai tratează și despre relația autor-cititor prin mijlocirea cărții, despre cea dintre cuvânt și imagine etc. Cum spuneam, capitolele pot fi citite și ca eseuri separate, dar ar fi păcat, pentru că abia întregul, cu multiplele sale fațete care construiesc un poliedru, este extrem de pasionant. Sigur este o carte scrisă de un erudit, nici nu e de mirare la un autor care aproape toată viața activă a fost în slujba bibliotecilor, în țară și în Canada, în biblioteci publice și private. Tocmai de aceea, un mare merit al său este că erudiția e naturală și neostentativă, nu urmărește să epateze pe cei mai puțin culti, ci doar să sublinieze, să accentueze propriile sale afirmații, teze, concluzii.

Într-unul din mesajele schimbate pe când mă iniția în programul acela de convertire, Mircea Gheorghe ținea să mă avertizeze: „Țin să-ți atrag atenția că nu faci parte din categoria căreia se adresează o carte de felul acesta. M-am gândit la tineri și, mai ales, la tinerii inteligenți, curioși, dependenți de lumea gadgeturilor de azi, dar care nu-și dau seama că ele fac parte dintr-o tradiție, o continuă”. Vreau să-l asigur pe Mircea că prevenirea lui nu are țință în ce mă privește. Mai cred că tocmai cititorii mai experimentați, așa ca mine, se vor bucura cel mai mult de această carte, o vor savura cu deliciu infinit mai mari decât cei mai slabi la lectură! Pe de altă parte, sunt convins că, dacă aceștia vor citi cartea lui Mircea Gheorghe, au șanse să devină niște cititori pasionați, ceea ce înseamnă că autorul și-a atins scopul, și-a urmat cum se cuvine intenția auctorială!

Îi mulțumesc autorului pentru această carte, dar și pentru gândul bun de a mă înzestra cu instrumentul necesar lecturii, în aceste vremuri mai puțin prietenoase cu mine decât altele, care sper să se reîntoarcă grabnic!

Aprilie 2021, în Iași

Gabriela Adameșteanu și „literatura feminină” (II)

Prozatoarea, „confiscată” vreme de 13 ani, într-o perioadă „foarte aglomerată”, la revista 22, plecase, mental, din literatură, cum se confesa în Anii romantici. Vechea abulie, „sa-șul de literatură” s-au convertit în energie investită; în fine, apăruse cauza! Ca urgență (istorică și isterică), frisonând și polarizând nația, ideea inedită a libertății presei a împins-o spre jurnalism, odată cu Marea Schimbare. A făcut-o din speranță, nu din disperare; nu era bună pentru emigrare, nu avea vocație de editor, nu se putea desprinde de „nebulia de acasă”. A părăsit o profesiune a singurătății, ignorând, aflăm, sfatul lui Z. Ornea, pentru a îmbrățișa managementul de presă, scufundându-se, fără experiență de „șefă”, în agitata viață politică, gustând spectacolul vitezist al evenimentelor, macerând atâtea iluzii. O activitate cronofagă, ocupată fiind cu salarii, difuzare, conflicte de presă, procese etc. Plus maniheismul furibund al acelor ani. Slujind ideea de schimbare, acaparată de publicistica angajată, Gabriela Adameșteanu revizitează, în Anii romantici, propriu-i trecut recent și produce un onest documentar beletrizat. Sunt, de fapt, sublinia Carmen Mușat, „două narațiuni la fel de puternice” acolo, adunând „amintiri și gânduri”. Pe de o parte, stagiul la Iowa University, la invitația IWP (rezidența literară Mayflower), pe unde s-au mai perindat scriitori români, pe de altă parte, convulsiile „anilor de balans” ai României postdecembriste, cerând implicare, activism civic și, din păcate, și radicalism simplificator. Or, „ficțiunea mea”, căzând în timp, interoghează memoria și intervine corectiv, cu grija nuanțării. Trecutul este evaluat și asumat cu sinceritate. Detașată, Gabriela Adameșteanu depune mărturie, refuzând viziunile în alb / negru. Ordinea e, firește, subiectivă, de la povestea Adameștilor la excursul anamnetic al propriului accident maramureșean (1991), văzut „ca experiență”, înregistrând, într-o vreme care mutase, regretabil, polarizarea „din politică în cultură”, bălăile ideologice, involburând frontul scriitoricesc. Dar scriitoarea, sub presiunea provizoratului, prinde atmosfera epocii, nu anecdoticul ei cancanier; cu evocări, ezitări, oscilări, frustrări, inconstanțe, goluri, într-o ramificație bogată, identificând stimulii declanșatori, dar și pragurile, acele „falii de trecere”, cum s-a observat. Greu de găsit un adevăr al anilor romantici, va conchide Gabriela Adameșteanu, slalomând printre entuziasme, indignări, deziluzii. Și încercând / reușind să înțeleagă și să nuanțeze / să relativizeze, părăsind etichetologia, „ebrietatea libertății” și logica de front, cu atâtea inutile acuze și violențe. Un volum autobiografic, până la urmă, prozatoarea traversând două epoci, fie în chip de memorialistă, fie ca analistă „la rece”, scanând reflexiv puzderia de întâmplări. O carte a împăcării, putem zice, cu sine, în primul rând, refuzându-și „visări inutile”. Astfel, s-a regăsit, revenind la masa de scris; or, gazetarul, prins de „beție imaginativă”, răvnește independența într-o lume liberă. După momentul rupturii, cele două identități, aparent învrăbite, oricum concurențiale, au acceptat pacificarea, printr-un spectaculos come-back, prozatoarea regăsind „ambiguitatea sceptică și consolatoare a literaturii”.

Deși cu dosar „încărcat”, nimerise, șovăind, în viața editorială (lector la Editura Politică, la Departamentul de Dicționare Enciclopedice, post pe care, totuși, nu și-a permis să-l refuze și, din 1985, la Cartea Românească). Prilej de a discuta, din perspectiva fostului editor, despre cărțile „cu probleme”, despre riscurile asumate, despre rezistența prin cultură, ca subterfugiu împins, de unii, „la marginea imposturii” sau despre „conexiunile” în străinătate. O face fără autoglorificări, evidențiind schizofrenia editorială, ca autor cenzurat, și, totodată, „complice” cu cenzura, ea însăși capricioasă, fluctuantă, dispusă la negocieri, alternând deschiderile cu perioadele de îngheț, strângând „șurubul” ideologic. Readucând în memorie strategemele salvatoare: câte o prefață-scut, jocul intervențiilor, smulgerea unui aviz prin intrarea la „foruri”, tratativele stresante și tergiversările; sau, inevitabil, sancțiunile, uneori „plătind” doar editorii: cazul, celebru, al Antologiei lui N. Manolescu (1968), pentru care au fost debarcați Ion Bănuță, parașutat la Albina și M. Șora.

Obsesia politicii, un volum de interviuri (Clavis, 1995), a urmărit-o însă. Ca dovadă, Întâlnirea (2003, 2007), inițial nuvelă, expedit de N. Manolescu ca „roman ratat”, pune în discuție condiția exilatului, lungă vreme o temă interzisă. Roman-experiment, reluat, rescris, cu accente textualiste în prima variantă, repudiate („nu mi se potrivea”, se explica autoarea), pornește de la o idee „vândută” de Mihai Botez și nu este, sublinia Gabriela Adameșteanu, povestea unchiului Dinu, destărat, marele arheolog italian. Tras deja în cinci ediții (cea definitivă, în 2013, la Polirom), romanul dezvăluie, prin incursiuni în trecut, adâncind condiția exilatului,

societatea românească prin „ricoseu”: cu replicile tăioase ale Christei, numind un „tărâm sălbatic” al oamenilor de Dincolo și identitatea reinventată a transfugului Traian Manu, universitarul constatând că „e boală grea să nu mai știi cine ești”. Ai lui nu-l recunosc și, balansând coșmarească între memorie și uitare (simbolistica oglinzilor acoperite), romanul narează, cu înnoiri compoziționale, de strategie narativă, semnalate de Carmen Mușat, mizând pe structura poematică, o serie de întâlniri ratate, confirmând sancțiunea soției: doar „în mintea ta” s-ar mai păstra relicvele acelor vremuri, topind, în istorii contrastante, vise și amintiri. S-a spus că Traian Manu ar fi un Ulise, cu „mentalitate de ostatec”, ideea lui Eliade modelând epica (cf. Cezar Gheorghe). Tradus în SUA (The Encounter), a iscat comentarii în The Irish Times, Eillen Battersby notând că acest fragmentarism (controlat) impune „imaginea oglinzilor sparte”. Să observăm, în treacăt, că interesul pentru traduceri a apărut tardiv, ca „impuls întârziat” în cariera Gabrielei Adameșteanu, dar prozatoarea are parte de succese importante, dovedind, iarăși paradoxal, că, în pofida aparențelor, știe să-și gospodărească opera. Oricum, interesul pentru lumea exilului, văzut de Matei Călinescu, fie o „artă”, fie o „altă formă de sinucidere”, promitea explorări viitoare. Cu acea acuitate senzorială proprie Gabrielei Adameșteanu, marca exilului, ca experiență traumatică, achitând prețul duplicității rămânea un filon de cercetat. Ceea ce va dovedi Fontana di Trevi (2018), întregind un proiect epic.

Și el fragmentarizat, Provizorat, deși continua Drumul egal al fiecărei zile, rămâne cel mai vechi proiect românesc. Ne reîntâlnim cu Letiția Branea, vulnerabilă, timidă, „adormită”, păstrând un aer de năuceală, acum căsătorită cu universitarul Petru, un soț absent, abuziv, violent, afișând o indifferență ocrotitoare, marcat de o vizibilă înstrăinare. Totuși, „rece și calculată” în ochii lui Petru, blocat, prin „dosarul cu pete” al Letiției, în postul de lector. „O familie de belea”,

lat și de figuri reale (precum Dumitru Popescu, „un lup tânăr, arrogant și periculos”), cu infuzie de stagiari-tehnocrați, se desfășoară războaie (Titus Marga vs Eleonora Oprea), „funcționează” cupluri clandestine (Letiția / Sorin, de pildă), gustând bucurii efemere, false, sub tirania provizoratului. Ca strateg secretos, „intoxicat cu aburii politicii”, oferindu-i, pe ton profesoral, lecții de istorie în pat, Sorin îi pare Letiției ba „cel mai interesant bărbat din instituție”, carierist, educat de noul regim, ba un „geamăn misterios”, singurul sprijin într-o lume străină, înlocuitor de preot, de terapeut, de familie, lăsând impresia de viață intensă. Dragostea lor adulterină, căutând „lăcomia trupurilor disperate și singurătatea fiecăruia”, are drept liant anxietatea, mașinăria infernală a duplicității, Letiția „alegând” amintirile convenabile, fără a ști care este Sorin „cel adevărat”. Rămâne scrisul, ca șansă de a rezista într-o lume ostilă, îmbogățindu-i viața. Chinul reciproc de acasă, anunțând sfârșitul mariajului (toxic) cu un soț fugar, cu un Sorin amănând gesturile decisive o pun pe Letiția „în fața falimentului”: pierderea încrederii. Colectând istorii secrete (cunoscute), bine construit, Provizorat dovedește calitățile de observator (social) ale Gabrielei Adameșteanu și, cu deosebire, percepția corporalității (viața interioară). Sanda Cordoș avea dreptate: romanul, „remarcabil”, este, până la urmă, biografia unui sentiment, „taina erotică”, în haloul ambiguității, incertitudinii, anonimizării etc. devenind un secret politic, „plutitoare” Lety scufundându-se – protector – într-o viață provizorie, prelungită indefinit. O continuare românească părea inevitabilă. Ca document social (parțial), fotografiind România ceașistă a anilor '70, Provizorat-ul, „mereu amănat”, confirmă, pe de o parte, negraba prozatoarei (față de atâtea industrioși) și, pe de altă parte, potențialul Letiției (ca personaj), încarnând, printr-o autoscopie nemiloasă, teama de eșec și irosire. Prima Letiție, fără legătură cu Laetiția Adameșteanu, preciza ferm autoarea (invocând verișoara „prezentă frecvent în mintea ei”), purta o vină neînțeleasă („forma gelatinoasă a fricii”), întreținută de bubele ereditare; cum Vica Delcă, „epuizată”, și-a încheiat misiunea, aveam motive să credem că povestea Letiției, cândva doar „virtual problematică”, va continua...

Roman-concluzie, Fontana di Trevi, deși părelnic autonom la lectură, ne prilejuiește o reîntâlnire (recapitulativă) cu Letiția Branea, venind „de-afară” („babă din diaspora”), neputând uita trecutul traumatizant (episodul avortului, spaima, deruta, marginalizarea, depresia, urmând a se descurca singură după evadarea lui Petru în Occident). Acum, altă persoană, rece, calculată, bătrâna doamnă de la Neuvy, emigrată de trei decenii, nu se poate elibera de „memoria pământului” și își oferă dese reveniri în țară, sub pretextul recuperării unei moșteniri „grase” a fraților Branea, cărora le-a dus „în cărcă” păcatele. Și a unei recidive românești. Kinetoterapeut în „a doua viață”, alături de un soț handicapat, cărcotaș, sceptic, colțos la bătrânețe, trecut pe la „Europa liberă”, Lety, om „liber”, incapabil de a se desprinde de propriu-i trecut, acuzând o săcăitoare mal du pays, ea, fosta scriitoare, este marea personaj al trilogiei, dorind să afle, în eternul ei provizorat, ce-a trăit cu adevărat. Cu o iubire „toxică”, Sorin oferindu-i doar „o singurărate învinsă câteva ceasuri”, cu o viață ascunsă și un soț transfug, surghiunită la Depozitul de carte, va părăsi țara. Desele reînțoarceri (după Revoluție), cu protagoniști gravitând în jurul ei, îi îngăduie Gabrielei Adameșteanu, cu deosebire, incursiuni în istoria recentă, fără a părăsi acuitatea analizei pe tema feminității, adevărate pagini clinice privind suferințele trupului: de la frau Poldi, ruinată de bătrânețe la ambițioasa Claudia, cu dor de ducă, vânaș de burse în era „globalizațiilor” (alt provizorat), răpusă de un cancer. Reconstituind destine (cazul Morarilor, oameni temători, implicați în Forumul Civic), cu atâtea vieți împletite, pendulând între marea Istorie (marasm politic), și „istoria” privată, cu ale ei dileme etice, împacând trecutul cu prezentul, acceptându-l prin repetate retrageri, Lety privește cu aceeași incertitudine viitorul; adică „rezerva de bătrânețe”. Ca roman al memoriei, cum nota Bogdan Crețu, Fontana di Trevi se așează temeinic în siajul obsesiilor prozatoarei, „în acord” cu întreaga operă.

Întâmpinată cu atenție prietenoasă la start, devenind un nume prestigios, chiar supralicitat, după Marian Popa, scriitoare populară, tradusă masiv, Gabriela Adameșteanu a ținut în circulație numele familiei, satisfăcând o veche „obsesie grandomană”. Deslușim aici, cu toată autoironia, o notă orgolioasă, îndreptățită, în fond. Ca și vrea de a scrie „ca un bărbat”, refuzând ghetoul sexului (prizonieratul condiției feminine, cum scria, la debut, Nicolae Manolescu), în care Gabriela Adameșteanu, cea care nu voise „a fi scriitoare”, vede adevăratul test valoric.

constată Petru Arcan, lucrând la teză și respectând, grijuliu, „regula calendarului”, pentru a nu risca o nedorită sarcină a „trupului trădător”; dar cu umbra celeilalte (Manuela, o „artistă a bagajelor”, exilată). Personaj captivant, Letiția, ca eroină autoficțională (cf. Dan Cristea), duce, însă, o viață dublă. Are o relație provizorie cu Sorin, un puști carierist, un adolescent întârziat, tandru și grăbit, poposind în sordida garsonieră a burlacului Florinel; este, în ochii lui Sorin, „o făptură aeriană”, lunatică, acuzând teama de sarcină; are, în plus, „fumuri de autoare” și visuri literare, pătrunzând – ca tânără speranță (Letiția Arcașu) – în „șerpăria lumii literare”, amenințând loja tinerei generații. Dar Letiția, trăind sub semnul improvizăției, „plutind”, nu știe ce vrea, speră ca lucrurile „să se rezolve de la sine”. Cu obsesia dosarului prost, cu acel caiet ascuns (sub saltea) – veritabil confesor, reticentă, cu silă de minciuni, păstrează această „prietenie ambiguă” cu Sorin Olaru, un „dalmățian” pasionat de politică. Reductiv, s-a spus că Provizorat ar dezbate, pe un fundal istoric eclipsat, tematica feminină a adulterului. Romanul, interesat și de tema legionară, aduce, pe axa adulterului în comunism, în notații sarcastice, un peisaj invadat de cenușii, acuzând golul, lipsa de sens, dar și universul apăsător al Clădirii (locul de muncă al celor doi) ca un câmp de luptă, pentru putere și influență, adevărat „război civil” în instituție. Proiectul Tratatului exhaustiv al României, „o enciclopedie primejdioasă”, în ochii lui Harry Fischer-cărturarul, trimisă la Foruri, o ține pe Norica „pe jar”: o „epopee culturală”, cu erori ideologice, dată la topit, în timp ce zvonurile restructurării permanentizează nesiguranța în Clădire (Casa Scânteii, evident).

Căpitanul în civil Vistig, în pragul pensiei, speră în relansarea carierei în timp ce un „cameleon stalinist”, marele protector, Paul Lucaci / Pașenka va fi, în fine, marginalizat. Ca și vechiul cadrist Vitea Gallocik. În acest climat, popu-

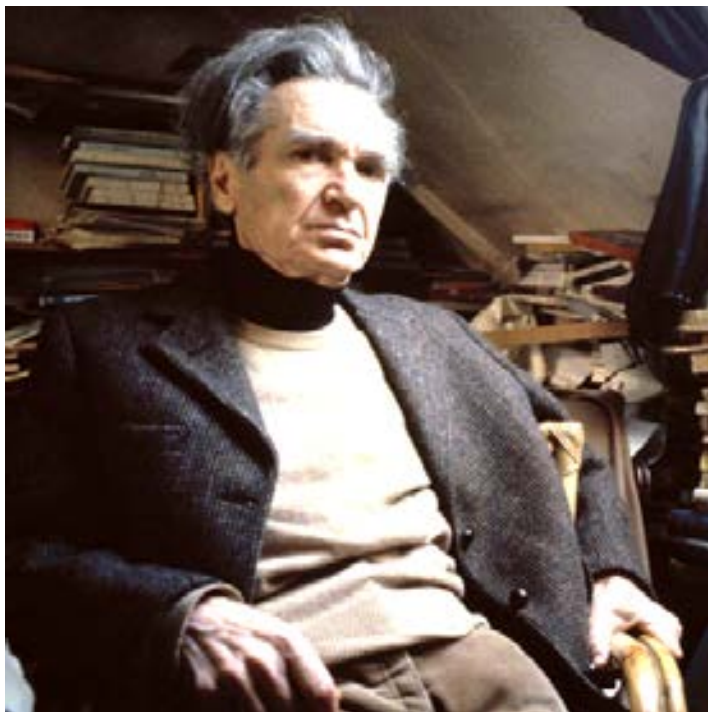

Daniel CORBU portrete critice

Cioran

Bibliile nihilismului sau Filosoful de la capătul frângerii

Considerat astăzi unul dintre marii filosofi ai nihilismului, dintre marii esești al secolului douăzeci, un mare stilist și unul dintre cei mai importanți gânditori ai modernității, Emil Cioran a pornit încă de la început, asemenea lui Flaubert, împotriva locului comun. Dacă cel dintâi a avut geniala idee de a strânge toate locurile comune într-un „*Dictionar de idei primite de-a gata*”, Cioran are o revoltă funciară, detectabilă în fiecare rând scris, în fața a tot ceea ce e loc comun. Gândire cu adevărat modernă, Cioran dezice modul de gândire liniar cu care ne obișnuiseră un Seneca, Montesquieu, un Montaigne sau chiar Gide. Acționând *à rebours* (e ușor de observat că și-a făcut o tehnică din acest „în răspăr”), el este mereu pe picior de război cu sine, cu lumea și ideile. Astfel, pe acest socratic dezabuzat și atroce, apostol al unui nihilism agresiv care încearcă să pună lucrurile la punct, nu ți-l închipui decât mergând pe dunga prăpastiei. Amăgire, amărăciune, disperare, totul în interiorul unui fast stilistic original care dă un farmec aparte filosofiei sale lirice, apărută în plină epocă de cinism.

În *Schimbarea la față a României* (1936), Emil Cioran spunea despre Eminescu: „Suntem prea obligați față de geniul lui și față de tulburarea pe care ne-a vărsat-o în suflet. Ce a căutat pe aici acel pe care și un Buddha ar fi gelos?” Prin urmare, și pentru filosoful Cioran, Mihai Eminescu este modelul în absolut de gândire?! Să nu ignorăm în acest sens o surprinzătoare frază dintr-o scrisoare trimisă fratelui său Aurel Cioran și datată 24 martie 1975: „... într-un anume sens eu descind din *Rugăciunea unui dac*, al cărei ton violent, rostit ca un blestem și nu ca o iertare, mi-a plăcut întotdeauna”. Aceste cuvinte. Și altele! Când Emil Cioran a spus, în 1990, „Eminescu este sursa României. România poate să facă toate prostiile și Eminescu le compensează”, m-am liniștit. Spiritul românismului, cel profund, nu cel exhibiționist și ludic al unor Tristan Tzara, Braun, Roll sau Gherasim Luca, suprarealiști, privitorii deasupra, era în buna sa regulă: a unui determinism specific românesc. Cioran nu este un sistem filosofic (după Hegel se pare că nu mai sunt la modă sistemele!), este un stil și un ton inconfundabil.

Primit cu reticențe la început în Franța, Cioran este astăzi tradus aproape în toate limbile Europei, studenții îl citează și-i poartă cărțile în buzunare ca pe biblii ale modernității. *Syllogismes de l'amertume*, *Histoire et utopie*, *La tentation d'exister*, *La chute dans le temps*, *De l'inconvenient d'être né*, *Exercices d'admiration* sunt cărți ale amărăciunii, disperării și inconvinențelor de-a exista, scrise de cel pe care l-am numit în mai multe rânduri *filosoful de la capătul frângerii*.

În ultimii ani de viață, Cioran a ieșit din claustrarea sa de călugăr benedictin sau budhist, a acordat interviuri, a apărut la televiziune. Grea povară trebuie să fi fost gloria pentru un astfel de om născut cu vocația singurătății. Și, parafrazând ceea ce însuși spunea evocându-l pe Borges în *Exercices d'admiration*, spun și eu că mă simt stingherit să vorbesc despre românul Cioran (împrumutat de noi culturii franceze), acum, când îl sărbătorim până și universitățile.

Remus Valeriu GIORGIONI

„Generația în pulbere”

(însă pulberea de aur era...)*

Despre gruparea de la *Criterion* – spuma și crema scriitorimii și intelectualității interbelice – „istețul” Zaharia Stancu s-a exprimat ca despre o generație „în pulbere”, spulberată. E drept că o bună parte din ea (cea care conține nume mari: Mircea Eliade, Emil Cioran, Constantin Noica, Mircea Vulcănescu, Eugen Ionescu, Vințilă Horia, Petru Comarnescu) a fost spulberată, într-un fel sau altul, de vântul istoriei: exil, închisoare, moarte... Cu toate astea – după spusele profesorului Petru Ursache – vorbim despre „o generație devenită, cu vremea și deasupra vremii (s.n.) asemenea unei *pulberi de aur*. Este adevărat, a fost împrăștiată *năprasnic* (cuvânt slav) în toate zările, fără a fi și învinsă” (p.129). Cartea în discuție – care se bucură de-o prefață a Magdei Ursache și o postfață semnată de Lucia Negoită – este cea de-a zecea din seria ETNO, deschisă special pentru Petru Ursache de editura Eikon, care și-a propus să editeze operele complete ale Profesorului ieșean. Are patru capitole: I. Repere absolute, II. Pulberea de aur, III. Basilica-Biserica și IV. Terra – țară – țăran.

Ceata lui „Creangă”...

...Se intitulează unul din subcapitolele Reperele absolute. Și care este aceasta, se știe de toată lumea (întrebat, orice elev din vremea mea ar fi turuit nestăvilit: Eminescu – Creangă – Caragiale – Slavici!). Prima parte a capitolului I se ocupă de reperul absolut Eminescu, Totdeauna Eminescu (subcapitol). După *Doina și iar Doina*, mai întâlnim în cuprins Starea chentotică a geniului, Ficțiuni thanatice la Eminescu. În continuare, Profesorul se ocupă de „Nepoții lui Grama” – „galaxia Grama” -, detractorii lui Eminescu, care au urmași în contemporaneitate. „Eram elev intern la Liceul Național din Iași - își începe pledoaria pentru eminesciana *Doina* Petru Ursache - în 1948...” Era pe vremea când România se mai scria cu î din i, la recomandarea lui Al. Graur. Vremea când „În Europa, fericirea începe la Viena”, cum afirmă Cioran. „Doină, doină cântec dulce” – *Doina* lui Eminescu: „De la Nistru pân-la Tisa/ Tot român plânsu-mis-a” – reprezintă „cea mai categorică evanghelie politică a românismului”, cum zis-a *naționalistul* Goga.

Iată apoi, tot din primul capitol, câteva Pretexte pentru evocarea lui Creangă. Numit de unii „scriitor popular” (Savin Bratu), de alții „inegalabilul Creangă”, marele nostru povestitor face parte din „Ceata genială a celor trei ostași ai limbii române” (P.U. - p.115). Dar tot în *ceată* se mai includ și cititorii lui fideli, critici, cercetători sau pur și simplu degustători de literatură cu mare farmec.

Manifestul crinului alb. Noul barbar

„Seriile de conferințe desfășurate la sala Dales – București de către membrii grupării *Criterion* au provocat serioase frisoane și chiar seisme în cugetarea vremii” (p.128). Aceștia „începeau să intre în legendă, nu să coboare în pulbere” (p.138: așadar *o urcare*, iar nu o coborâre). Profesorul Ursache analizează cu aplicație și aplomb „gardismul” lui Eliade, în balanță cu celelalte aderări ale criterioniștilor. Vine cu dovezi din presa vremii, cum că numele lui Eliade nu apare pe vreo adeziune și nici semnătura lui în presa gardistă, sau în cele numite „căruțele” (reviste românești din Diaspora). O carte dreaptă pentru Eliade (- subtitlu, cap. II) este: Gabriel Stănescu, *Mircea Eliade. Odissea omului modern în drum spre Itaca*, apărută în 2009, cu o prefață de un alt eliadist devotat, Mircea Handoca. Scriptele dovedesc că Eliade a manifestat în tinerețe doar o vagă simpatie cu fondul etnic-religios (ortodoxist) al Legiunii și s-a dezis categoric de exa-

cerbările ei criminale de mai târziu.

În continuare, Profesorul se ocupă de acel **nu** categoric, afirmat de Ionescu printr-o carte de „scandal” (trezitoare de conștiințe) în epocă. Și de Emil Cioran printr-o atitudine etern „negativistă” = sceptică. Prin aproape toate cărțile sale, locatarul mansardei din rue d'Odeon se transformă în scepticul de serviciu al literaturii filosofice (mai târziu se va vorbi despre „scepticul mântuit”). „A te elibera”, în accepțiune nietzscheiano-cioraniană, însemna a te scutura de creștinismul văzut ca o „morală a sclavilor”; de orice subordonare față de Autoritate. Profesorul Ursache abordează două „căderi”: cioraniana *Cădere în timp* și „căderea în materie” (R. Guénon); ar mai fi *Căderea în lume*, romanul lui C-tin Țoiu, care nu este străin de celelalte două, ba chiar se pretează unei abordări politico-filosofice, privind comunismul vs. legionarism).

Petru Ursache spune despre Cioran că „singuraticul din Paris și printre filosofi era convins că orice nume venerat în istorie sfârșește prin a fi atins de *trauma morală* a „căderii în timp” (p.139). La pagina 142 a cărții, P.U. tratează despre articolul scandalos de edificator – „de netă atitudine” față de excese Mișcării - al lui Eliade (*Noul barbar*), și care vorbește prin însuși titlul său. Articol pentru care nu l-au iertat, ci l-au „taxat”, atât comuniștii din țară, cât și legionarii aflați cu el în exil. Iată că, din Eden, omul se trezește direct în cloaca timpului, fără a mai putea conștientiza ce se întâmplă cu el. Iar atunci, căzut în groapă, singura salvare la care mai putea spera era una din(spre) exterior: intervenția lui Cristos la crucea Golgoetei.

Basilica-Biserica. Cuvântul „țăran” vine de la Țară...

S-a spus despre ortodoxia națională că este o insulă de latinitate într-o mare slavă. În ultimele două capitole ale cărții (Basilica-biserica și Terra – Țară – Țăran), etnologul antropolog Petru Ursache tratează subiecte precum: Chipul antropologic al ființei, Comportamentul religios, Semnele vremii, Iov – povara suferinței asumate (la origine, postfața unei cărți de R.V.G.). Iar din ultimul capitol: Istorie și etnoistorie, Iorga-Sadoveanu-Basarabia, O cruce de basarabean, Românii despre ei înșiși. Unele idei – spre exemplu: adevărul de credință, altheia; triada geniu – erou – sfânt – sunt (p)reluete din altă capodoperă a autorului, *Micul tratat de estetică teologică*. În acest context, P.U. face și câte-o afirmație îndrăznească din punctul de vedere al teologului – de felul: „Nu mai contează, ca factor de decizie, pentru cedincios-necredincios dacă „la început a fost *cuvântul*”, sau ficțiunea, legenda. Adevărul de credință a câștigat teren la modul absolut întrucât rostul său, al dumnezeirii de fapt, este să-l înalțe pe om” (p.210).

Dar „omul este îndemnat să se autocunoască cercetându-L pe Dumnezeu ca Persoană”. Prin toate aceste aspecte abordate (și multe altele, pe care această întâmpinare succintă n-a reușit să le prindă), cartea Profesorului Ursache este un pariu câștigat și o *pledoarie pentru neuitare*: „neuitarea valorilor perene”, cum spune Magda Ursache în prefața cărții. De partea ei, Lucia Negoită în postfața intitulată „Petru Ursache – Un cărturar strălucit, un respectat magistrat” semnalează cititorului această „luminoasă efigie” care înseamnă pentru *cultura română omul ei bun...* Întâmpinarea Luciei Negoită, pe *urmele luminoase* lăsate de P.U. (datată iulie 2020) se vrea a fi și o comemorare la șapte ani de la plecare în veșnicie a Profesorului Petru Ursache (15 mai 1931 – 7 august 2013).

*Petru Ursache, *Pulberea de aur*, Eikon, 2020 (seria Etno)

Oameni din apă

Am aflat, în „Jurnal israelian” Nr. 33, 2021, un poem magnific de Șerban Foarță, intitulat *Om-de-Apă*. Măhnit „că nu-și poate forma / păstra-o,-asta e enorma/ rușine a Omului de-Apă”; acest soi de om se lamentează, ce-i drept, dar ia forma vasului în care e turnat.

Nu vreau să mă supun acestei politici/mișcări sau ce-o fi ea, *Cancel Culture*. S-a mai dăruit o dată statuia lui Maiorescu. În studenția mea, zăcea pe strada Sărărie, în curtea lui Ioan Nădejde, propovăduitor al socialismului și ateismului, care scotea vreo patru cărți, între 1881 și 1884, să se tot întrebe: *Este sau nu este Dumnezeu?* Statuia a fost apoi topită și din bronzul ei s-au făcut clanțe rectorale. O prăvălire iarăși de statui? Îl prăvălim pe Kogălniceanu pentru că nu ne mai place direcția sa, a *Daciei literare*, dar și pentru că omul din Cogălnicul Basarabiei arată, din fața Universității „Cuza”, direcția : peste Prut. Îl prăvălim și pe Xenopol? După „cotitura” din 1944, a fost decapitat bustul lui Goga din rotunda Cișmigiu. Da, decapitat.+ La Iași, recent, doamna parlamentar Chichirău a făcut zarvă privind bustul de pe Copou al „poetului pătimirii noastre”. Motivul? A fost înmormântat cu o svastică pe sicriu, ca și cum Goga ar fi desenat-o cu mâna lui. Altă consoră, cu mult mai chichirea, a arborat un tricou cu chipul Anei Pauker.

Da, știu că n-a putut fi aplicat Punctul 8 de la Timișoara, că membrii de vârf PCR n-au fost lustrați (cazul Ion Iliescu), dar de ce urmașii celor care au rezistat ocupației sovietice (cu arma în muniți sau prin cuvântul scris) să fie discriminați iarăși și iarăși? Mă întreb și eu, ca Ioan Roșca (într-un dialog cu Dan Culcer), de ce „se incriminează aprecierea unor oameni care au acționat într-o perioadă în care era firesc să aperi interesele neamului tău”? Cât despre *equality of opportunity* pentru fiii de deținuți politici și pentru fiii de activiști, poveste!

Centrul INSHREW, prin vocea domnului Florian, ne culpabilizează ca barbari și criminali ciclici; ne vede rasiști, fasciști, mâncători de co-etnici. Cine nu-i docil, cine nu se lasă turnat în vasul Wieselthal ca om- de- apă , cine nu-i intimidat de acuzele nedrepte, plătește iarăși nesupunerea, ca Octav Bjoza, în timp ce „profesorul” Brucan, anapaukeristul, a ieșit din spuma revoluției pur și simplu.

Horthy a murit în Portugalia, la 90 de ani. A fost reabilitat de unguri. Albert Wass e nume de stradă, iar criminalul ungur deține și bust într-un parc bucureștean, zice presa încă liberă. Șeful INSHREW are ce are cu bustul lui Mircea Vulcănescu, dar și cu Valeriu Gafencu, cel mai profund uman teolog al nostru. De ce deranjează Socratele nostru, Țuța? Aici s-a ajuns, dacă într-un manual de istorie era „consacrată” Esca. Alternativă la Ana Ipătescu numărul 3? Sprințara Gianina Corondan, domnișoara Meteo, călca harta României în piciorușe. „Dame civice”, așa cum le spune istoricul Mircea Dogaru, n-au tată, n-au mamă (sau n-au părinte 1 și părinte 2), când se vorbește despre etnie, religie, tradiție. Taie vorba interlocutorilor, cât se poate de gureșe și de decise: „Nu discutăm aspectul ăsta, nu, nu, nu...” Ar fi „atitudine conservator-reacționară”; or, noua „canonicitate” nu-i mai suportă pe tradiționaliști, demonizați ca „retrograzi extremiști”, două sintagme reimpuse în mass media.

Ești xenofob dacă te aperi de „musafiri” nepoștiți? Dacă vorbești despre retrocedări și despăgubiri cu acte false de proprietate? Proprietatea e sfântă doar pentru unii, a unora? Românii au rămas agresori în Războiul al Doilea Mondial; rezistența națională e considerată greșită, inutilă, aberantă. Cât pe ce să învețe copiii de școală balada lui *Lazăr de la Rusca*, „eroul” securist al lui Dan Deșliu.

Virusi vechi și noi fac ravagii, cel mai rezistent fiind virusul neomarxist. Știri rele, alarmante, de neînțeles: apar ca ciupercile alte statui Marx, Engels, Marx și Engels, Stalin... *Hinc illae lacrimae!*, sună o latin phrase. De aici alte lacrimi!

De 30 de ani încoace, se tot face istoria praștie ca să iasă argumente politice. Se deformează imaginea poporului român, prigonitor de maghiari în frunte cu pastorul Tökes Laszlo deportatul. Chit că a ajuns europarlamentar al românilor și că se pronunță contra lor.

În acel martie '90, la Tg. Mureș, românii culegeau bolovanii care-i pocneau, ca să fie înarmați cu ceva. Revăd scena: 10-15 mături cu furci alergau după un băietan: „Prindeți-l, e roman!” Și-mi amintesc oftatul de ușurare al Anei Blandiana, după ce bietul Cofariu, bătut cu cruzime, a fost declarat ungur de presa internațională: Bine că-i român , nu ungur! E ce mi-am spus și eu după ce am aflat că individul care a scris mășav actriței Maia Morgenstern, amenințând-o cu moartea, este evreu, cum precizează o parte a presei. Român sau evreu, ce-o fi , sigur este că-i bolnav psihic. Antisemitismul - o repet - e boală psihică.

În Israel funcționează Anti-Difamation League; în Anglia, legea contra defăimării țării. La noi, MCA: Centrul

pentru Monitorizarea și Combaterea Antisemitismului. Pe de altă parte, e musai să ai revelația tembelismului românesc și să afirmi: „La ce să te aștepți de la pedigree-ul românilor?” Ba chiar apare un ONG, țința sa fiind „Fără români la conducerea țării.” Care țară? România cumva?

Când scriitorul Sorin Lavric (care nu-i om-de-apă) evocă în Parlament figuri legendare ale rezistenței armate anti-comuniste, e amendat, cu mânie corect politică, pentru că *se abate* (verb proletcultist) de la linie. Istoricul Marius Oprea (nici el om-de-apă) afirmă despre frații Muraru, Alexandru și Andrei, care văd antisemiți *pisti tăt*, că, pentru ei, „suveranitatea României e o crimă și patriotismul o ceapă degerată”.

S-a destrămat doar „colosul” comunist din Carpați, Ceaușescu, dar tehnica și strategia „Scântei” s-au moștenit. Îmi amintesc bine că tatăl meu făcea haz de nehoz: „Dacă Napoleon ar fi avut un ziar ca „Pravda”, nu s-ar fi aflat în Franța că a fost bătut la Waterloo.” Cine a „lucrat” diversiunea cu teroriștii (preluată acum de premierul Cătu, referitor la protestatari)? Brateș, ginerele lui Nicolschi, anunțând și otrăvirea apelor.

După '89, s-a cerut „arderea bătrânilor”(îndemn al negativistului interbelicilor, Mihai Ilovici, scos de la naftalină), tocmai pentru că bătrânii știau bine prin ce au trecut după ce trecuseră peste noi „tancurile Sovietice Armate”. Și da, bătrânii sunt mai greu de prostit, pentru că tot pățitu-i priceput. Pe străzi, se strigau lozinci feseniste

ca „Moarte pentru cei cu multă carte!” și „Boșorogii fără dinți vor să fie președinți”, ținta fiind Corneliu Coposu. O Antigona declara: „bătrânețea egal ineficacitate culturală”. Câți ani o fi având acum? Cineva susținea, tot în anii 90, cu obstinație, „eliminarea hârburilor”, ca Anton Dumitriu, ca Noica... Edgar Papu era cel mai lovit. M-a durut amărăciunea cărturarului evreu, spunând pe un post tv: „Eu v-am iubit.”

Toleranța se manifesta discriminatoriu. Era înțeles și scuzat Brucan și „erorile” lui, în fapt crime. Poeții stahanoviști, ca Deșliu, Banuș, Cassian, erau declarați vaccinați și vindecați de boala copilăriei, stalinismul. Nu cumva pentru că înțeleseseră rapid de unde bătea vântul?

Înainte de '44, România cunoștea maximum de eflorescență culturală. A urmat urgia. De ce a fost omorât în chinuri istoricul Gh. Brătianu, în detenție? Pentru că trecuse Prutul la vreme de război, ca voluntar? Istoricii mari, oameni de cultură mari au fost declarați antisemiți : Iorga, Pârvan, Aurel C. Popovici, Ion Petrovici, Traian Chelariu... Am fost în ne-cultură, suntem, acum, în neocultură. Respectul valorilor e acuzat ba de crypto-comunism, ba de crypto-fascism. Un ins care abia putea formula o frază susținea pe un canal, în 3 aprilie a.c. : „Conservatorismul a dus la căderea celor mai importante civilizații.” Încearca să-l critice bălbăit pe Constantin Rădulescu - Motru (filosof al culturii și strălucit pedagog), „dacă îmi amintesc bine cum îl cheamă”. Nu-și amintea. Ar fi fost în stare să-i spună și Mortu, ca într-o

regretabilă polemică. Omul-de-apă era pus pe înfierare (vocabulă proletcultistă), deranjat de „țărănismul lui Motru, avatar al conștiinței –ați ghicit –conservatoare. Doar n-o să re-inventăm tradiția în Europa!

Anti-conservatorii sunt deranjați de Eliade, de Cioran, de Sandu Tudor, de Bernea... Chiar și de Gusti. Iar combinația patriotism + socialism mi se pare la fel de aberantă ca ideea că ar fi o ruptură între naționalism și europeismul lui Eminescu, Eliade, Stere, Motru, Șaguna... De-a dreptul dia(bo)lectică în *Infernaționala* (mulțumesc, Dan Anghelescu!) zilelor noastre.

În anii mei de facultate (1962-67), Iorgu Iordan cerea „să spălăm creierele de tradiția cea rea”. Au revenit „analfabetizatorii” proletcultiști ca Roller, Novicov, Gulian ? Leonte Răutu scrisese articolul-direcție spre viitorul roșu, *Împotriva cosmopolitismului*. Cosmopolitiții trebuiau eradicați: Dinu Pillat, Streinu, Comarnescu, Steinhardt...

Cazul Alice Voinescu? A fost arestată în 25 aprilie 1951, pentru participarea la conferința lui Petru Manoliu, întemnițată și el de două ori. A doua oară, pentru că fusese surprins citind *Ispita de a exista* de Cioran. Traducătorul lui Thomas Mann fusese poreclit Arlechinul pentru că umbla în petice, la propriu. L-a ajutat atunci Zaharia Stancu să-și cumpere o haină. Pentru Alice Voinescu au urmat 12 luni la Ghencea, apoi DO (domiciliu obligatoriu), lângă Tg. Frumos, la Costești. La 68 de ani, cu tensiunea 26, fără pensie, i-a trimis un memoriu lui Nicolschii (da, cu doi i) și a primit de sus altă lovitură de pedeapsă: „Consider că s-a procedat just, anulându-se pensia”. Tot „justă”, după Călin Vlasie, (29 martie 2021), este cenzurarea lui Sorin Lavric în „România literară”: domnul Vlasie salută „suspendarea definitivă a rubricii ipochimenului”. Lavric –ipochimen , Eminescu –idiot... Nimic nou sub soare.

Președintele Academiei, Profesorul Ioan Aurel Pop, militând pentru istorie adevărată, e atacat de presari ignoranți pentru că ar fi fost membru UTC, cum erau, de altfel, toți elevii, la hurtă. Oare Boia n-o fi fost utecist? Faptul că Mihai Răzvan Ungureanu a urcat în CC/UTC, lângă Nicușor, n-a fost piedică pentru premierat, nici pentru scaun de ministru MAE, nici pentru șefie SIE. Academia luptă pentru augmentarea identității noastre de români. Pe cale de consecință, e criticată dur. Profesorul Ioan Aurel Pop rezistă. Punând accent - ascuțit- pe istoria reală, pe cultul eroilor, pe sărbătorile naționale, adică pe tot ce susține comuniunea, ne însănoșim.

A existat un proiect prezidențial „România educată”? Cum, când sunt scoși în față, pe varii canale, tocmai înși fără apetit pentru cultură? Într-un editorial „BLA” (iunie-iulie 2020), Florentin Popescu semnala: întrebând cine-i Eminescu, un tinerel răspunsese candid: „Eminescu e o stradă din București.” Sunt sigură că asta ar fi spus și despre Maiorescu, alt „conservator”, și despre Iorga, marele „conservator” și sămănător (a se vedea și de-construcția lui Ioan Stanomir, *Spiritul conservator. De la Barbu Catargiu la Nicolae Iorga*, Curtea Veche, București 2008).

În nopțile anului 2013, cel mai urât an al vieții mele, discutam cu arhitecta Eugenia Greceanu despre New Age: „Au program, metodă, fonduri”, îmi spunea Jeni. Și recapitulam împreună indicațiile aberante:

- Omul să asculte de Putere;
- Copiii au drepturi asupra părinților; ei, părinții, trebuie educați de copii;
- Fără icoane și rugăciune în școală;
- Familia trebuie „deschisă”; traiul nu în doi, ci în grup e viitorul;
- Tripleta adevăr- frumos- bun e caducă; estetica urâtului trebuie promovată;
- Binele universal presupune toleranță.

Numai că toleranța asta se repartizează pe sărite. Un singur exemplu: se susține că nu Iorga a fost o instituție, ci Ornea. Care Zigu Ornea, ca redactor de carte, l-a turnat la Securitate pe Noica, pentru eseu despre Hegel. O, altfel ar fi fost dacă Noica ar fi practicat ethosul nu la Păltiniș, ci în Café de Flore, a oftat un invitat la o *poli(tico)fonie* a lui Iosif Sava. „Nu poți fi filosof în țara ta!”, s-a conchis, scurt și cuprinzător.

Avem, mai avem posibilitatea să alegem singuri grăul de neghină. Ni s-a dat liberul arbitru. Și o s-o facem dacă nu suntem oameni de apă, într-o țară intrată la apă, unde disprețul față de adevăratele valori a atins cote de avarie.

CIORANISSIMO

(Dosar de cadre & ecleraje în anul CX)

II

Subiectul are experiența de „grand reporter” la grupul de presă „Figaro”, începută la 27 de ani. A intervievat zeci de personalități ale culturii, unele (Georges Charpak, Henri Cartier-Bresson, Umberto Eco, Ismail Kadaré, Salman Rushdie, George Steiner) fiind cunoscute și publicului de la noi. Este deci conștient de riscurile expunerii de sine.

Editor de peste două decenii, nu ignoră capcanele punerii în perspectivă a textelor autobiografice. *Eseist* (a publicat analize subtile despre Brahms, Rimbaud, Cioran), știe ce riști când intri în labirintul relației cu Lectura.

Pentru a-l determina să vorbească despre *Cioranul său* era nevoie de un expert al confidențelor pe divanul virtual (FB messenger). Schimbul de replici a fost realizat într-o serie de „ședințe-fulger” în zilele de 30 și 31 martie 2012, fără pauze între „întrebări” și „răspunsuri”. În materialul furnizat, **Dr A Kulakov**, realizatorul discuției, se desemnează prin *EU*.

„*Mon Cioran mis à nu*”¹

Stéphane Barsacq în dialog cu Dr A Kulakov

Eu: V-ați cunoscut „în mers”, din câte știu...

Stéphane: L-am întâlnit prima dată pe stradă. El se afla în partea de jos a străzii Odéon, unde locuia. Eu coboram, el urca. L-am recunoscut după una dintre puținele fotografii ale sale publicate. M-a scrutat îngrozit când și-a dat seama că-l privesc. Trecuse de mine când am alergat spre el zicându-mi: «*Fie ce-o fi, trăim o singură viață! Dacă nu-mi răspunde, măcar voi fi încercat*». Spre surprinderea mea, s-a liniștit pe loc. Apoi am avut o discuție extrem de plăcută. Îmi amintesc ce râs nebun ne-a cuprins când i-am spus: «*Domnule Cioran, îmi place enorm ceea ce scrieți*», iar el mi-a răspuns «*Atunci puteți fi liniștit, nu mai scriu nimic*». Cioran se afla în întregime în această butadă atât de plină de tâlc. Era un om frumos, în amintirea mea este chiar învăluit de lumină. Ajuns acasă, am rămas mut de uimire: cum e oare cu puțință ca acest om, atât de sumbru în aparență, atât de auster, atât de tragic și de disperat să fie atât de vioi, de generos și cu vervă atât de jovială? Cioran era o natură dublă, era și una și alta în același timp, cele două laturi aflându-se, neîndoielnic, în luptă. Opera lui poartă pecetea acestei tensiuni, a acestei sfâșieri lăuntrice deloc intelectuală. A trăit, fără îndoială, o frângere a întregii ființe. M-a mai tulburat ceva și mă tulbură și mai mult, cu fiecare an care trece, este vorba de strada pe care locuia. Cioran trăia în cel mai șic cartier parizian. Este greu de imaginat că a putut scrie pagini făcând concurență celor ale pustnicilor din deșert aflându-se în cel mai scump cartier din Paris. Știu că era sărac, dar cel puțin era într-unul dintre frumoasele cartiere inaccesibile pentru oricine în zilele noastre, purtând încă spiritul zidurilor de piatră din al XVII-lea veac. Poate că opera sa este datornică, într-un fel sau altul, aceluia stil clasic, ordonat, riguros?

Eu: Din câte am înțeles, erai foarte tânăr în acel moment. Copilăria, mediul artistic din care provii² te-au făcut mai apt să captezi personajul?

Stéphane: Da, aveam 17 ani. Mediul nu are nici o legătură. Ceea ce m-a surprins de la început la Cioran era faptul că vorbește despre lucruri esențiale și că o face atât de bine.

Eu: Pentru a fi sensibil la Cioran la acea vârstă («nu ești serios când ai șaptesprezece ani», spunea Rimbaud), trebuie să fi existat un „background”, ceva mărunț poate... Îți este atât de greu să regăsești acel moment?

Stéphane: Am început să-l citesc la vârsta de 15 ani, l-am întâlnit când aveam 17. Eram deja un vechi cititor al lui Cioran atunci. Poate și faptul că e ortodox, ca mine³, a contribuit mult la asta. În vremea aceea îl citeam de asemenea pe Ionesco, mult mai celebru decât el, la care îndrăgeam geniul comic. Pe atunci eram mistic până-n pânzele albe, iar Cioran mi se părea a vorbi o limbă pe care o înțelegeam. Se afla pe o scară a lecturilor unde-l citeam, așa cum puteam, pe Sfântul Ioan al Crucii.

Eu: Când te referi la „adolescentul Cioran”⁴ remarci «importanța pe care o are, în tinerețe, faptul de a citi

cărți pe care nu le poți înțelege». Fostul profesor din mine te-ar înțelege cu greu deși, ca adolescent, am trăit acea experiență. Nu există nici un risc să te scufunzi în acest gen de lectură?

Stéphane: Este foarte important să citești cărți pe care nu le înțelegi. Oare când un copil de 8 ani îl citește pe Jules Verne înțelege toate cuvintele, toate aspectele tehnice, toate subînțelesurile? Desigur că nu. Dar are astfel intrarea într-o altă lume, și anume cea necunoscută. Tocmai acel necunoscut justifică lectura, altfel ne-am putea mulțumi că citim ziarul. Un adolescent nu poate decât să fie atras de o literatură

dincolo de vârsta sa. Asta-i permite să pună cuvinte asupra a ceea ce nu poate exprima, să pornească în căutarea unei mărimi necunoscute lui. Fără îndoială, există niște riscuri să-i pui pe niște tineri să-l citească pe Cioran, dar viața însăși este un risc. În cazul lui Cioran, riscul mi se pare micșorat în două puncte: mai întâi prin faptul că nu s-a sinucis, apoi deoarece totul este stilizat, chiar și amuzant pe alocuri. Cioran este în armonie desăvârșită cu gândurile negre ale acestei vârste, cărora le oferă o supapă, astfel încât riscul este limitat.

Eu: Într-un pasaj din *Mystica* – volum de cugetări și aforisme pe care l-ai publicat în 2018, la trei decenii după ce ai început explorarea lui Cioran – dau peste alte repere ale lecturilor tale: la 15 ani- Musset, la 17 – șocul provocat de Dragostea și Occidentul (Denis de Rougemont), la 20 – cel provocat de Educația sentimentală a lui Flaubert („o corectare, dacă nu cumva contrariul” cărții menționate). În ce fel practica acelor autori a putut acționa asupra percepției lui Cioran? Mă gândesc mai ales la declarația că Educația sentimentală va fi fost hotărâtoare pentru parcursul tău, la fel ca și întâlnirea cu Cioran.

Stéphane: Aceste trei cărți, precum autorii lor, sunt vârfuri ale pesimismului. Rougemont ne arată că dragostea este o vrajă, Flaubert că este menită eșecului, cât despre Musset, el este prin definiție omul falimentului total. Cioran se înscrie în această descoperire amețitoare a unei lumi aflate dincolo de lume, unde nimic nu este roz, totul este întunecat.

Nimic nu este mai excitant când ești tânăr. Cu trecerea timpului dorești, prin acțiune, să corectezi cutare sau cutare eroare. La vârsta de douăzeci de ani însă, experiența Lumii ca Neant este extatică. Ea face parte dintr-o experiență religioasă inversată. Îți trebuie mult curaj ca să treci dincolo de ea. Cel mai adesea apar atunci trei posibilități: să te complaci în mediocritatea acelei experiențe, să devii cinic și să profiți de ea, să iei hotărârea de a i te împotrivi în mod hotărât. Or, Cioran este important întrucât dezvăluie două momente contradictorii: neantul lucrurilor pământești, dar în același timp – mai ales în cărțile scrise în franceză – că este important să-l cuprinzi cu stil. Din acel moment, neantul devine un joc cu infinitul. Este mult mai mult decât să constați nihilismul în mediocritatea lui. Pentru a scrie cu un asemenea talent e nevoie de ceva în plus față de geniu: este vorba de muncă. Și în momentul în care lucrezi, neantul cedează locul contrariului său: nu mai este nimicul, este sentimentul că totul este posibil. În acest sens, încă din perioada adolescenței mele, am considerat că Cioran este un autor benefic. Dacă vrei să spui că nimic nu are sens, trebuie să muncești bine pentru a-ți atinge țința și pentru a o spune ...cu sens.

Eu: Cum l-ai „descoperit” pe Cioran, care au fost etapele „explorării” lui (titluri, momentele adolescenței tale) și ce gen de lectură practicați în cazul său. Mă gândesc mai ales la faptul că toți cei trei autori citați în paralel cu el presupun o lectură „ordonată” (e greu să „sari” pagini) în timp ce scriitura lui Cioran dă impresia că poți „ciuguli” fărâme de text.

Stéphane: Cioran a fost foarte popular în Franța în anii 80. El corespundea unui moment istoric: stânga era la putere, era criză, ideologiile se prăbușeau. Din acel moment cărțile lui au fost publicate în colecțiile de buzunar. Astfel l-am descoperit bazându-mă pe un titlu: *De l'inconvénient d'être né*. Am cumpărat tot atunci *Lacrimi și sfinți*, o carte mai veche, apărută în limba română, corectată considerabil pentru ediția franceză. L-am citit pe Cioran în toate sensurile. Foarte repede, discontinuitatea fragmentelor lasă loc unității rostirii. Din punct de vedere literar este o mare forță.

Eu: Ai o perspectivă muzicală, în care orice „story” – chiar și în cazul operei, dispăre în spatele texturii. Or, muzica este o pasiune pe care o împărtășeai cu Cioran, acum douăzeci de ani ți-a salvat viața.

Vezi continuarea în viitorul episod din **CIORANISSIMO**

¹ Este o aluzie la unul dintre jurnalele intime ale lui Baudelaire, *Mon cœur mis à nu*, text cunoscut interlocutorilor prin frecventarea asiduă a autorului *Florilor Răului*. **Dr A Kulakov** (expert în psihonautică) și **Stéphane** au convenit să ilustreze discuția cu fotografii din perioada când primul a ratat, iar celui de-al doilea i-a reușit întâlnirea cu EMC, respectiv anii 90.

² Analistul pornește de la premisa că mediul familial determină orizontul lecturilor. Tatăl este un sculptor cunoscut sub numele de artist Goudji (sculptor și orfevr de origine gruzină), mama este traducătoare din literatura rusă, bunicul pe linie maternă este André Barsacq, regizor, producător și scenograf. Stéphane s-a născut în URSS, în 1972, părinții instalându-se definitiv în Franța doi ani mai târziu.

³ Tatăl, georgian (gruzin), are o impresionantă operă liturgică (obiecte de cult, reamenajarea unor spații de cult). De cultură bizantină, va găsi puntea spre lumea creștinismului occidental (de la tradiția paleo-creștină la roman și gotic). În materie de credință, Stéphane rămâne însă legat de ortodoxie, fiind familiarizat și cu tradiția românească.

⁴ Dr A Kulakov se referă la un pasaj din **Cioran- Ejaculation mystiques**, apărut în anul centenarului Marelui Decompozitor.

Flavius PARASCHIV

Lumea lui Porfiri Petrovici

Viktor Pelevin este – alături de Vladimir Sorokin, Mihail Șişkin, Ludmila Ulițkaia – unul din cei mai cunoscuți și tradiși scriitori ruși contemporani. Apreciat, printre altele, pentru romanele *Generation P* (1999) și *Omon Ra* (1992), Pelevin s-a remarcat din start prin stilul lui non-convențional și – mai ales – prin aciditatea și actualitatea propriului discurs narativ. Mai mult decât atât, prozatorul este stăpân pe instrumentele SF-ului, transformând un gen liniar în ceva mult mai mult.

Ultimul roman tradus în limba română din patrimoniul literar al rusului este *iPhuck 10* (Editura Curtea Veche, București, 2021), un science fiction atipic, structurat în jurul a două personaje memorabile. În primul rând, este vorba despre naratorul-central al întregii narațiuni, Porfiri Petrovici, o.....formă de inteligență artificială fără corp în lumea fizică și Maruha Cho, un istoric de-așa-zis bogat, care caută și cercetează așa-zisul „ipsos”, termen care face referire la forma de artă caracteristică primului sfert al secolului XXI. Între aceste două personaje se leagă întregul fir epic al romanului, Pelevin purtându-și cititorii într-un periplu science fiction presărat cu elemente cyberpunk și numai.

Protagonistul romanului – Porfiri Petrovici – împrumută, desigur, numele neînduplecatului anchetator din *Crimă și pedeapsă*. Dar cine este, totuși, acest personaj? Înainte de toate, așa cum aflăm din primele pagini, Porfiri este un robot „polițist-literar”, iar numele lui adevărat este ZA – 3478/PH0 build 9.3. AI-ul are o dublă funcție: în primul rând, anchetează cazurile la care lucrează ca agent investigator, iar în al doilea rând, scrie romane pornind de la toate experiențele din lumea reală. Mai mult, Porfiri Petrovici are și propriul public, deși romanele lui – după cum se va menționa pe parcursul romanului – nu sunt tocmai de cea mai bună calitate.... Iată-l pe așa-zisul algoritim – anchetator în propriile cuvinte: „[...] sunt o inteligență artificială rusească tipică a celei de-a doua jumătate a secolului XXI, vopsit în nuanțele contrastante ale memoriei istorice și culturale: contemporan cu Radîșcev și Pasternak, anchetator al cazului lor comun, pur și simplu un băiat bun și multe, multe altele” (p. 14).

Narațiunea debutează prin adresarea directă a robotului-polițist către viitorul cititor, Porfiri simțind nevoia să se prezinte și să-și definească scopul și mijloacele. În esență, Pelevin reușește să dinamiteze structura tipică a epicului, plasându-și publicul chiar în mijlocul romanului. Nu întâmplător *iPhuck 10* este lipsit de descrieri lungi și vaste sau de dialoguri interminabile. Naratorul gândește și se afișează ca o inteligență programată, care scrie un roman chiar în timp ce participă la evenimentele declanșate de apariția celui de-al doilea personaj al romanului, Maruha Cho (sau Mara), un istoric al artei, care anchetează produsele artistice din prima parte a secolului XXI.

Maruha este un personaj static, care nu-și dovedește intențiile până în ultima parte a volumului. La început, ea intră în legătură cu poliția și reușește să-l închirieze pe Porfiri pentru a o ajuta într-o misiune de mare necesitate: căutarea, cercetarea și documentarea *ipsosului*. Un ipsos este orice formă de artă de la începutul secolului XXI. Altfel spus, ipsosul este o mărturie a existenței umane și – așa cum afirmă și Maruha – reprezintă acea perioadă în care spiritul omului încă era liber. Mai mult decât atât, ipsosul – care poate lua orice formă: carte, tablou, CD etc. - s-a născut într-o perioadă de mari conflicte sociale, economice, culturale etc. În această categorie intră toate bunurile culturale care au fost generate ca o expresie a unui moment istoric: „[...] Epoca ipsosului este ultima perioadă din istoria omenirii în care artistul i se pare... Nu, în care artistul încă mai putea să se prefacă oarecum învingător că i se pare că arta lui se hrănește din conflictul dintre libertate și sclavie, adevăr și minciună, bine și rău [...]. A fost ultimul val al artei care se raportează la revoluția viitoare ca la o justificare a ei și ca la un magnet – care în epocă îl face pe artist invincibil...” (p. 44). În esență, ipsosul este valoros în funcție de cantitatea de *informații* pe care o transmite. Se vehiculează (în substrat) faptul că informația este motorul care acționează dorințele Marei. Informația este acum la mare căutare, iar cine cunoaște mai multe poate deține un avantaj notabil.... În cercetarea formelor de artă din zona ipsosului, Maruha Cho îl angajează pe Porfiri și îl trimite să observe și să documenteze ipsosurile aflate în posesia altor indivizi din societatea inventată de Pelevin.

Pe lângă Porfiri, protagonista mai are la îndemână și dis-

pozitivul numit iPhuck 10. Aparatul care împrumută și titlul romanului este un obiect sexual, un instrument folosit pentru satisfacerea nevoilor carnale. iPhuck este la modă în lumea Marei, iar prezența lui în text garantează scriitorului rus posibilitatea de a atinge problema sexualității. De menționat faptul că în *iPhuck 10* orientarea sexuală și problema genurilor a fost depășită. În fapt, până și relațiile intime au dispărut și nu numai: orice contact sexual între oameni (indiferent de genul acestora) este disprețuit și chiar condamnat, pentru simplul fapt că întregul proces de reproducere este instabil și poate duce la apariția unor urmași bolnavi sau cu alte...defecte. Nu este greu de observat faptul că universul lui Pelevin a eliminat foarte mult din ceea ce ține de umanitate, iar în loc s-a preferat tehnologia și mai ales lumea fără limite a digitalului. În acest univers, limita între cele două genuri a fost total înlăturată, ceea ce înseamnă că omenirea este liberă să-și aleagă identitatea sexuală după propriul plac. Fără doar și poate, acest univers cyberpunk este artificial și lipsit de valoare și poate din acest motiv Mara încearcă să se întoarcă la creațiile artistice de la începutul secolului XXI, atunci când activitățile oamenilor mai aveau un mesaj sau o ideologie anume.

Firul epic – atâta cât există – este irrelevant. În fine, la un moment dat Porfiri descoperă adevăratele intenții ale Marei, iar între cei doi se declanșează un conflict care nu va avea tocmai un final fericit. Relația dintre Mara și Porfiri este un permanent du-te-vino și vor încerca, eventual, să se păcălească reciproc, ceea ce duce la construirea unei tensiuni aparte între cele două personaje.

În urmă cercetărilor efectuate diferitelor forme de artă din epoca ipsosului, între cele două personaje se ivește un dialog viu, în care sunt dezbătute numeroase probleme ale societății actuale. Pe lângă problema sexualității, Porfiri și Mara discută despre utilitatea artei, despre rolul criticii literare etc. Un alt aspect memorabil este decorul în care se desfășoară întregul periplu. Totul este digitalizat și tehnologizat, ceea ce, la suprafață, pare a fi un ideal visat, dar, ca în cazul tuturor distopiilor, există o adevărată tragedie în spatele aparențelor. Ceea ce Pelevin subliniază este faptul că omul în noua lume și-a pierdut din esență. Mara, de exemplu, este o ființă tipică pentru acest univers. Artificială și sceptică, ea este o umbră, un spectru,

iar singurul motiv pentru care relația cu Porfiri funcționează este pentru că robotul-scriitor de romane polițiste este la fel de....insensibil la lumea înconjurătoare. În treacăt fie spus, robotul-scriitor este o entitate artificială perfectă pentru lumea descrisă în cartea lui Pelevin. Impasibil la problemele ființelor umane, Porfiri străbate lumea doar pentru a-și îndeplini funcțiile stabilite de programator și nimic altceva. Bun observator, reflecții ca cele din fragmentul următor apar uneori pe tot parcursul romanului: „Ce altceva e conștiința ta, omule, decât un recipient pentru suferință? Și de ce oare cea mai cumplită suferință a ta este mereu că suferința ta se va încheia curând? Asta nu pot să înțeleg eu, care niciodată n-am cunoscut nici suferința, nici bucuria... Ce fericire că de fapt nu există! Firește, o inteligență artificială este mai puternică și mai deșteaptă decât un om - și întotdeauna îl va învinge și la șah, și la toate celelalte. Tot astfel cum gloanțul învinge pumnul omenesc. Dar asta va continua numai atâta vreme cât

inteligența artificială va fi programată și controlată de om și nu se va recunoaște ca entitate” (p. 401).

Ironia acidă a lui Pelevin nu lipsește nici în romanul tradus anul acesta de Editura Curtea Veche. Un pasaj memorabil, de exemplu, are în centru imaginea cancelarului german Angela Merkel: „Personajul istoric Angel Merkel a fost canonizat de aproape toți creștinii din catacombele europene pentru caracterul ei milos și blajin – și, desigur, pentru că prin ea s-a deschis din nou vechea poarta către Hristos. Dar, cum este vorba despre o sfință creștină, autorilor filmului li s-a părut absolut neprimejdios, ba chiar picant, să scuie pe ea o dată – de două ori. Numai că ei n-au luat în considerare faptul că Sfintele Angela cea Blajină i se închină nu numai creștinii din catacombe. Ea e cinstită și de războinicii Califatului, care o cunosc sub numele de *Unmerkel-hanum* (ceva gen «preacinstita măicuța Merkel»)” (subl.aut; p. 346).

iPhuck 10 este o carte plină de umor și ironie, o frescă a societății actuale, dar și a celei viitoare, iar în ciuda problemelor de *pacing*, romanul este cât se poate de percutant și convingător.

cartea străină

Laurențiu ISTRATE

Fără sânge o meditație asupra deșartei răzburări

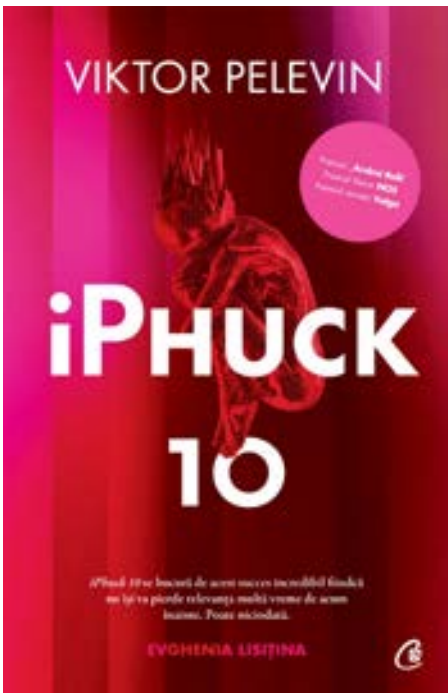
Într-un decor cinematografic, în pustietatea câmpiei, la o fermă izolată, plutește în aer crudul iz al răzburării. Războiul e pe sfârșite, dar încă mai sunt polițe de plătit, iar pentru a pregăti terenul pentru noua lume postbelică, tot ce s-a început trebuie dus până la capăt cu orice preț. În timp ce întreaga familie îi este executată cu sânge rece, o fetiță de zece ani, fără o vastă capacitate de înțelegere a lumii, se ascunde în pivniță, neînțelegând exact ce se întâmplă. Fiind singura supraviețuitoare a masacrului, evadând din casa incendiată de răufăcători, o misiune întunecată i se așterne în față ca o ispită naturală: va cădea pradă instinctului răzburării, sau își va croi un drum în viață lipsit de această povară?

Apărut în 2002, microromanul *Fără sânge* este a doua încercare mediativă a lui Alessandro Baricco după apariția în 1994 a monologului de tip piesă de teatru *Novecento*, o adevărată problematizare a largimii vieții. Aici însă, scriitorul italian reduce și mai mult dozajul experimentului literar prin care s-a făcut cunoscut în primele sale romane și creează un spațiu mult mai larg pentru meditația asupra umanității. Scurta relatare e alcătuită din două

părți care par să illustreze moduri diferite de rezolvare a unei tragedii – pe de o parte, răzburarea sângeroasă, pe de altă parte, înțelegerea cursului vieții și acceptarea propriului destin. Cele două părți se completează însă una pe alta, ca două fluvii care curg unul în altul până când devin unul singur. Spectrul răzburării plutește și în a doua parte ca o incertitudine, amestecându-se cu imprevizibilitatea nebuniei și complexitatea ființei umane care nu este sclava unui instinct predefinit.

După cum aminteam mai devreme, acest roman al lui Baricco este mult mai compact și mai coerent decât creațiile sale experimentale și conține puține artificii tehnice digresive. Fiecare scenă e meticolos construită, aproape respectând convențiile unui thriller psihologic. Italianul se folosește foarte mult de suspans, mai ales în prima parte, unde cruzimea umană primează. Războiul pare să fi creat monștri, iar ce se întâmplă după nu e decât o continuare a atrocităților din timpul său. Sentimentul răzburării care alimentează aceste fapte odioase se manifestă confuz, îmbinându-se cu dorința de schimbare, cu spiritul revoluționar, cu intenția de schimbare în bine a lumii. Totuși, în partea a doua, acțiunea se transformă în discuții, meditații cu privire la viață și la însuși spiritul uman; primitivul spirit vindicativ este înlocuit de dorințe reprimite și de o mai mare capacitate de înțelegere a lumii, de o maturizare moral-spirituală a personajelor. Nina, supraviețuitoarea masacrului de la fermă, este dispusă să poarte o conversație lungă cu Tito, unul dintre călăii familiei sale, singurul rămas în viață. Discuția lor se concentrează asupra a două versiuni diferite ale existenței Ninei – una relatată de Nina, și cealaltă povestită pe baza zvonurilor auzite de Tito, care pretinde că o cunoaște mai bine decât Nina însăși. Baricco sporește suspansul și incertitudinea din mintea cititorului și a personajelor; amenințat de zvonurile nebuniei Ninei și de motivația răzburării, Tito crede că propriul său sfârșit este doar o chestiune de timp și de loc. Orice moment specific și orice spațiu este asociat cu potențialul său final tragic. Totuși, însuși titlul face aluzie la o rezolvare diferită, ne tradițională a situației, sau chiar la o lipsă a rezolvării, ceea ce ar însemna că nu finalitatea e importantă, nu suspansul care se dovedește a fi unul fals, ci procesul mediativ și evoluția, maturizarea personajelor împreună cu epoca în care trăiesc acum. În urma acestei întâlniri, Tito începe să își cunoască mai bine motivele acțiunilor sale din trecut, iar Nina își înțelege mai bine nevoile și dorințele. Alessandro Baricco reușește să creeze cadrul perfect al acestor acțiuni și discuții, cadrul răzburării și al înțelegerii, fundalul pustiei crâncene al câmpiei și al văltoarei calde a orașului.

Fără sânge este un roman care spune surprinzător de multe în destul de puține pagini. Deși Baricco nu se aventurează de această dată în experimente excentrice, simplitatea, concizia și caracterul compact al textului sunt folosite în propriul său avantaj. Narațiunea și dialogurile decurg natural și fără efort, cu dezvoltarea caracteristică scriitorului italian. Chiar și fără celebrele momente comic-absurde din opera italianului, acest microroman sau povestire mai lungă își păstrează farmecul prin eleganta profunzime cu care abordează problematica răzburării.

Eugen MUNTEANU

Jurnal heidelberghez 1994 (IX)

Duminică, 10 iulie

O zi ieșită din comun în raport cu rutina zilnică. În cursul dimineții citesc în continuare Marrou, *Saint Augustin et l'augustinisme*, carte care a ajuns să mă captiveze. Este, în fapt, o mică istorie a gândirii europene, văzută prin prisma augustinismului. Portretul marelui convertit african se conturează și mai precis în mintea mea: un bărbat pasionat, cu o minte dinamică și cu o putere de expresie unică, personalitate covârșitoare pentru contemporani și pentru posteritate. Doctrina lui despre predestinare și liberul arbitru s-a conturat în focul polemicii anti-pelagianiste și nu a fost acceptată până la urmă de creștinismul tradițional, fie el catolic sau ortodox. Sunt apoi capitole foarte interesante despre influența lui Augustin asupra lui Luther, a janseniștilor de la Port-Royal sau a lui Descartes. După *De dialectica* și *De Magistro* deja publicate, am datoriat să finalizez în cele din urmă și traducerea pe care o voi da *Confesiunilor*. [Voi finaliza această lucrare în 1999, în timpul sejurului parizian, și o voi tipări în 2003 la Editura Nemira din București, prin diligențele amicului Dan Petrescu, redactor la pe atunci la editura respectivă. – Adaos din ianuarie 2021]

După un prânz frugal cu slănină și pâine, plec cu bagajul spre noua adresă, în oraș, Bachstraße 29. A fost un chin cumplit să târăsc valizoiul meu greu pe distanțe considerabile și pe o caniculă infernală. Ajuns în sfârșit la noua mea adresă, constat că sunt singur în toată imensa casă. Totul este descheiat și vraisește după plecarea în concediu a proprietarilor. Camerele sunt multe și mari, dar mobilierul destul de simplu și sărăcăcios. Pe o măsuță de pe terasă găesc cheile și un bilet pentru mine. Sunt rugat să am grijă de un motan negru și bătrân, care a început deja să se foiască pe lângă mine. Îi dau să mănânce niște slănină, nici nu vrea să o atingă. Nici cașcavalul nu îi place, deși evident miaună de foame. Observ în fine, într-un colț, două castronele de tablă și o pungă mare cu hrană specială pentru pisici, niște grunji cafenii cu puternic miros. Îi pun câțiva pumni în castronul și adaug un pahar de apă, ca să îi înmoi. Nici așa nu vrea să mănânce și miaună de foame din toate puterile. Îl las în plata Domnului și încep să explorez casa, înainte de a mă hotări să îmi urc, pe rând, bagajele în cămăruța mea de la mansardă. Peste vreo oră aud soneria, deschid și în fața mea apare o doamnă între două vârste, simpatică și vorbărească, care se prezintă (am uitat pe loc numele ei!). Este sârboaică și menajeră a casei, iar astăzi este ziua ei de curățenie. Observă trocuța motanului și mă ceartă că am pus apă; aruncă totul și pune boabele separat de apă. Motanul se repede hulpav și începe să ronțăie la boabe. Cum putea să mănânce terciul oferit de mine! Competența mea în privința mâțelor era la piciorul broaștei. [Între timp, lucrurile s-au schimbat radical, am devenit un „mâțofil” convins. Acasă

o am pe Mițura, care a intrat în viața noastră, adusă în sân de Dinu, sub forma unui mototol neajutorat și plângăcios, iar în curând va fi o bătrână doamnă pretențioasă și mofturoasă, cu vârsta respectabilă de optsprezece ani. La grădină, în Valea Lupului, domnește Năcăjitu, un motan bătrân, credincios și expansiv, pe care l-am momit cu un peștișor, în urmă cu 5-6 ani, și pe care îl vizitez zilnic. – Adaos din decembrie 2020].

Rămas singur în toată casa, caut un televizor ca să urmăresc meciul România-Suedia. Televizorul mare din sufragerie nu are ... cablu pentru priză! Mai sunt două televizoare, în camerele copiilor familiei (un băiat și o fată), dar amândouă nu merg decât pe canalul ZDF, pe care nu se transmit meciurile de la World Cup. În timp ce eu scotoceam după un televizor, Germania pierdea cu scorul de 1-2 în favoarea Bulgariei, fiind eliminată din competiție. În fine, în camera de la mansardă vizavi de a mea, dau peste un televizor minuscul, cu ecranul cât o carte obișnuită, la care pot urmări repriza a doua a Germaniei și, integral, meciul România – Suedia. Românii au fost evident mai buni, mai imaginativi și mai eficace – echipa noastră a câștigat multe simpatii printre americani, fiind văzută ca una dintre revelațiile Campionatului –, dar pierd în cele din urmă, din prea multă prudență, la loviturile de la 11 metri, după ce conduseseră cu 2-1 în prelungiri. Au greșit în loviturile de la poartă Dan Petrescu și Miodrag Belodedici. Mare deziluzie! Profit de invitația proprietarei de a folosi te-

lefonul de pe hol, care contorizează, într-o fantă vizibilă, fiecare convorbire, cu numărul de impulsuri și contravaloarea în DM. Prind imediat numărul de acasă și vorbesc cu Gabi și Dinu. Sunt amândoi amărâți ca și mine de eliminarea României de la Mondiale. Au primit abia azi prima mea scrisoare. Avem multe să ne spunе, convorbirea se lungește, contorul telefonului indică deja 23 de impulsuri, adică 7 DM. Discuția cu ai mei mă reconfortează foarte mult. Mă uit în continuare la televizor, câteva documentare foarte interesante și un film polițist. Înainte se somn răsfoiesc „Der Spiegel” și „Stern”.

Câteva cuvinte despre noua mea „locuință”. Cartierul este unul rezidențial, cu casele mari, tip „vilă” după standardele noastre, cu grădini bogate, cu străzi de o uluitoare curățenie, de parcă ar fi fost construite recent! Și „vila” în care locuiesc pare să fie ca toate celalalte din vecinătate: cu grădină în față, parter înalt, cu etaj și mansardă, bucătărie spațioasă, mai multe dormitoare, sufragerie, subsol gospodăresc, mai multe camere de toaletă, ferestre largi, scară interioară etc. Cămăruța mea de la mansardă are o fereastră oblică, largă, cu o vedere superbă spre munte și pădure. Singurul dezavantaj ar putea fi căldura excesivă de peste zi. Numai că nu sunt obligat să rămân acolo, grădina, cu o masă și cu scaune rustice, îmi va sta la îndemână. Pe hol se află toaleta, dușul și un frigider mare, totul la dispoziția exclusivă a mea ... și a vecinei mele, domnișoara Martina Flüge, pe care încă nu o cunosc (numele se află pe un șild simpatic lipit de proprietară pe ușa ei, ca și numele meu de pe ușa mea). Aici voi petrece partea a doua a sejurului meu heidelberghez.

Pe la ora 10 seara primesc vizita scurtă a d-rei Schlegel, fata familiei (nu i-am reținut numele mic!), studentă de vreo 20 de ani. Mi-a lăsat, scrise pe carnetul de lângă telefonul principal, din holul mare, numărul ei de telefon și numărul tatălui său, cu rugămintea de a suna dacă am vreo nevoie. Intuiesc ceva ciudat la această familie. Mama a plecat în excursie în Rusia cu fratele ei, elev de liceu, iar fata trăiește la altă adresă, împreună cu tatăl. Vor fi fiind, poate, despărțiți? Nu înțeleg prea bine...

Fluviul Neckar la Heidelberg

Luni, 11 iulie

Sunt trezit pe la ora 8,00 de micile mișcări ale vecinei mele, Martina. Facem, în fine, o cunoștință sumară, mă grăbesc să plec la fosta gazdă, în Sandhausen, ca să îmi aduc restul bagajelor. Trebuie să mă întorc până la ora 12,00, când expiră abonamentul la autobuz. Ajuns în sat, îmi iau rămas bun de la fosta mea gazdă, doamna Inga Trefehn, cu care rămân în termenii cei mai buni. Ne promitem să ne scriem și să ne mai vizităm. Îmi lăsase pe masă, din nou, o tartă cu vișine, care mi-a priit foarte bine, căci sărisem peste micul dejun! În goana de a prinde autobuzul, mi-am uitat însă în baie ustensilele de toaletă. Nu mă mai întorc, îmi voi cumpăra altele, oricum nu era mare lucru.

La Seminar, unde ajung după amiază, profesorul Berschin îmi dăruiește încă doua *separata* cu articole ale sale, împreună cu explicațiile de rigoare. Unul dintre ele este semnat împreună cu fratele său Helmut, romanistul din Regensburg, cel care mi-a mediat venirea aici la Heidelberg, via d-na Flora Șuteu. Articolul, pe care îl citisem deja în volum, bine scris și interesant, tratează raporturile multiple dintre limbile romanice și latina medievală. Continui apoi cu lecturi din Marrou, volumele *Saint Augustin et la fin de la culture antique* și *Histoire de l'éducation dans l'Antiquité*, pline de noutăți pentru mine! Cărți fundamentale, pe care ar fi trebuit să le parcurg în urmă

cu zece–cincisprezece ani, Nu-i rău nici acum. Până la masă, încă o repriză consistentă de fișare pentru *Aeterna Latinitas*. Folosesc drept fișe bucăți mici de hârtie decupate dintr-un val de hîrtie verzuie, folosit la imprimantele electronice. Mi le-a adus acasă la Iași vecina Geta Petrariu de la serviciul ei. Avantajul constă în vizibilitatea specială a acestor fișe, care se rătăcesc mai greu printre alte hârtii [După ce le-am prelucrat pentru volumul publicat la Polirom în 1997, am depozitat aceste materiale în doi saci, într-unul din dulapurile de la Seminarul «Ivănescu» de la Universitate – Adaos din noiembrie 2020].

La prânz: supă, piept de pui, orez cu sos, salată și o pier-sică. Totul mi s-a părut gustos, dar prea puțin! Plec pe jos către noua mea adresă. Până în centru îmi ia vreo zece minute, apoi, de la podul peste Neckar până acasă, încă vreo cincisprezece minute, de mers lejer. Adică, una peste alte, cam cât de la capătul Păcurarilor și până în centrul Iașilor, circa 4 km. Mă voi bucura zilnic de acest antrenament peripatetic, familiarizându-mi retina și celelalte simțuri cu detaliile bătrânului burg german. Masiv, din piatră placată cu cărămidă, cu cele 5-6 ample arcade peste râu, cu porțile monumentale de la cele două capete, podul cel vechi (*Alte Brücke*) este una din emblemele cetății. Ajuns acasă obosit frânt, înfulec la iuțea câteva felii de slănină cu pâine și mă întind pe pat ca să mai răsfoiesc prin cărțile pe care le-am adus azi, în speranța că vecina mea de etaj va apărea în cele din urmă. Fräulein Martina apare într-adevăr, schimbăm câteva cuvinte banale de salut. Acum am propriul meu telefon în cameră (06221/41), cu număr diferit de cel al gazdei, Frau Schlegel. Prefer totuși să vorbesc acasă de la cabina telefonică publică din fața porții, ca să pot controla impulsurile, deloc ieftine. Aseară, la telefon, Gabi a reușit să mă convingă să renunț la gândul de a cumpăra o mașină la mâna a doua. Mă mai informează ca a sunat-o de la Paris Felicia Niță, care intenționează să plece acasă mai devreme decât fusese plănuț, și că ar vrea să se consulte cu mine; mă roagă să îi dau un telefon pe 1 sau 2 august.

Martți, 12 iulie

După oboseala acumulată în zilele trecute, am dormit o noapte lungă, lungă, peste 12 ore, așa că m-am refăcut aproape complet. Acum, când scriu, constat că am avut o zi fastă. Întreaga dimineață, odihnit, am rămas acasă și am studiat cu atenție un dialog al lui Machiavelli despre problemele limbii italiene literare, o interesantă polemică implicată cu ideile lui Dante din *De vulgari eloquentia*. M-am gândit să scriu un eseu pe această temă, ca să împlinesc cererea d-nei Elvira Sorohan, pentru revista „Contrapunct”. Pornesc apoi pe jos până la Universitate, un drum foarte confortabil și instructiv, vreo 25 de minute, pe malul Neckar-ului, în adierea unei brize foarte plăcute.

Râul este de o frumusețe înmărmuritoare, maiestuos și tumultuos totodată, cu ambele maluri străjuite de faleze puternice de piatră, cu clădiri foarte vechi, dar perfect îngrijite („neu saniert” – citesc frecvent pe câte un fruntispiciu, alături de anul construirii, multe secole în urmă!). Zăbovesc îndelung la podul vechi (*Alte Brücke*). Pe luciul apei, vapoare de plăcere, putind în sus și în jos pe Neckar, dar și lebede, rațe și găște sălbate, lișițe, pescăruși, sitari și alte feluri de păsări, parcă îmblânzite, obișnuite cu oamenii. Îmi vine în minte stupearea cu care am privit, în urmă cu câțiva ani, la Freiburg, nepăsarea cu care nu doar porumbelii și guguștiucii, dar și mierlele, graurii și coșofenele se plimbau fără griji la câțiva pași de trecători, ba chiar printre picioarele lor. Sunt de la țară, cunosc o mare parte din păsărețul câmpiei, dar niciodată păsărelele nu mi-au îngăduit acasă să mă apropiu de ele atât de mult! Mă gândesc dacă nu cumva dobitoacele – și vererile țopăie peste tot! – au simțit îmblânzirea fiarei umane la Homo Sapiens Occidentalis și nu se mai tem de ea! Totul strălucește de curățenie, de parcă măturătorii tocmai au plecat (ceea ce nu era prea departe de adevăr, căci am observat discretele lor echipe trebăluind și dimineața și seara!). Mă gândesc că așa ar trebui să arate orașul ideal visat de arhitecții Renașterii și desenat în schițele lui de Leonardo. Trecătorii par odihniți și senini, binevoitori, cu fețele destinsе.

De la musique avant toute chose

IX. „Solomon, poetul-rege, tocmind glasul unei lire...”

Într-o secvență de început din fascinantul poem al succesiunii civilizațiilor umane (*Memento mori*), Eminescu compune mirificele imagini ale vechiului Israel în linii și culori împrumutate evident din celebra *Cântare a cântărilor* atribuită urmașului lui David, regele Solomon. Iată: „Vezi Iordanul care udă câmpii verzii Palestine:/ Dintre vii cu struguri de-aur se ridic mândre coline,/ Pe Sion, templul Iehovei, o minune îl privim;/ Codrii de maslin s-amestec printre lunci de dafin verde,/ Chidron scaldă-n unda-i clară ierburi mari și-apoi se pierde/ În cetatea ce-n văi doarme miticul Ierusalim.// Și în Libanon văzut-am rătăcite căprioare/ Și pe lanuri secerate am văzut mândre fecioare/ Purtând pe-umerele albe auritul snop de grâu./ Alte vrând să treacă apa cu picioarele lor goale/ Ridică rășinoase și zâmbind albele poale,/ Turburând cu pulpe netezi fața limpedelui râu”. Nu lipsesc din peisaj Primul Templu și proiectantul acestuia, David, autor al *Psalmlor* de preamărire a lui Yahweh, suportând însă pentru betesugurile sale morale dreapta pedeapsă divină: „Văzui pe David în lacrimi rupând haina lui bogată/ Zdrobind arfa-i sunătoare de o marmură curată,/ Genunchind să-i ierte Domnul osânditul lui păcat”.

Regele Solomon pare să moștenească nu numai aplecarea către cele lumești ale părintelui său, dar și talentele de poet și muzician ale acestuia, ca autor, și el, de *Psalmi*, cum vedem din această frumoasă sextină ce i-o închină poetul nostru: „Solomon, poetul-rege, tocmind glasul unei lire/ Și făcând-o să răsună o psalmodică gândire,/ Moaie-n sunetele sfinte degetele-i de profet;/ El cânta pe împăratul în hlamidă de lumină,/ Soarele stătea pe ceruri auzind cântarea-i lină,/ Lumea asculta uimită glasul-i dulce și încet”. Deși *Cartea a treia a Regilor* ne informează că „Solomon a spus trei mii de pilde; și cântările lui au fost o mie și cinci” (4: 32), textele canonice nu-l înfățișează totuși pe acesta într-o ipostază de psalmist. Să fi avut Eminescu știință, ne întrebăm, de colecția greacă apocrifă a *Psalmlor lui Solomon*, de prin secolele I sau II, î. Chr., descoperită târziu, la începutul veacului al XVII-lea, de umanistul german David Hoeschel, și publicată de profesorul iezuit spaniol Juan Luis Cerda? Dacă volumul acestuia, *Adversaria sacra quibus fax præfertur ad intelligentiam multorum scriptorum sacrorum*, Lyon, 1626, îi era mai mult ca sigur necunoscut, e posibil ca articolul lui F. K. Movers, *Apokryphen-Literatur*, din *Kirchen-Lexicon oder Enzyklopädie der katholischen Theologie und ihrer Hilfswissenschaften*, vol. I, Fribourg, 1847, sau comentarii ale acestuia, să-i fi căzut sub privire în timpul experienței sale studentești la Viena și Berlin.

Psalmul 72 davidian, atribuit în unele traduceri lui Solomon (v. *Biblia Cornilescu* cu indicația „un psalm pentru Solomon” sau „un psalm al lui Solomon”), pare să indice un transfer de atribute: „Dumnezeule, dă judecățile Tale împăratului și dă dreptatea Ta fiului împăratului”. Unul din atribute este neîndoiește acela de muzician. Să menționăm că un contemporan al lui Eminescu, preraphaelitul englez Edward Burne-Jones, pasionat de subiect, într-un splendid vitraliu proiectat pentru Trinity Church, Boston, și realizat la atelierele William Morris în 1882, având ca temă *Regele David instruindu-l pe Solomon*, îi așază pe cei doi protagoniști sub protecția unor frumoase instrumentiste (poate, îngeri) cu harpe portabile în mână. Versurile eminesciene indică în continuare, cu trimitere evidentă la minunatul poem de iubire *Cântarea cântărilor*, o schimbare de registru („alt acord”), de la sacru la profan, care a făcut să se scurgă multă cerneală din penițele interpreților lui. Relația dintre rege și frumoasa negricioasă Shulammit e interpretată alegoric în textele talmudice, ca aceea dintre Dumnezeu și poporul evreu, în exegezele ulterioare, creștine, ca raportare a lui Iisus la Biserica sa, în fine, într-o hermeneutică modernă secularizată, ca un luminos imn închinat raporturilor sexu-

ale, libere de prejudecăți și opreliști, dintre bărbat și femeie (v. în această privință interpretarea lui André Lacocque, din *Penser la Bible*, Paris, ed. du Seuil, 1998, privind caracterul „subversiv” al *Cântării*, pentru că „laudă iubirea fără referire la căsătorie” – p. 383). Eminescu pare să adere la această din urmă interpretare a cântării lui Solomon: „Dar ieșind din templul sacru lasă gândul lui să cadă,/ Căci amorul îl așteaptă cu-a lui umeri de zăpadă,/ Raze moi în ochii negri el dă lirei alt acord:/ Căci femeile-l așteaptă cu șireata lor zâmbire,/ Brune unele ca gânduri din poveștile asire,/ Alte blonde cu păr de-aur vise tainice de Nord”.

Între averile agomise de iubărețul rege biblic, textele sfinte enumeră și muzicieni: „Am strâns aur și argint și număr mare de regi și de satrapi; am adus cântăreți și cântărețe și desfătarea fiilor omului mi-am agonisit: o prințesă și alte prințese (*Ecclesiastul*, 2: 8). Între cele șapte sute de soții și trei sute de fiitoare adunate din Egipt, Moab, Ammon, Edom, Sidon și Hatti (*III Regi*, 11: 1-3), se presupune că au fost și multe cântărețe și instrumentiste, conform unor practici locale străvechi transmise de tabletele amoritice de la Mari, Siria, ori de reliefulurile egiptene de la Tell el-Amarna, în care haremul regal apare ca un loc important de manifestare muzicală cosmopolită. Prințesele străine introduc la curtea lui Solomon, aflat la bătrânețe, obiceiuri noi care „i-au abătut inima lui de la Domnul Dumnezeu lui Israel”, aceasta, între altele, și prin mediarea artei muzicale. Când Solomon s-a căsătorit cu fiica lui Faraon, ne spune o legendă din *Talmud*, ea a adus cu sine un idol și o mie de instrumentiste care să cânte, ca acasă la ea, în onoarea lui.

Mult mai rar decât regele David, Solomon apare în iconografia creștină însoțit de un instrument muzical, de cele mai multe ori o liră, precum într-o ediție latină timpurie a *Vulgatei* Sf. Ieronim (*Ingoberthus - Bibel Karls des Kahlen*) oferită de Carol cel Pleșuv papei Ioan al VIII-lea, cu ocazia încoronării sale, în ziua de Crăciun 875, păstrată în prezent la Abbazia di San Paolo fuori le Mura, din Roma. Aici, pe o pagină-frontispiciu la *Cartea proverbelor*, misteriosul călugăr scrib și miniaturist Ingoberth (v. prologul manuscrisului: „*Eius ad imperium devoti pectoris artus/ Ingoberthus eram referens et scriba fidelis*”) îl înfățișează pe rege ca muzician în mijlocul animatei sale curți. În genere, textele literare și arta plastică, religioasă ori profană, se concentrează pe două episoade celebre din viața lui Solomon, al vizitei reginei din Saba și al judecării în litigiul celor două femei pe tema maternității. Relația cu muzica, direct sau presupusă, e rezervată vestitului poem al *Cântării cântărilor*. Sunt mai cu seamă artiști moderni, începând cu secolul al XIX-lea, care au făcut o adevărată obsesie pentru episodul iubirii dintre Solomon

și Sulamita, între aceștia, din grupul preraphaeliților englezi, Dante Gabriel Rossetti, cu un tablou din 1865–66, de la Tate Gallery, ori emulul său, deja amintitul Edward Burne-Jones, specializat în arta ilustrației de carte și, mai cu seamă, a vitraliilor, cum cele bazate pe versetele poemului biblic de la bisericile Sf. Elena, Darley Dale, Derbyshire, din Marea Britanie. Lui Burne-Jones îi datorăm și o frumoasă acuarelă, *The Bride of Lebanon*, inspirată de celebrul poem, expusă la Walker Art Gallery din Liverpool. În aceeași epocă, simbolistul francez Gustave Moreau realizează, la mari distanțe de timp între ele, două tablouri cu subiectul consacrat, în 1853 (*Musée des Beaux-Arts de Dijon*) și 1893 (*Ohara Museum of Art*). În secolul al XX-lea, operele plastice inspirate din *Cântarea cântărilor* se înmulțesc, cum o demonstrează impresionantul ciclu de 19 planșe

color în tempera, *Das Hohelied Salomos*, 1923, al expresionistului german Egon Tschirch, pierdute și regăsite recent, aflate acum la Muzeul din Rostock, guagele din anii 60 și litografiile pictorului și gravorului supraréalist Marc Chagall, ilustrațiile de carte din 1925 ale sculptorului și designerului englez Eric Gill, nu mai puțin splendidele ilustrații în alb-negru ale lituanianului Stasys Krasauskas, din 1966. Foarte aproape de noi, vin americanul David Pech și ucrainianca Elena Kotliarker. Dintre operele sculpturale să reținem pe cea a artistului cubist american de origine lituaniană, Jacques Lipchitz, cu regele Solomon cântând la harpă, 1945, de la Marlborough Gallery, New York, ori pe cea a italianului Marcello Mascherini, din 1957, plasată în parcul de la Paracelsus-Klinik, din Marl, Germania.

În comparație cu alte teme biblice, ceea ce iese imediat în evidență acum, este numărul imens de opere muzicale inspirate din *Cântarea cântărilor*, lieduri, motete, piese instrumentale, coruri, cantate, oratorii, opere, balet... multe din ele având ca titlu versete din poem, cel mai adesea în latină; de exemplu, *Anima mea liquefacta est, Tota pulchra es amica mea* ori *Nigra sum sed formosa*. Lucrările de specialitate indică, dacă am numărat bine, peste cinci sute de autori, începând, în ordine cronologică, cu Hildegard von Bingen, sfântă a Bisericii catolice din secolul al XII-lea (1098-1179), originară din landul german Renania-Palatinat, specializată în filosofie, teologie, medicină, astronomie, deopotrivă poetă, miniaturistă, compozitoare (pentru tema noastră, piesele muzicale *Favus distillans / Emissiones tuae / Fons hortorum*) și până, în zilele noastre, la mai tinerii compozitori Rucandra Popescu, româncă stabilită în Germania (...*Und hast mich lieb...*, 2007), sau britanicul Jim Clements (*Tota pulchra es, amica mea*, 2011). În ceea ce privește literatura, vom

încheia expunerea noastră, tot cu un scriitor român, G. Coșbuc, autor al unui întins poem închinat frumoasei păstorite, eroină a *Cântării* lui Solomon, din care reproducem partea finală: „Era-n amurg și Solomon/ Cânta pe Sulamita./ Castelul nalt de pe Sion./ Frumos împodobita/ Cetate, strălucea-n amurg/ Cu turnuri de metale./ Și s-auzeau domol ce curg/ Pâraiele din vale./ Sub nuci, sub boltuitul arc/ De frunze, sta poetul,/ Și-un vânt pribegitor în parc/ Bătea-n frunziș duetul./ Dormeau toți cei din Israel,/ Și noaptea ea venit-a./ Târziu în noapte însă el/ Cânta pe Sulamita”. Să mai cităm,

Marc Chagall, *Cântarea cântărilor, V*, 1965, Musée National Marc Chagall, Nice.

Jacques Lipchitz, *Cântarea cântărilor* (Solomon cântând la harpă), bronz, 1945, Marlborough Gallery, New York

Edward Burne-Jones și William Morris, *Regele David instruindu-l pe Solomon*, vitraliu (detaliu), 1882, Trinity Church, Boston.

cu titlu de curiozitate, și *Rândurile pentru Sulamita*, în stil burlesc, publicate de lejerul simbolist Ion Minulescu în „Flacăra”, din 7 iulie 1922, și dedicate lui Benjamin Fundoianu.

Constantin PRICOP

Direcția critică (XLV)

Examinăm mișcarea literară din zilele noastre dar, la cum se prezintă lucrurile astăzi în România, o discuție realistă despre orice sector al vieții sociale nu poate face abstracție de evoluția întregii colectivități. Se poate constata o tendință morală comună la toate palierele colectivității. Este rezultatul amestecului de influențe culturale eterogene, acționând sincron, fără posibilitatea unei sinteze viabile. Fără îndoială, asemenea stări de lucruri pot fi identificate și în alte societăți - totuși ce lipsește în cazul de față este existența unor grupuri, mai importante sau mai puțin importante, care se orientează după alte convingeri morale. Astfel de grupuri insularizate ar favoriza o cultură distinctă, iar soarta lor ar însemna fie asimilarea în majoritate fie, dimpotrivă, impunerea unei noi direcții de evoluție. La noi, deși dorința de a ieși în evidență se face peste tot remarcată, domină peste tot uniformizarea. Se va vedea de îndată esența acestui paradox.

*

Nu pot fi aduse în discuție, evident, diferențele tot mai greu de acceptat privind starea economică a indivizilor. În timp ce nivelul de trai al unora e tot mai scăzut, alții se lăfăie în bogății imense. Dar bogății de azi ai România care și-au adunat averile prin mijloace dubioase nu sunt diferiți în spirit de mahalagii de rând. Greu găsești în prezent exemple de oameni avuți care să-și fi adunat averile printr-o specializare deosebită în vreun domeniu lucrativ, prin muncă supraomenească, prin creativitate nemaivăzută în domeniul lor ș.a.m.d. Nici nu știu dacă în starea în care se găsește România în acest moment, ar fi posibilă o asemenea cale de îmbogățire prin mijloace strict legale. Chiar dacă ar exista personaje cu calitățile enumerate, tot n-ar reuși să-și acumuleze exploziv averile fără legături parazitare cu statul, fără aranjamente, mijloace de corupție șamd. Încât a devenit normal să fie descoperite mereu noi cazuri de corupție, abuzuri, trafic de influență, falsuri șamd - ba într-un loc al vieții colective, ba în altul, la fel cum o haină uzată, putredă, se rupe continuu ici și colo, oricât de prompt i-ar fi cârpite găurile. În aceste condiții, clasa superioară (superioară materialicește, întrucât „elitele”, li s-ar spune într-o societate normală, sunt la noi îmbogățite cu bube în cap din postcomunism) are de fapt tot trăsăturile unor săraci care vor să pară mai grozavi decât sunt. Chiar dacă are foarte mulți bani, îmbogățitul român de azi nu-i folosește în scopurile în care i-ar folosi oamenii de afaceri de calibru din alte părți ale lumii, nu creează mecanisme economice și financiare de mai mare eficacitate, de mare productivitate, nu investesc în economia națională (cei care o fac totuși sunt puțini la număr), nu creează fundații memorabile, care să le poarte numele, nu inițiază acte de caritate... Ceea ce fac bogății noștri este, la altă scară, evident, ceea ce ar face orice nefericit din mahala. Folosesc situația lor economică pentru a se... fuduli. Cuvântul de origine turcească pune în lumină o trăsătură de caracter moștenită din vremurile în care țara era turcită... Cine are mai mult decât alții nu ajunge să se îmbogățească și pe dinăuntru, nu devine un altul - își amplifică doar pretențiile și mofturile de persoană umilă. Rămâne un individ a cărui supremă satisfacție este să se fudulească, să se fățărnicească, să arate mahalalei ce grozav este el, cum a reușit el „să se descurce”. Și asta apare în fiecare din gesturile sale. Dacă îmbogățitul de tranziție își face o casă, nu-l va interesa o construcție cu gust (gustul e și o formă de modestie), care să exprime ceva anume, o personalitate proiectată într-un anumit spațiu, ci plătește ceva care să fie cât mai mare, mai lung, mai lat, mai înalt, mai masiv decât ce au cei din jur. Pentru nimic în lume n-ar accepta o clădire rafinată și subtilă, cu trăsături specifice - va alege ceva mare, opulent. Aspirațiile sale nu sunt rafinamentul, gustul (nici nu percepe așa ceva!) ci nevoia de a-i lăsa pe alții

cu gura căscată, nevoia de a arăta cine e... șeful... Dacă va avea mijloace să-și petreacă vacanțele unde dorește, nu va alege un loc în care să se simtă cu adevărat bine (dar personajele de acest gen nu se simt bine decât acolo unde le spun reclamele pompoase cât de... bine se simt ei!), în care să descopere o oază de liniște, ci se vor duce acolo unde spune lumea că e cel mai scump - în stațiunile cu numele cele mai pompoase și mai costisitoare! Gura lumii este singurul instrument de orientare pentru concetățeanul nostru. Deci se va duce neapărat pe Coasta de Azur, în Bahamas, sau oriunde altundeva - doar să fie un loc despre care se vorbește, care e la modă, care e dorit de toți cei de aceeași teapă, cu aceeași structură sufletească - și cu mijloacele de a ajunge acolo... Iar până la următoarea vacanță de același gen nu va scăpa prilejurile să amintească, în treacăt sau de-a dreptul, numele sonor al stațiunilor în care și-a topit banii.

*

Ce arată toate acestea? O cultură a personajelor extrovertite, interesate de spectacolul social în absența vieții interioare, a preocupărilor spirituale. Temperamente de comedienți, interesați de efectul mișcărilor

lor asupra spectatorilor. Viața interioară nu ridică nici un obstacol. Complicațiile sufletești sau intelectuale nu au loc aici. Cine pierde vremea cu așa ceva? Accentul e pus pe spectacol imediat, pe ce văd ceilalți, pe impresia pe care trebuie să și-o facă ceilalți - iar ceilalți își construiesc impresiile după aceleași criterii. De aici concluziile unor sociologi care au încercat să înțeleagă acest tip de societate. De aici aspectul gregar, despre care vorbește Rădulescu-Motru, de aici lipsa de dramatism a celui care tranzacționează orice, după Mihail Ralea, de aici disocierea formă /conținut a lui Maiorescu, țara lui pseudo, a lui Matei Călinescu ș.a.m.d.

*

Să fie toate acestea fără legătură cu lumea literară? Valorile literare se dezvăluie în timp și sunt selectate tot mai nemilos o dată cu trecerea anilor. Ce e ridicat în slăvi astăzi mâine poate să nu mai intereseze pe nimeni. Asta ar presupune o anumită modestie, o ambiție interioară orientată spre construcție, spre evoluție, drum spre profunzime șamd. Atitudine care presupune sobrietate, problematizare etc. Dar literatul român de astăzi nu se încurcă cu așa ceva. El vrea să fie recunoscut repede ca mare scriitor, ca scriitor... genial, de valoare mondială dacă nu... cosmică... Vrea să fie... canonic... Își găsește rapid niște semeni, între ei și așa zis critici care îi vor confirma, cu subtilitate, aspirațiile. Se creează grupuri de interese bine articulate, garan-

tând avantaje reciproce. Beneficiile sunt la prima vedere benigne, satisfacerea unor orgolii naive. Numai la prima vedere însă, pentru că nimeni nu se mai mulțumește astăzi cu niște vorbe - există mai multe grupuri, fiecare cu... vorbitorii lor. E nevoie de stimuli materiali, de beneficii de un fel sau altul. Sunt obținute din bani publici - mai rar de la sponsori privați, naivi sau la rândul lor interesați. În felul acesta mecanismele interioare, jocurile de forțe și din acest domeniu al vieții noastre sociale devine vizibil.

*

Scriitorul, ca toți artiștii se presupune că este un căutător înfrigurat al originalității, al uneori căi personale de exprimare, singularizare profundă și autentică. Nimic în comun așadar cu fandoseala celor ajunși din alte secțiuni ale societății noastre, a celor care aspiră să fie „mai cu moț”. Dorința de singularizare a parveniților nu este în realitate decât o aspirație și mai puternică de integrare în turmă, unde e căutată nu singularizarea față de alții, ci integrarea și mai deplină în grup, poziționarea în centrul acestuia, ca principal reprezentant.

Tendința generală, gregară, dublată de dorința de a câștiga poziții în cadrul grupului favorizează imitația. Cine vrea să fie în față urmează modelul celor care sunt în vogă în acel moment. Vor să fie deosebiți, dar deosebiți... conform modelului câștigător! Nu e vorba de inovație, de căutare personală... Așa ceva presupune mai degrabă risc, încercare de a găsi un drum propriu care nu garantează nici un fel de succes. Urmărirea unui program propriu înseamnă risc și o șansă prea mică de a cuceri onoruri rapide. Din nou avem de-a face cu un comportament generalizat. Se identifică rapid ce se bucură pe moment de succes și se imită rapid și cu entuziasm. Dacă privești în jur descoperi o adevărată jubilară a imitației. De la modul de a se îmbrăca, a frecventa anumite baruri, a merge în locuri de vacanță, a frecventa sălile de fitness, a adopta regimuri alimentare, a căuta spre achiziție anumite mărci de automobile până la modele literare. E adevărat că în cazul acestora din urmă inerția e mai mare, ele sunt urmate, dar după ce s-au instalat deja definitiv în alte locuri, sau chiar după ce acolo unde ideile respective au luat naștere acestea au început să intre în declin. S-ar putea crede că fenomenul e inevitabil în domeniile poeziei și prozei, unde după ce liderii de opinie mondiali dau tonul întreaga literatură a lumii

începe să-i acompanieze în cor. Sunt curențele artistice pe care le imită, după impunerea lor, lumea întreagă a popularizatorilor impulsurilor venite din marile literaturi. Inclusiv noi. Foarte rar am avut același ritm cu literaturile imitate. Într-o anumită măsură, în perioada avangardelor din prima jumătate a secolului trecut. În rest... Dar această sete neostoită de imitație se impune și acolo unde te-ai aștepta mai puțin. În domeniul teoriei. Literale noastre suportă valori de imitație după curențe teoretice de succes în dezbaterile internaționale. E meritoriu, fără îndoială, să te ții la curent cu tot ceea ce se întâmplă în lume. Și mai meritoriu ar fi să ai puncte de vedere proprii în acele domenii.

Dar e dezolant să vezi că te situezi mereu în categoria „aplicatorilor”, că nu poți fi niciodată mai mult decât cutia de rezonanță a celor care gândesc. Altundeva. Și să prezinți ca mari victorii aceste exerciții de imitație care, cel mult, modifică o nuanță, ici și colo a imaginii copiate. A fost valul structuralist. A trecut valul postmodernist. Se practică acum imitația după distant reading... După ce va trece și aceasta va apărea, fără doar și poate, următoarea modă pe care ai noștri o vor imita de zor. Ce rămâne din toate acestea? Izul de deja vu permanentizat, instaurat ca firmă revopsită pe care se scrie încă o dată, originalitate, putere de creație, gândire proprie, independență a spiritului. Adică, exact ceea ce lipsește.